

SIÓŁO.

Pismo zbioro

poświęcone rzeczom

ludowym ukraińsko - rusk

Zeszyt trzeci.

Hanfstaen

Najmyczka.

Poema Tarasa Szewczenka.

Proloh.

U nedilu w rãnci rãno
Pòle kryłosia tumànóm;
U tumàni, na mohýli,
Jak topòla, pochyłyłãś
Mołodýcia mołodãja.
Szczos do łona pryhortãje
Ta s tumànóm rozmowlãje :

„Oj tumàne, tumàne —
Mij łàtanyj tałàne!
Czomù menè ne schowãjesz
Ottut sered łanu?
Czomù menè ne zadãwysz?
U zèmlu ne wdãwysz?
Czomù myni złòji dòli,
Czom wiku ne zbãwysz?
Ni, ne dawý, tumànoczku!
Schowãj tilko w pòli,
Szczob nichtò ne znaw, ne bãczyw
Mojèji nedòli!...
Ja ne odnà, — je u mène

I băt'ko i mătý...
 Je u mène... tumànoczku,
 Tumànoczku, bràtel!...
 Dytià mojè, mij sýnoczku,
 Nechryszczyenyj sýnu!
 Ne já tebe chrystýtymu
 Na łychù hodýnu;
 Czuzi lùde chrystýtymut',
 Ja ne bũdu znàty,
 Jak i zowut'... Dytià mojè!
 Ja bũła bahàta...
 Ne łaj menè; mołýtymuś,
 Iz samòho nèba
 Dòlu wýplaczu slozàmy
 I poszlù do tÈbe.*

Piszlà pòlem rydàjuczy,
 W tumani chowàłàś,
 Ta kriż slòzy tychèsenko
 Pro wdowù spiwàła,
 Jak udowà w Dunàjewi
 Syniù pochowàła:
 „Oj u pòli mohýła,
 Tam udowà chodýła,
 Tam chodýła hul'ła,
 Triety zilla szukàła.
 Trùty zilla ne najszlà,
 Ta syniù dwoch prywełà,
 W kytàjeczku powylà
 I na Dunaj poneslà;
 „Týchyj, týchyj Dunaj!
 „Mojich ditok zabawláj.
 „Ty, żowtènkyj pisòk!

„Nahodùj mojich ditòk ;
 „Iskupàj, ispowỳj,
 „I sobòju ukrỳj!“

I.

Buw sobi did i bàba,
 Z dàwnoho dawnà, u hàji nad stawòm
 U-dwòch sobi na chùtori żyły,
     Jak ditoczok dwoje —
     Usiudy obòje.
 Szcze z màleczkù u dwòch jahniàta pasły,
 A potim pobrałysia,
 Chudòby diždàłysia —
 Prydbàły chùtir, staw i młyn,
 Sadòk u hàji rozweły
     I pasiku czymału, —
     Wsiòho nadbàły,
 Ta ditoczòk u jich Bih-ma,
 A smert' s kosòju za płączyma.
 Chto-ż jich stàrist' prywituje,
 Za dytynu stàne?
 Chto zapłacze, pochowàje?
 Chto dùszu spomiàne?
 Chto pożywè dobrò czèstno,
 W dobruju hodynu,
 I zhadàje diakujuczy,
 Jak swojà dytyna?...
 Tiàzko ditèj hoduwàty
 U bezwèrchij ch'iti,
 A szcze hirsze staritysia
 U bìlych palàtach; —

Staritysia, umirąty,
 Dobrò pokydąty
 Czużym lùdiam, czużym òtiam
 Na smich, na rostrątu!

II.

I did i bàba u nedilu
 Na prýspi w dwoch sobi sydily
 Harněko w bìlych soroczkách.
 Syjàło sònce w nebesách;
 A ni chmarýnoczky, ta tỳcho,
 Ta lùbo jak u ràji.
 Schowåłosia u sèrci lỳcho,
 Jak zwir u tẻmnim hàji.

W takým raju czohò-b bàczytcia,
 Starým sumowąty?
 Czy to dąwne jakè lỳcho
 Prokýnułò w chąti?
 Czy wczorąsznie, zadąwłene
 Znow zaworuszýłò,
 Czy szcze tilko zaklunuloś —
 I raj zapalýłò?
 Ne znųju, szczo j pislą czohò
 Starì sumųjut'. Mòże, wże
 Otcę zbirąjutcia do Bòha,
 Ta chto w dałėkiju doròhu
 Jim dòbre konej zapriazè?
 „A chto nas, Nąste pochowąje,
 Jak pomrẻmo?“

— „Boh znąje!

Ja wse otsè mirkuwàła,
 Ta aż sumno stało:
 Odynoki zostariłys...
 Komù ponadàły
 Dòbra siòho?....“

— „Strywàj łyszèn!

Czy czùjesz? szczoś płàcze
 Za worit'my.. mow dytyna!
 Pobiżim łysz!... Bàczysz?
 Ja whàduwaw, szczo szczoś bùde!“
 I ràzom schopyłys,
 Ta do worit... Prybihàjut' —
 Mòwczky zupynýłys.
 Pered sàmym perelàzom
 Dytyna spowýta —
 Ta j ne túho, j nowènkoju
 Swytýnoju wkrýta;
 Bo to màty spowywàła —
 I litom ukryła
 Ostànnioju swytýnoju!...
 Dywýłys, mołyłys
 Stari moji. A serdèszne
 Nenàcze blahàje:
 Wypruczàło ruczeniàta
 J do ich prostiahàje
 Maniusińki... i zamowkło,
 Nenàcze ne płàcze,
 Tilko pchýka.

„A szczo Nàste?

Ja j kazàw! Ot bàczysz?
 Ot i tałan, ot i dòła,
 I ne odýnoki!

Berý-ż lyszèn ta spowywàj
 Bacz jake, ni wròku!
 Nesy-ż w chàtu, a ja werchy
 Kynuś za kumàmy
 W Horodýszcze.“

Czùdno jakòś

Dijètcia miż nàmy!
 Odýn sýna prokłynàje,
 S chàty wyhaniàje,
 Drùhyj swiczeczku, serdèsznyj,
 Pòtom zaroblàje
 Ta rydajuczy stanòwyt'
 Pered obrazàmy —
 Nemà ditej!... Czùdno jakòś
 Dijètcia miż nàmy!

III.

Aż try pàry na radoszczach
 Kumiw nazbiràły,
 Ta w weczery j ochrystýły
 I Màrkom nazwàły.
 Rostè Màrko. Stàri moji
 Ne znàjut' de dity,
 De posàdyt', de połòzyt'
 I szczo z nym robýty.
 Mynàje rik. Rostè Màrko —
 I dijna koròwa
 U roskòshi kupajètcia.
 Aż ós czornobròwa,
 Ta mołodà biłòlýcia
 Pryjszlà mołodýcia

Na toj chùtir blahodàtnyj
U nàjmy prosýteia.

„A szczo-ż?“ káže, „woźmim, Nàste.“

— „Woźmimo, Trochýme,

Bo my stari, nezdùzajem,

Ta takỳ j dytýna,

Choczà wonò wże j pidroslò,

Ta wse-ż taki trèba,

Kòło jòho pikłuwatýs.“

— „Ta wonò to trèba.

Bo j ja swojù wże czàstoczku

Prožýw, słàwa Bòhu, —

Pidtoptùwsia. Tak szczo-ż, tepèr,

Szczoz wizmesz, nebòho?

Za rik, czy jak?“

— „A szczo daste.“

— „E, ni! trèba znàty,

Trèba, dòczko, liczyt' płatu,

Zaroblènu płatu,

Bo skazàno: chto ne liczyt'

To toj i ne màje.

Tak ottàk chýba nebòho?

Ni ty nas ne znàjesz,

Ni my tebè. A požywèsz,

Rozdýwyssia w chàti,

Ta j my tebè pobàczymo —

Ot todi j za płatu.

Czy tak, dòczko?“

— „Dòbre, diàd'ku.“

— „Pròsymo-ż u chàtu.“

Pojednàłýs. Mołodýcia

Ràda ta wesëła,
 Niby s pànom powinczàłaś,
 Zakupyła sëła.

I u chàti, i na dwori,
 I koło skotýny,
 U-wéczeri i w-dòswita;

A koło dytýny
 Tak i pàda, niby màty;
 W bùdeń i w nedilu

Hołòwońku jamù zmyje,
 I soròczeczku bìlu
 Szczo-deń Bòżyj nadiwàje.

Hràjetcia, spiwàje.
 Ròbyt' wòzyky, a w swiàto,
 To j z ruk ne spuskaçe.

Dywùjutcia starì moji
 Ta molatcia Bòhu.

A nàjmyczka newsypùszcza
 Szczo-wéczir, nebòha,
 Swojà dòlu proklýnàje,

Tiàzko-wàzko płacze;
 I nichtò tohò ne czùje,
 Ne znàje j ne bàczyt',

Opricz Mårka małènkoho.
 Tak wonò ne znàje,
 Czohò nàjmyczka słozàmy

Johò umywàje.
 Ne zna Mårko, czohò wonà
 Tak johò cilùje, —

Samà ne zjìst' i ne dopjë,
 Johò nahodùje.

Ne zna Mårko, jak w kołýsci
 Czasòm serèd nòczy

Prokÿnetcia, worùchnetcia, —
 To wonà wże skòczyt'
 I ukryje j perechrÿstyt',
 Tÿcho zakołÿsze:
 Wonà czÿje s tiji chàty,
 Jak dytÿna dÿsze.
 W-rànci Mårko do nàjmyczky,
 Rùczky prostiahàje
 I màmoju newsypùszczu
 Hànnu wełyczàje. . . .
 Ne zna Mårko, rostè sobi,
 Rostè, wyrostàje.

 IV.

Czymàło lit perewernùłò,
 Wodÿ czymàło uteklò;
 I w chùtir łÿcho zawernùło,
 A sliz czymàło prynesłò.
 Babùsiu Nàstiu pochowały
 I lédwe-lédwe odwołàły
 Trochÿma dida. Prohułò
 Proklàte łÿcho, ta j zasnùło.
 Na chùtir znòwu blàhodat'
 Z-za hàju tèmnoho wernùłàs'
 Do dida w chàtu spoczywàt'.
 Užè Mårko czumakùje
 I w oseny ne noczÿje
 Ni pid chàtoju, ni w chàti. . . .
 Kohò-nèbud trèba swàtat'.
 „Kohò-ž by tut?“ starÿj duma
 I pròsyť porìdy
 U nàjmyczky. A uàjmyczka

Do cariwny-b rãda
 Slat' starostý : „Trëba Märka
 Samõho spytãty.“

— „Dõbre, dõczko spytãjemo,
 Ta j bũdemo swãtat'.“

Rospytãly, porãdylys',
 Ta j za starostãmy
 Piszõw Märko. Wernũlysia
 Lũde z ruszynkãmy,
 Z swiatým chlibom obminenym.
 Pãnnu u żupãni,
 Takũ krãlu wýswatały,
 Szczo choc z za het'mãna,
 To ne sòrom. Ottakẽ-to
 Dýwo zapopãły !

„Spasýbi wam,“ starýj kãze.
 „Tepër, szczob wy znãły,
 Trëba krajũ dowodýty :
 Koły j de winczãty,
 Ta j wesille. Ta szcze ós szczo :
 Chto w nas bũde mãty ?
 Ne dożyła mojã Nãstia ! . . .“
 Ta j załyws' slozãmy.
 A nãjmyczka u porõhu,
 Wchopýłas' rukãmy
 Za õdwirok, ta j zomlila.
 Týcho stãlo w chãti ;
 Tylko nãjmyczka szeptãla :
 „Mãty . . . mãty . . . mãty !“

V.

Czerez tyżdeń mołodyci
 Korowaj misyły
 Na chùtori. Starýj båt'ko
 Z usijèji sýły
 Z mołodyciamy tanciùje
 Ta dwir wymitaje;
 Ta prochòzych, projiznaczych
 U dwir zaklykaje,
 Ta warènoju czastùje,
 Na wesille pròsył'.
 Znaj bihaje, a samòho
 Łédwe nòhy nòsiat'.
 Skriz harmýder ta rehotnià,
 W chati i na dwòri.
 I zòłoby wykotyły
 Z nowòji komòry.
 Skriz pòrannie: peczùt', wariàt',
 Wymitàjut', mýjut'. . . .
 Ta wse czuži. De-ż nàjmyczka?
 Na pròszczu u Kýjiw
 Piszła Hanna. Blahàw starýj,
 A Markò až plàkaw,
 Szczob buła wonà za màtir.
 „Ni, Mårku, nijàko
 Myni màtirju sydity:
 To bahàti lùde,
 A ja nàjmyczka . . . szcze j s tebe
 Smijåtysia bùdut'.
 Nechàj Boh wam pomahàje!
 Pijdù pomolùsia
 Usim swiatým u Kýjiwi,
 Ta j znòwu wernùsia

W wàszu chàtu, jak pryjmete:
 Pòky maju sýlu,
 Trudytymuś. . . .“

Czystym sèrcem
 Poblachosłowyla
 Swòho Mårka . . . zaplakała
 J pizła za woròta.

Rozwernùlosia wesille.
 Muzýkam robòta
 I pidkòwam. Warenoju
 Stoły i lawy mýjut'.
 A najmyczka szkandybaje ,
 Pospiszaje w Kýjiw.
 Prijszła w Kijiw — ne spoczyła ,
 U miszczàncy stala ,
 Naniałasia nosyt' wòdu ,
 Bo hròszej ne stało
 Na akáfyst u Warwàry.
 Nosyla - nosyla ,
 Kip iz wisim zarobyla
 I Mårkowi kupyla
 Swiàtu szàpoczku w peszczèrach
 U Jwàna swiatòho,
 - Szczob hołowà ne bolila
 W Mårka mołodòho ;
 I pèrstenyk u Warwàry
 Newistci dostała ,
 I wsim swiatým poklonywszys' ,
 Dodòmu wertalaś.

Wernùlasia. Katerýna
 I Mårko zostrily

Za worit'my wweły w chatu
 J za stił posadyły;
 Napowwały j hoduwały,
 Pro Kÿjiw pytały,
 I w kinnàti Kateryni
 Odpoczýt' posłały.
 „Za szczo wony menè lùbiat' ?
 Za szczo poważàjut' ?
 O Bòże mij myłosèrdnyj !
 Mòże, wony znàjut' . . . .
 Mòże, wony dohadàlys' . . . .
 Ni, ne dohadàlys' . . . .
 Wony dóbri . . . .“
 I nàjmyczka
 Tiążko zarydàła.

VI.

Triczy kryha zamerzàła,
 Triczy rostawàła,
 Triczy nàjmyczku u Kÿjiw
 Kàtria prowozàła,
 Tak jak matir; i w czetwèrtyj
 Proweła nebòhu
 Aż u pòle, do mońyły,
 I mołyła Bòha,
 Szczob szwydèńko wertàlasia,
 Bo bez neji w chàti
 Jakoś sùmno, niby màty
 Pokynuła chàtu.

Pislà Preczÿstoji w nedilu,
 Ta pislà Perszòji, Trochým

Starýj sydiw w soròczi bilij,
 W bryli, na prýspi. Perèd jim
 Z sobakòju unuczòk hràwsia,
 Uwnuczka w jàbku odiahłàs
 U Katrýny, i niby jszła
 Do dida w hòsti. Zasmijàwś
 Starýj i wnuczku prywitaw,
 Nenàcze spràwdi mołodýciu:
 „A de-ż ty diła palanyciu?
 Czy, mòże, w lisi chto odniàw?
 Czy po-prostu — zabùła wziaty?...
 Czy, mòże, i ne napekła?
 E, sòrom, sòrom, lepska maty!
 Aż zyrk, — i najmeczka wwijszła
 Na dwir. Pobih striczaty

Z onúkamy swojù Hannu.

„A Mårko w doròzi?“

Hanna dida pytałasia.

— „W doròzi szcze j dòsi.

— „A ja ledwe doplełasia

Do wàszoji cháty.

Ne chotiłòś na czużyni

Odnij umiraty!

Kołyb Mårka diždatysia... .

Tak szczoś tiàżko stàło!“

I wnuczàtam iz kłunòczka

Hostýnci wyjmàła:

I chrèstyky, j dukàczyky,

I nàmysta razòczok

Orýnoczei, i czerwònyj

Z fòlhy obrazòczok,

A Kàrpowi sołowèjka

Ta kònykiw pàru,

I czetwertyj uže pěrsten
 Swiàtoji Warwary
 Kateryni; a didowi
 Iz wòsku swiatòho
 Try swieczeky; a Markowi
 I sobi niczòho
 Ne prynesła: ne kupyla,
 Bo hròszej ne stàlo,
 A zarobyt' nezdužala.
 „A ós szcze ostàloš
 Piw-bùblyczka!“
 J po szmatòczku
 Dítiam rozdiłyla.

VII.

Wwìjzšla w chàtu. Kateryna
 Ji nòhy umyla
 J połudnowat' posadyła.
 Ne pyła j ne jila
 Mojà Hanna.
 „Kateryno!
 Koły w nas nedila?
 — „Pislà zawtra.“
 — „Trèba bùde
 Akafyst naniaty
 Mykołajewi swiatòmu
 J na czàstoczku dàty;
 Bo szczoš Mårko zabarywsia. . . .
 Mòže, de w doròzi
 Zanedužaw, sochràñ Bòže!“
 J pokapàly slòzy
 Z starých oczèj zamùczenych.

Łédwe - łédwe wstàła
Iz - za stolà.

„Katerýno !“

Ne ta wže ja stàła:
Złedaszcziła, ne zdùżaju
I na nòhy wstàty.
Tiàzko, Katre umiràty
W czużij tèplij chàti !“

Zanedùżàła nebòha.
Uže j pryczaszczàły,
J masłoswiàtyje służyły, --
Ni, ne pomahàło.
Staryj Trochým po nadwirju,
Mow ubýtyj, chòdyt' --

Katerýna z bolàszczojì
I oczèj ne zwòdyt' ;
Katerýna koło nèji
J dniuje j noczuje.

A tym czasom syczý w-noczi
Ne dòbre wiszczùjut'
Na komòri. Bolàszczaja
Szczo-deń, szczo hodýna,
Łédwe czùty, pytàjetcia:

„Dòniu Katerýno!
Czy szcze Mårko ne pryjichaw?

Ot jak-by ja znàła,
Szczo diždùsia, szczo pobàczu,
To szcze-b pidożdàła !“

VIII.

Ide Mårko s czumakàmy,
Iduczy spiwàje,

Ne pospizà do hospòdy —
 Woły popasàje.
 Wezè Mårko Katerýni
 Suknà dorohòho,
 A bàt'kowy szýtyj pòjas
 Szòwku czerwònoho,
 A najmyczci na òczipok
 Pàrczy zòłotoji
 I czerwònu dòbru chùstku
 Z biòju habòju,
 A ditoczkam czerewýczky,
 Fyh, ta wynohràdu,
 A wsim w kùpi czerwònoho
 Wynà z Carihràdu
 Widèr s tròje u baryli,
 I kawiaru z Dònu, —
 Wsiòho wezè, ta ne znàje,
 Szczo dijetcia dòma!

 Idè Mårko, ne żurytcia.
 Pryszòw — słaWA Bòhu!
 I woròta odczyniàje,
 I mòlytcia Bòhu.
 „Czy czùjesz ty, Katerýno?
 Biży zustriczàty!
 Użè pryszòw! biży szwýdcze!
 Szwýdcze wedy w chàtu!...
 SłaWA tobi, Spasytelu!
 Nasylu diždàla!“
 I O t c z e n a s z t ý c h o - t ý c h o ,
 Mow kriż son, czytàla.

 Starýj woły wypriahàje,
 Zanòzy chowàje

Merężani, a Katrùsia
Märka ohladaje.

„A de-ż Hànnà, Katerýno?

Ja pak ì bajdùże!

Czy ne wmèrła?

— „Ni, ne wmèrła,

A dùże nezdùża.

Chodim łyszèñ w małù chàtu,

Pòky wypriahàje

Woły bàt'ko: wonà tebe,

Märku, dożydaje.“

Pryjszòw Märko w małù chàtu

I staw u poròha. . . .

Aż zlakàwsia. Hànnà szepcze:

„Słàwa. . . . słàwa Bòhu!

Chodỳ siudỳ, ne lakàjsia. . . .

Wýjdy, Kàtre, s chàty:

Ja szczoś maju pospytàty,

De-szczo roskazàty.“

Wýjszła s chàty Katerýna,

A Märko schýływsia

Do najmyczky u hołowỳ.

„Märku! podywýsia,

Podywýsia ty na mène:

Bacz, jak ja zmarniła?

Ja ne Hànnà, ne najmyczka,

Ja. . . .“

Ta ì zaniimiła.

Märko plàkaw, dywuwàwsia.

Znow òczy odkryła,

Pylno, pylno podywýłaś —

Słòzy pokotyłs.

„Prostý menè ! Ja karàlaś

Weś wik w czużij chàti . . .

Prostý menè, mij sýnoczku !

Ja . . . ja twojò màty.“

Ta j zamowkła . . .

Zomliw Mårko,

J zemlò zadriżàła.

Prokýnuwsia . . . do màtery —

A màty wże spała !

Poezji O. Fed'kowycza.

Juryj Hinda.

W Bukowym dobre buty,
Bo i Szypit w Bukowyni,
Tam hulajut sto opryszków
S topirciamy pry dolyni.
A horiwka w perebojach,
A cyhany aż z Moldowy,
Na opryszkach sribło, złoto,
Na diwczatach czorni browy.

A tam dali pry uboczi,
Tam stojaly try poboji,
A w pobjach ne majetky,
Ne switlyci, ne pokoji.
Ale szoż to wam kazaty,
Koly hodi upowisty,
Szo stoliw tam, szo koweriw,
Szo tam pyty, szo tam jisty!

Hej sławna to Bukowyna,
Sil i chlib jij ne brakuje,
A pan dwirnik, Rusyn z rodu,
Swoji hosty ne rachuje.
U choromach puta medu,
Konowkamy pjutsia wyna,

A w switlyci tilko switła,
Szo bys dumaw, tamky dnyna.

Na pidsiniu takoz jasno,
Tam pidklady nasteleny,
Tam zasyły try Bojany,
Szo maj sławni w Bukowyni,
Taj na lirach pryhrawajut,
Pijut pisny dawnoj sławi,
O Nyczaju, o Morozi,
O Chmelnickim i o Sawi.

U switlyci za stołamy
Pan kapytan hajdamackij
Czerwen-złoto w oczi łowyt
Mołod, krasnyj, stan kozackij,
Za stołom sia rozlahaje,
Jasnyj topir koło neho,
Dwi mu diwci na kolinach,
Ja mirkuju, bude z neho.

Bude, bude pane Hindo,
Bo diwky to niby ruży,
Szo to krasni, czornobrowi,
Szo to rosli, szo to duży,
A weseli ty weseli,
Niby rybka, szo hulaje,
Bo pan dwirnyk to ich bat'ko
Żartowaty ne speraje.

Szo wny Hindu polubyły,
To ne ma wże szo j kazaty. —
Zresztow lude ne dywujte,
Jakże Hindu ne kochaty,

Koły hojnyj, koły bujnyj,
 Koły krasnyj a choroszij,
 Koły chłopciw maje dwisty,
 A try bodny powni hroszij.

Pje, smijetsia Juryj Hinda,
 S diwoczkami sia hołubyt, —
 Upowizte lude dobri,
 Z nych oboch kotru win lubyt?
 Cy Mariju, cy Akseniu?
 Chto to hoden zmirkowaty, —
 Win i sam uže ne znaje,
 Z nych kotru mu maj kochaty.

Bo obydwu krasawyci,
 Ne inaczej, ale strata, —
 Szo tam oczi za cyhirni,
 Szo za kosy, szo za szata!
 A ne lyci tam, ne lyci,
 A ne browy tam, ne browy!
 A smiszok takij ne najdesz,
 Byś ty zjichaw sztyry Lwowy.

— Hej pustit mia moji pawy
 I na dwir sia podywyty,
 Szo tam chłopci moji dijut,
 Taj sobi sia pokrutyty. —
 „A ja także jdu hulaty,
 Każe Myca do opryszka,
 „A ty Seniu bud' u chati,
 On porożna, baczysz, fleszka.“

„Poczekajże podła diwko,
 Tilko ty wże z nym hulała,

Ja ty fleszku wże dopowniu, —
 Budesz ty jji pamiatała!
 Dwi-try kapci bude dosta,
 Tak my baba worożyła,
 Wże ne pusto i cyhanci
 Try czerwoni zapłatyła.““

„Hej Marije, hej, cy czujesz!
 A chodyż bo wże do chaty,
 Czej i ja taka jak lude,
 I meni moż pohulaty.““
 — Aksenija dobre każe:
 Jdy Maryko do switlyci,
 Ja tam także zaraz prijdu,
 Łysz wyna wsyp do szklanyci. —

„Poczekajże Seniu suko,
 Ty wże tilko z nym hulala,
 Pohulanje ty se hodne
 Budesz dowho pamiatała, —
 Dwi-try kapły bude dosta,
 Tak my baba napowila,
 Wże ne durno ta cyhanka
 Try czerwoni w mene zjila.“

„Hej do domu Aksenie,
 Hej do chaty, kapytane,
 Ja wyna wam natoczyła,
 Anu borsze, bo zorjane
 To wyno, szo ty prynis nam,
 Hajda borsze łysz, borzeńko,
 Bo u chati hej zaducha,
 A wno dobre, chołodneńko.“

— Ja wże j ozde fajna lubko,
 Nuż diwczata, skło my w ruku,
 Aksenije: puku-stuku!
 Nu Marije, stuku-puku!
 Ałe pijte meni żwawo,
 By nyczto sia ne ostało,
 Bo wyno se Tokaj rodyt,
 Takych wyn je duże mało. —

Stakan zwonyt, wyno tecze,
 Ani pik sia ne łyszyło,
 Sestry hłyplisia jak zmiji,
 A wittak na Hindu myło.
 Ne dywitsia bidni sestry,
 Bo stowpom wże oko styne,
 Senia krykła: hynu, hynu,
 A Mari-a wpała, hyne.

A kapytan staw taj dumaw
 Na wybywanim topory.
 Taj pokynuw swoich chłopciw,
 Taj pokynuw syni hory.
 Chodyt switom bez rozumu,
 Chodyt, płacze taj pytaje:
 Cy Mariju, cy Akseniu
 Win maj duższe-di kochaje?
 W Bukowyni dobre buty,
 Bo i Szypit w Bukowyni,
 A tam cerkow pry potoci,
 Dali cwyntar pry dołyni.
 Tam sumujut dwi berezy,
 Niby koźda słyzy ronyt,
 Odna w sej bik sia nahnula,
 Druha w toj bik hołow kłonyt.

Oskresny Bojane!

Oskresny Bojane, pryswitlyj spiwacze!
 Ta deż Ty tak dowho noczujesz?
 Dawno wże po Tobi Sławiańszczyzna płacze,
 A Ty nas, Bojane, ny czujesz?
 Oskresny, oskresny, wże lito nadchodyt,
 Wże zoria nam jasna swytaje.
 Łysz sonce na nebi bez Tebe ne zchodyt,
 Bo sonce na Tebe czykaje.

Oskresny Bojane, oskresny, cy czujesz
 Jak ptaszka hajamy hołosyt,
 A Ty des w mohyli, u temni noczujesz,
 Ny czujesz, zazula Tia prosyt?! —
 Oskresny, oskresny w szczęśliwu hodynu,
 Oskresny Bojane, nasz družę,
 Prybudy z mohyły u naszu hostynnu,
 Nachaj tak ptaszyna ny tużyt.

Oskresny Bojane, ne bij sia niczoho,
 Nybij sia moskowskoj okowy,
 Sławjane żyjut szcze, Rusnakiw je mnoho,
 Szo wmerty za tebe hotowy.
 Oskresny, oskresny, zahraj nam do boju,
 Zahraj nam jak hromy nebesni,
 Hraj pisniu prawdywu, hraj pisniu nam swoju,
 A zhynut krykływci bezczesni!

Kobyż to my znały, kobyż my wydały,
 De twoja spiwacze, mohyła,
 To my by najhlibszu mohyłu zakłały,
 Ona by Tia pewno pustyla;

A tak my ny znajem, w kotryj Ty krajini,
 W kotrim to Ty hrobi sia kłonyusz,
 Cy Ty na Podolu, cy ty na Wkrajini,
 Cy Ty na Pidhiriu sia słonyusz.

Krajino szczyasływa, krajino kochana,
 Pusty nam Bojana z mohyły,
 Pusty, ach pusty nam spiwaka Bojana,
 Bo naszi podila zacwyły;
 Naj ptaszka ny tużyt, zazula ny kuje,
 Naj tak sołowuji ny płaczut,
 Naj ruskaja zemla Bojana uczuje,
 Naj ruski syny ho zobaczut.

Pid Magentow.

Hej u pòły, u pòły,
 Tam litajut sokoły:
 Łetia, litajut, sumneńko hukajut,
 Aż mene serce bołyt.

Oj serdeńko, serdeńko,
 Czohoż tobi tiazneńko?

Kanony hrajut, kuli zaspiwajut,
 Naj ty bude radneńko.

Bude, bude radneńko,
 Zawtra rano raneńko
 Sonce schodyty, perestanesz żyty,
 Hulaj, hulaj serdeńko.

Oj soneczko schodyło,
 Tumanamy sy wkryło,
 Kanony hrały, krowjow rozływały,
 Aby sy ny dywyło.

Podywyż ty sy maty
 Ta na naszi kabaty,
 Wsia kabatyna to krow to kałyna,
 Cys mnia hodna piznaty?

Oj piznaju, piznaju,
 Łysz odnoho tia maju;
 Odnoho syna, krasnyj jak kałyna.
 Ta jak kałyna w haju.

Oj bo w haju kałyna
 Ny dli neho zacwyła,
 Hej cwyla, cwyla wisoka mohyla,
 Twomu synu družyna.

Oj družynaż to neńko,
 Zawtra rano, raneńko
 W szowkowi trawi, zełeni murawi
 Pokłoniu sy nyzeńko.

Pokłoniu sy do swoho
 Hetmana mołodoho:
 Hetmane pane, zwinczaj że ty mene
 Kozaka mołodoho.

Budu tebe winczaty
 Tam de dzwonia harmaty,
 Oj budu synu; — Hynu pane, hynu!
 Hej ny płacz moja maty!!

Puhu brattia! puhu!

Puhu brattia! puhu,
Z zelenoho łuhu!

A numo, wstawajmo!
Dosyt' spoczywały....
Num za samopały,
Wolu dobuwajmo!

Kriwawuju dolu,
Lutuju newolu
Hodi wże sterpity.
Num brattia za wolu,
Za kozočku dolu!
Pora krow prolity.

Wysoki mohyły
W stepu poczornily,
Dnipro wyjhrawaje,
Ukrajina - neńka
Swoho kozaczeńka
Na pyr zazywaje.

Jak u lita dawni
Kozaky my sławni,
Numo pohulajmo!
Propade newola,
Switom stane wola!
A numo, wstawajmo!

1863 r.

Ukrajinec.

MARUSIA

powiśt'

Hryhorja Kwitky

(Osnowianenka).

—
(Ciąg dalszy).

• Ne mòżna, Wasylu; ne bùdesz ty jij takym mùżem i chaziàjinom, jak chòczesz, bo se ne od tète. Koły-ż ja znàju, szczo siomù ne mòżna bùty i bàczu swojù Marùsiu, szczo zowsim ròzum pohubyla, polubỳwszy tète... wonà tepèr ràda za tobòju, choť na kraj swità: iszczè to Hospòd' jiji ne zowsim pokỳnuw, ja to dumàju... kryj Mày Bòża!... (aż skryknuw Naùm i perekrestỳws). Ot posiòmu to, proszù tète łaskoju, ta j prykàzuju, jak otèc mojèi dityni: pokỳn jiji, zabùd', ne chodỳ do nas i ne znaj jiji, choť by wonà tobi de j zostrìłaś. Ne pohublàj jiji, ta j nas ne pchaj żywỳch u jàmu, proszù tète... (skazàw i hirko zapłakaw); daj nam spokijno wiku dożỳty, i ne dowedỳ, nas odwiczàty za nèji na tomù swità!

• Ta czom że wy, Naùm Olesijòwycz, dumajete, szczo ja ne bùdu dòbrym jij mùżem i choròszym chaziàjinom? •

•Ty-ż myni roskazuwaw pro sèbe. Ty syrotà; u diad'kiw twojich po dwa, po try syny, a ty znymy u odnij skàzci. Skàzka wasza dewiàty-dùszna, diad'kowi chlòpci màli; a jak pryjde nabòr, to pèwno tobi łob zabrýjut', bo ty syrotà, za tèbe nikomu zastupytyś; i diad'ky skàzut': •My tebè pojly, zodiahały, i do ròzumu dowelý — służy za nàszu czèrhu. • A szczo tohdì búde z Marùseju? Ni žinka, ni wdowà; zwisno jak sałdatok szanùjut', jak samù poslidniu paplùhu, i nichtò jiji wiry ne jme, szczob buła sałdatka, ta j czèсна. Ta j trochà czy j ne tak! De jij za połkamy taskàtyś? A mołodè, durnè, popadètcia łedàczym lùdiam, nawedut' na wse złe. Chudòbu rostaskàjut', poodijmajut', chto jiji zaszczytyt'? Ditoczky bez dohladànnia u bìdnosty, u nyszczèti, bez nauky, bez usiòho pomrùt', abò, ne daj Bòże! bezdiłnykamy stànut'. A wonà zatým izstarijetcia, nemoszczi odolijut', bìdnost', kaliczestwo.... tilko szczo w szpytál, do stàrciw! (skazàw se, ta j zapłàkaw, jak mała dytýna). Ne prywedý Hòspody i wòrohu nàszomu takòji dòli!... Tak ot, Wasýlu, jak by ja tebè ne lùbyw, a skàzù po-pràwdi, tak ja tebè polubýw, jak rìdnoho sýna! — a ne chòczu zahubýty swojèji doczky, iszczè takòji, jak nàsza Marùsia. Tepèr sam zdoròw bàczysz, czomù ne możù tebè ziatem pryniaty. •

Dòwho Wasýl dùmaw, pochyływszy hòłowu, a dàli aż poweseliw, ta j kàże: •A jak ja najmù za sèbe najòmszczyka? •

•Najòmszczyka?• podùmaw Naùm, a dàli j kàże :
•A z czòhoż ty najmesz, koły tilko połączajesz od
chaziàjina wisimdesiat' rubliw u hod'? a bàtkowoji
kopijczyny nemà. •

•Diad'kỳ pomòzùt'. •

•Ne poturàj na tè, Wasylu; pomożùt', ta ne tobi,
a sobi. Do czòho dijdètcia, tobi za tèbe łob zabrỳ-
jut', a najòmszczyk opislà pijde za diad'kowych chlòp-
ciw. Rad by i ja tobi pomohtỳ, tak usè ne tè. Jak
znàtymut', szczo w tèbe žinka bahàta, to tak tiahnù-
tymut', szczo tilko deržyś, a wse do kincià ne do-
wedùt', usè ostawlàtymut', szczob buò za szczo wczep-
pỳtyś. Koły-b ty sam, swojèju kopijkoju zdùżaw na-
niaty, tak by tak! Wasylu! — ot tobi òbraz Carià
Nebèsneho i johò Màteri Preczỳstoji, i Mykołàja Swia-
tòho — prynesỳ bumàhu, szczo najòmszczyk prỳniat
za samòho tebè, i za twojì hròszi, ot tobi zàraz obomà
rukàmy oddàm Marùsiu. •

Jak udàryw Wasyl, wysłuchàwszy wse, rukàmy
w hròdy, jak prypadè na stił, jak zapłàcze, a dàli
skazàwszy: •Usiomù kinèc!• — kynuws na sziju,
obniàw Naùma micno i kàże: •Proszczàj mij!... Koły-ż
tobi choť tròchy žal bìdnòho Wasylà, bud' łaskaw,
bud' żàlisływ: pokłycz siudỳ Marùsiu, nechàj ja pry
tobi poproszczàjuś iz nèju! •

•Dobre Wasylu, • kàże Naùm, •ta hlady-ż p o-
proszczàjsia! Czy rozumijesz? •

•Usè znàju i usè zròblu, jak myni kàžete. •

Ot uwijszła Marùsia, a za nèju j Nàstia.

Wasyl uziàwszy Marùsiu za rùku, j kàże: „Marùseńko! Pràwdu, wełyku pràwdu skazàw myni twij bàt'ko. Trèba nam rozluczÿtyś..”

„I na wìky?” czeréz wełyku sÿlu spytała Marùsia. —

„Pobàczymoś... i bùdziesz ty mojèju kołÿ ne na sim swìti, tak na tim!. Proszczàj, moja Ma... i ne dohovorÿw, jak wonà zomlìła, i pokotÿłaś jomù na rùky. Win jiji pryhornùw do sèrcia mieno, pociłowàw oddàw jiji neczuwstwènnu bàt'kowi na rùky, pociłowàw rùku jomù j Nàsti... i pijszòw szwÿdko, ne ohlådàjuczÿś...”

Ne bùdemo roskàzuwaty, jak tiàżko i jak dòwcho Marùsia po jomù żurÿłaś. Łédwe-łédwe, serdèszna, z żurbÿ ne wmèrła. Skilko wże bàtko z matirju jiji ni rozważàły, usè niczòho; tym iszczè hirsze, szczo ne znàła, czohò j kudÿ Wasyl jiji diwàwsia; czy nadowho win znyk; czy wèrnetcia, i kołÿ szczo to bùde? Pytàła ne raz u bàt'ka — szczo-ż? „ne znaju, ta j ne znaju. Bo j spràwdi win ne znaw, z jakòju dùmkoju win połenùw.

Szczò Bòżyj deń, pereberè oriszky!, szczo szczo na wesilli jak pobàczyłÿś upèrsze, ta win jij daw, pereberè, pereciùje, ta znow do sèrcia j połòżył'. Abò kołÿ hulàszczym dnem, pijdè u bir na ozèra, de z nym raz hulàła, tam posÿdył', poplàcze, i š tym dodòmu wèrnetcia. Màty ne dùże jiji prymuszàła pò-

ratys i robÿty, tak samà bràłas za wse: •Myni, kàže ne tak na sèrdeńku tiàżko, jak ja szczo-nèbud' roblu. S podrùhamy nikòły ne hráła i wže zowsim do nych i ne wychòdyla.

Odrobÿlyś u pòli, stàły od Sèmena z wèczora sydity, Marùsia pryniàłas priàsty; a s Pokròwy u-dòswita wstajè, priadè, szÿje, pòrajetcia i wse žùrytcia, i czastèńko, jak zaberètcia kudy - nebùd' samà sobi, to płàcze - płàcze, tak szczo j Hòspody! bo pro Wasylà ni czùtky, ni wistoczky; jak u wòdu wpaw.

Ot i Pyłÿpiwka, ot i Hännyne zaczytyje, zaczyły parubkì zasyłaty starostÿ do diwczàt. Znaj lùde szwèndiajuť po ùlyciach z pałoczkaçy w rukàch. To hladÿ: jduť dwòje poperewiàzowani rusznychàmy, bòdriatcia, wychwalàjutcia: ot tam i tam takù-to takòho proswàłaly. A ynszi swyniàczoju stèżkoju, popid tynàmy, mòweczky sobi jduť i pid płeczèm, zàmisé chliba swiatòho, nesut'... harbùz! Ehè, nihdè ditÿś, jak zarobÿly, tak i odwiczàjte!

Ne odny starostÿ zachòdÿly i do staròho Dròta, swàtaty Marùsiu; tak szczo-ž?

•Tàtoczku mij ridnèseńkyj! ja jim, kàže, pidnesù po czàrci! Starÿj buò hrÿmne na nèji: •Czy ty durnà, ta božewilna! Czom ty ne jdesz? Lùde cho-ròszi, czèsnoho ròdu, pàreń bòjkyj, czy tobi popòdwycza, czy kupcià trèba?•

•Wasylà, a kołÿ ne Wasylà — to j nikòho! kàže buò Marùsia.

Maty jiji u slòzy, a bat'ko buò a¿ rozsèrdytcia, ta j krỳkne: „Ta de toho Wasyla wiźmèmo? Tepèr ty ludèj curàjessia, a tam stànuť i tebà lùde curàtyś i dosỳdyssia do sỳwoji kosỳ.“

„Darmà, tåtoczku! Bez Wasyla ne straszna myni j domowyna, ne to sỳwa kosà.“

Zdwyhnè tilko plecỳma Naùm, podùmaje: „Nechaj iszczè do tòho hòdu, ta j zamòweczyť. I jomù żalko buò, szczo pro Wasyla ne buò ni jàkoi czùtky, bo win johò du¿e lubỳw i wse nadìjaws, szczo win z sobòju szczo nèbud' do puttià zròbyt'.

Ot i miasnyci projszłỳ i wsiùdy pijszła slàwa, szczo Drotiwna Marùsia i hòrda, j pỳszna; za tutèsznich parubkiw ne chòcze, a źde sobi panyczà iz-za mòria. Wonà pro siuju slàwu znała, smijałaś i kàze buò: „Darmà! j pidoždù.“ Parubkam že choť i du¿e dosàdno buò, szczo takà hàrna j bahàta diwka u ład ne dajètcia, ta niczoho buò robyt': sỳloju ne wiźmesz.

Projszòw i pist, widhowiłyś i — slàwa tobi Hòspody! doždàłyś Woskresennià. Marùsia, u welykòdnu subòtu samà wczynyla pàsku, połòżyła tudỳ jajczok, imbèriu, bobkiw, szaprànu — i speklaś pàska i wysòka i źòwta, i szcze u pèci zarumiànyłaś. Połàhodyła usè szczo trèba, a na samỳj Welyk-deń urànci z batràkamy ponesła do cèrkwy na poświàszczènnie pàsku, barancià peczènoho, porosià, kowbasù, kraszanòk z desiatok, sàò j hrùdku sòły, i ro-

zisławszy na cwyntari u radu z druhymy chustku, rozložyla usè harnènkò, jak jiji màty nawczyła, bo Nástia pislà nedùhy ne pijszła z dworà. Naùm že staw u cèrkwi Bòzij i mòlyteia.

Koły Naùm prychòdyw do cèrkwy mòlytys, to spràwdi mòlyws, a ne łowỳw witriv, ne rozhladàw i siudỳ j tudỳ, a stojàw jak trèba, nenàcze perèd samym Hèspodom, Carèm Nebèsnym i tilko słuèhaw, szczo czytàjut' i spiwàjut'. A siohòdnia, u takyj we-
 lỳkyj práznyk, win iszczè bilsz mòlyws, i na sèrci tak jomù buło wèseło, jak i wsiàkomu bohobojà-
 znomu, kohò prywedè Boh doždàty Wełỳko-dnia.

Ot, jak win stojt' i mòlyteia, słuźba Bòża spiwàjetcia, wijszòw na sereð cèrkwu czytàty Apòstoła... i chto-ż? Wasyl! Naùm dỳwyteia, a sam sobi ne jme wiry, czy ce win, czy ne win? Rozhladiw choro-
 szènkò, až zowsim win! Ta win že zowsim nepy-
 smènnij! Jak že win bùde czytàty? Mòže, nawmannià, bez knỳžky; mòže, wỳtwerdyw na pàmiat'? Pobàczym!

Ot Wasyl užè i *Pawła-cztenyje* skazàw, ta j po-
 czàw. Ta szczo za hòłos wàžnyj! Czỳstij, hòlosnỳj,
 pidbàsok, ta poniàtnij! Ot Naùm i dùmaje: Bàczyw
 ja sliporoždènnoho, szczo czytàw Psàłtyr, tak že bez
 knỳžky; a Wasyl tak u knỳžku dỳwyteia. Chybà czy
 ne chwàstaje? Mòže, na pàmiat' wid diakà pereniàw,
 ta bùcim-to j py-smènnij? Tak ot že za tỳtlu buw
 zaczepỳws, ta j rozibràw potròchu... ot i doczytàw
 bez pèmyłky; ot i Afylùju po zaklãdkam iznajszòw...

Ni! jak by nepysmennyj, to ne zumiw by Apòstoła, ta szcze j na samyj Wełk-deń proczytaty!.

Pryśluchajecia Naùm, Wasyl spiwaje. Jak że poczaw Cheruwymsku, tak taku, szczo j sam diak ne wmiw u ład uziaty, a Wasyl bez zapynky tak usi hòlosy j pokrywaje i perewòdy wywòdyt', sam i kinczaje, sam iznòw i poczynaje. Tohdì wže Naùm zowsim położywś, szczo Wasyl staw pysmennyj; ta koły-ż win sprawywś i de probuwaw? »Nechaj, — dumaje sobi, — opisła znatymu.«

Jak wyjšow pan'otòc zò-chrysty *pasku swiaszczennuju* poczytowaty i naròd ruszyw iz còrkwy, Naùm zupynyw Wasylà, ta zàraz i kaže: »*Chrystos woskrese!*« Ot pochrystòsuwawszyś iz nym, jak dowh wełyt', i kaže jomù Naùm: »Czy szcze ty nas Wasylu ne zabuw?«

»Nechaj menè Boh zabùde, koły....«

»Dòbre-ż, dòbre synu! tepèr ne do tòho. Prychòd' do nas rozhowityś; a choc, i poobidajesz, koły ne pijdesz dodòmu.«

»Wy myni j dim, wy j rodyteli....«

»Dòbre-ż, dòbre. Prychòd'že, ne zabùd'; ja zdàtymu.«

Skazawszy seje, Naùm pospizaw dodòmu i doròhoju sobi dumaje: »Ne dùże-ż ja dòbre zrobìw, szczo ne rospytawszy Wasylà, szczo win i szczo z nym, ta j pokłykaw johò do sèbe. Mòże win užè pro Marùsiu j ne dumaje, a mòże, wže i żonatyj,

a ja tilko poturbùju Marùsiu i znow rozràzu jiji to-
skù. Ta chot' by j ne te; tak, mòže szcze win ne
odkupÿwś od nekrùtszczyzny, tak szczo tohdì robÿty!
Ta wże-ż! pobàczu. Dast' Boh rozhowityś, a tam
bùdu poprawlãty, szczo napòrtyw z ràdoszcziw, szczo
pobàczyw neždãno Wasylã, ta szcze j pyśmènnoho!
Widkilã jomù Boh takù blãhodãt' poslãw? Prawdã,
dytÿna rozùmna! jomù-b tilko diakòm bÿty.

S takòju dùmkoju pryjszòw dodòmu, i ne kãže
žinci niczòho, szczo kohò win bãczyw. Pryszlã j Ma-
rùsia i pryneslã usè swiaczène, — i bajdùze! bo
wonã jak ne stojãla w cèrkwi, a pry paskãch, to j
ne bãczyla Wasylã. Rozstanowÿla usè na stoli, jak
trèba, i nałãhodyla, ta j dywùjetcia z matirju, szczo
bãt'ko ne sidãje rozhowlãtyś, a chòdyt' sobi po chãti,
ta dùmaje.

Až ós dwèri ryp! i Wasyl u chãtu. Marùsia tak
i ne stiãmylãś i kryknuła ne swojim hòłosom „Och
mij Wasylèczku! ta j stãla jak ukòpana. Starã Nã-
stia tož zràdowalãś, nenãcze Boh znãje czomù, i kÿ-
nułãś do Wasylã, i pochrystòsuwalãś. Ot Naùm bã-
czyt', szczo Wasyl z Marùseju stojãt' i tilko pohladã-
dãjut' win na nejì, a wonã na jòho, nenãcze zròdu
wpèrsze bãczãtcia, ot i kãže jim: „Czom že wy ne
chrystòsujeteś? „

A Wasyl i kãže: „Ne smiju, pan'òtcze! „

„Czom ne smity? kãže Naùm, „Zakòn powe-
liwãje chrystòsuwat'cia zo wsiãkymy i chot' by z smer-

tèlnym wrahòm. Pochrystòsujtes' po zakònu trèjczy, ta necháj was Boh borènyť, od usiàkòji pohànoji dùmky! Tiažkyj hrich u takòmu swiatòmu dili dùmaty łukàwe!

Ot i pochrystòsuwałyś harnèńko.

Marùsia kynułaś do joho z rospròsamy: 'De ce ty Wasylczku buw?'

'Znaj bo wrèmia,• perebýw jij Naùm,• odnò szczo-nèbud': abò rozhowlàtyś, abò howorýty. Boh daw práznyk i pàsku swiaczènu; diàkujuczý Bòha myłosèrdnoho, trèba rozriszàty bez usiàkych chłòpit i z wesèłòju duszàju, a howorýty bùdemo opislà. Sidájte łyszèń. Hòspody blahosłòwý!'

Stara Nàstia siła za stolòm na ławi, a Marùsia bilà neji z kràju, szczo blyžcze pòratyś, Wasyl siw na osłòni, starýj na pòkuti, a batraký kinci stolà. Ot perekrystýwszyś, Naùm, i proczytawszy trèjczy: *Chrystos woskrese iz mertwych*, odrizaw pàsky swiaczènoji i położyw pered usiàkym po kuskù. Pokosztowàwszy jijì bèrižno, szczo krýchot ne rozsýpaty pid stił, usiàk perekrestýwś i skazàw: 'Spasýbi Bòhu myłosèrdnomu! Daj Bòže i na toj hod doždàť.' Tut užè pryniałyś za peczène: popojily barancià, porosiàtyny; a kistoczòk pid stił ne kydały, a klàły na stił, szczo opislà pokydat' u picz *). Dàli jily kowbasù,

*). A ynszi chowajut' kistoczky, i łuszpynnje s kraszanok swiaczenych zakopujut' u mołòdomu žyti na Juria, chto jak schoce.

sąła kusòczkami narìzały i kraszanòk obłupỳły i porìzały na tarìloczci. Ot seje skinczàwszy, Marùsia usè prybrała iz stołà, toż bèrižno zmerła i krỳchty i kistoczkỳ, i łuszpynnià z jajèc powkydała w picz, ta tohdi wże stàła podawàty stràwu.

Starỳj Naùm wỳpyw czàrku horìdki pered obidom, a Wasyl ne stàw; bo, kàże, szcze ne poczynam jiji pỳty. Ot i podały borszcz, a z borszczù jàłowyczynu pokryszyły opislà ne derewlanij tarìloczci, posołyły, ta j brały po kusòczku — wże zwisno, pàlciamy, a ne po pànsky, bo widèłok ne wòdytcia. Opislà podały jùszku s chlàkamy, peczène bułò — barànyna, a tam mołòszna kàsza, ta j hòdi, bilsz i niezòho.

Marùsia, czy jìła szczo, czy ne jìła; jìj łuczczewsiàkych rozhowin — opricz pràznyka swiatòho — te, szczo Wasyl wernùws i żyw, i zdoròw. Zachyływszy za màtir, szczob bàt'ko ne bàczyw, jak jàsoczka dywylaś na swohò Wasylèczka, a samà bud-to łòzkoju dostajè z mysy, aby-b to nenàcze j wonà jist'. Kudỳ jìj užè jisty! U nèji odnò na dùmci, jak i w Wasylà! Tak toj užè czerez sỳtu jiw, bo bilà Naùma sydiw i ne mòzna bułò jomù złukawnowàty, szczob choroszènkò podywỳtyś na swojù Marùsiu.

Poobidawszy i podiàkowawszy Bòhu i bàt'kowi z màtirju, jak poprybiràła usè Marùsia, ot Naùm i kàże: „A w nas nowyj diak, siohòdnia Apòstoła czytaw.“

Nàstia zàraz i pytàjetcia: „A chto takỳj i widkilà?”

„Ósde win, pan Wasyl,“ skazàw Naùm, ta j usmichnúwsia.

„Chybà-ż Wasyl pyśmènnij, szczob jomù Apòstòła czytàty?“ spytalaś Nàstia; a Marùsia tak úszy j nastoròszyła, szczob czùty wse, szczo bùduť howorỳty.

„Buw nepyśmènnij, a tepèr Boh jomù ròzum posłàw; a jak i szczo? ja j sam ne znàju. Rozskażỳ myni, zdiłàj myłost', Wasylu, jak se tobi swit' odkrỳwsia? Se myni na-wdywowýżu: szcze j hòdu nemà, jak ty pijszòw od nas, a nawczywś pyśmà, a spiwàty wmijesz, jak i sam diak. De ty probuwàw?”

„Ja, diàd'ku, ne buw dùże dałèko,“ staw rozskàzowaty Wasyl. „Ot jak wy myni odkrỳły swit' i rostòtkowàły myni, szczo j ja bùdu propàszczyj, i czużỳj wik zajìm, kołỳ ne znajdù za sèbe najòmszczyka, to to ja dùmaw-dùmaw, i tròchy z umà ne zijszòw. Prawdù wy kazàły, szczo za hròszy wisimdesiàt' rubliw, szczo ja od chaziàjina brow! Tilko szczo na odòżu. Szczo-ż tut myni bułò robyt'? Jakoś-to Boh posłàw na dùmku: „Pijdỳ do kupciw, u jich choròszyj zarobìtok.“ Pryszo w ja do zalizniakà; win menè tròchy znaw: roskazàw jomù usè swoje dỳcho. Win, podùmawszy, pryniàw menè za piatdesiàt' rubliw na hod, s tỳm, szczo kołỳ bùdu u swojmù dili spràwnij, to win myni j bilsz prybàwyť, i wse bùde prybawlàty, bàczywszy moje starànnie. Ja zràdowawsia,

poczùwszy, szczo bilsz niczòho ne trèba, szczo b hròszzi zarobÿty, jak tilko bÿty czèsnym i swojè dilo ne linùjuczyś sprawlãty. S towàryszamy — choť usè j Moskali buľÿ — zàraz poładnãw. Tilko, bãczu, szczo wonÿ wsi pyśmãnni i chto bilsz czohò znãje, bilsz połączãje j źãłowannia. Ot, jak siw ja, jak siw... i prãwdu wam, diãdiuszka skazù, szczo nicz i deń uczÿwś, i Boh mynì darowãnnie poslãw; i te takÿ prãwdu skazãł: szczo nãszoho brãtczyka kudÿ ni pitknÿ, choť u naũku, choť u jakò remèstwo, to z joho put' bÿde, — ne propãszeci za joho hròszy. Ot-tò ja, od Spãsiwky ta do Rizdwã, wÿwczywś czytãty i cerkòwne i hraždãnske, pysãty potròchu wmiju, cyfiru znãju i na szczòtach, choť tÿsiacz dèsiãt' pudiw, u rozdròb na chunty, ne pomyłãjuczyś połòzù; chùrszczykiw rozszczytãju i chaziãjskoho dobrã hlažù, jak òka, szczo b i kopijka nihdã dãrom ne diwãłãś. Towàryszy, znãjete, ochòtnyky na krÿłasi spiwãty zamist' piwczeskoji, ot i menè, jak pobãczyľy, szczo hòłos je, to j prywezÿľy tròchy. Pòky sebè ne postãwyw na put', ne jszow do was, diãdiuszka; i jak ni tiãžko mynì bułò, ne bãczywśy Marusi, ta pãmiatujuczy wãsze słòwo, sam sebè mùczyw i ne chodÿw siudÿ. I tòž takÿ, szczo chaziãjin, znãwśy mojù czèsnost', posylãw menè nezawelÿkymy diłãmy po małènkych jarmarkãch; a pislã Kreszczènnia, posylãw užè i dalsz, i ja tilko szczo perèd prãznykom otcè prywiz jomù nemaľù sùmu hròszej. Jak-že

win menè potiszzyw dóbrym słowom i rozwiw mojù tùhu, to ja wże pèwno j pryjszòw do was na pràznyk, a szczob wy uwiryłyś, szczo ja ne zledaszcziw, ot i staw ja na krýłasi spiwaty i Apòstoła proczytaw.

Naùm, wysłuchawszy johò, ne stèrpiw, ta aż pociłowaw johò u hòłowu, i dùmaje: „Szczò za premýła dytýna! Tým-to ja johò tak lublu! Takij ne propadè. Dàlij pytaje: „Skilko-ż ty żałowania połuczajesz tepèr?”

„Żałowanie ne szczot, káže Wasýl: „aby-b stało na odèżu, a to waźnijsz usioho, szczo chaziàjin, znàwszy mojù nùzdu, czohò ja bojús, i czerez szczò wy ne oddajetè za mène Marùsi, sam chłopòcze ob myni: tepèr posylàje menè z chùroju u Odèssu, a widtilà, pijdù u Moskwù, i na zawòdy, i filko wernus siudy ik Preczýstij; a win myni, znajde najòmszczyka; káže: „Chot' piat'sot rubliw poteriàju! u w osený, jak skàzut' nabòr, sam i widdàst'. „A hròdzi, káže, „bùdesz odsłùżowaty.”

„Nechàj tobi Boh pomohàje! skazàw Naùm; a dàli, podùmawszy, j káže: „Czohò-ż bìlsze dùmaty? Prysylàj u wiwtòrok, pislà zawtra ludèj, berý rusznyký; i tobi weselijsze bùde u doròzi, i Marùsia tut switom ne nudýtyme. Tepèr nìczoho bojàtyś. Se wże pèwno, szczo ty najòmszczyka postàwysz. Dast' Boh wèrnessia, — u w'osený i wesille.”

Ne mòżno j roskazàty, jak zràdowalyś i Wasýl i Marùsia! Zàraz kýnułyś aż do nih bàłkowych,

i ciłujut' jich, i rúky jomù ciłujut', i samý obnỳ-
mutcia, i znow do joho kỳnutcia — i diakujut jomù,
to do máteri, to znow do joho, i ne tiámłat' sebè
i szczò robỳty ne znàjut'....

Dòwho dywýwsia na nych Naùm, ta wse
nỳszkom smijètcia ta dùmaje: 'Tò-to dity!'. Dàli
j kaže: 'Hòdi-ż, hòdi! Pustite-ż menè; my lážemo
z staròju spàty, bo ja wsiu niez stojàw na dijànyji,
aż pòky Krestà doczytàyś; a wy, chòczete — dòma
sydite, abò hulàty jdite do kołysòk: ta tilko samý
ne kołyszỳtcia, bo hrich dla takòho pràznyka z sèju
pustòtoju wozỳtyś.'

Jak užè toj deń u Wasylà ta w Marùsi bułò,
nam nùždy małò! bo zwisne, czy chodỳły, czy sydỳły —
a wse pro odnò howorỳły: jak odnò bez odnòho
skuczàło; kołỳ, szczò i jak dùmàły; jak ni dùmàno,
ni hàdano, wonỳ pobàczyłyś, jakà szczè ràdost' bùde,
jak užè poswàtajutcia — ot takè usè howorỳły, ta
hołubyłyś, ta mỳłowałyś.

Ot-że j wiwtòrok nastàw. I k wèczoru stàły
dożydaty starostìw: prybrały chàtu, zaswitỳły swi-
czeczku pered bohàmy; starì nariadỳłyś, jak dowh
welỳt', a szczò Marùsia prybrałàś, tak užè niczoho j
kazàty. Ot postùkały j raz, i w drùhe, i w trète,
i wwijszỳ starostỳ, i podały chlib, i howorỳły starostỳ
zakònni rèczì pro kunyciu, jak i popered sioho bułò.

Zàraz Naùm — a radènkỳj-że takỳj — i kaže,
bùcim - to z sèrcem: 'Ta szczò se za napàst' takà?'

Žinko! szczo bůdemo robŷty? Důczko, a chodŷ ke siudŷ na poradũ!

Marũsia, wŷjszowszy z kimnãty, zasordũmyłã — Hůspody! poczerwoniła, szczo twij mak; i ne pokłõnŷwszy, zãraz stãła kołò pėci, ta j kołupãje jiji pãlcem.

Ot Naũm i kãže: „Bãczyte, łowci-mołodci, szczo wy narobŷły? Menė z žinkoju smutŷły, doczkũ prystydŷły, szczo skõro picz zowsim powãlyt', mãbut', dũmaję tut bilsz ne žŷty. Haj, haj! Tak oś szczo my zròbymo: chlib swiatŷj prymãjemo, dũbroho słõwa ne curãjemoś, a szczob wy nas ne poradczyły, szczo my peredėrżujem kunŷci, ta krãsni diwŷci, tak my was powiãzemo, i tohdì usė dũbre wam skãžemo. Důczko! pryjszła j nãsza czėrha do prykłãdu kazãty: hõdi łyszėn picz kołupãty, a czy neniã czym sich łowciw-mołodciw powiazãty.“

Iszczė ne czas bułò Marũsi posłuchãty, — znaj kołupãje.

Ot, użė mãty jij kãže: „Czy czũjesz Marũsiu, szczo bãt'ko kãže? Idŷ-ż, idŷ, ta dawãj, czym ludėj powiazãty. Abo, mõže, niczõho ne prydbãła, ta z soromũ picz kołupãjesz? Ne wmiła mãtery słũchaty, ne wczŷłãś priãsty, ne zarobŷła rusznykiw, tak wiazŷ choł wãłom, kołŷ j toj yszcze je.“

Pijszła Marũsia u kimnãtu, i wŷnesła na derewiãnij tariłoczci dwa rusznykŷ dõwhych, ta mũdro wŷszytych, krest nãwkrest pokłãdenych, i połõžŷła na chli-

bowi swiatòmu, a samà stàła pered òbrazom, ta i wdàryła try poklòny; dàli otcìù trèjczy poklònyłás u nòhy i pociłowàła u rùku, nènci takže, i uziàwszy rusznykỳ, pidnesła na tariłoczei pèrsze stàrszomu stàrosti, a tam drùhomu. Wonỳ ustàwszy, toż poklònyłys, uziàłỳ rusznykỳ j kàzut': 'Spasỳbi bàt'kowi j màteri szczo swojè dytià ràno budỳły, i dòbromu diłu wczỳły. Spasỳbi j diwoczei, szczo ràno wstawàła, tònko priàła, i choròszeńki rusznykỳ prydbàła.'

Powiazàwszy sobì odỳn odnomù rusznykỳ, ot stàrosta j kàže: 'Robìt že diło z kincòm, rozwidajtes i iz kniàzem-mołodcem: my prywèdenni, ne tak wynowàti; wiazite prywodcia, szczob ne wtik z chàty.'

Ot màty j kàže: 'A nu dònìu! Ty-ż myni kazàła, szczo na te po piatinkàm zaroblàła, szczob szòwkowu chùstku prydbàty, ta jèju peniù zwiazàty. Tepèr na tèbe penià napàła, szczo ne wsich powiazàła.'

Wỳnesła Marùsia, zamist' chùstky, szowkòwyj płatòk, krásnyj, ta choròszyj, jak samà. Naùm jìj i kàže: Siomù, dòczko samà cziplàj, za pòjas chùstku zatykàj, ta do sèbe prytiabàj, ta slùchaj johò, ta szanùj; a tepèr johò j pociłùj.'

Ot wonỳ i pociłowàłys, a Wasyl i wỳkynuwał Marùsi na tariłku cilkòwoho.

Pislà siòho, stàrosta zweliw poswàtanym, szczob klàniałys persz bàt'kowi u nòhy trèjczy; a jak poklònyłys u trèjte ta j òżàt', a bàt'ko jim i kàže: 'Hladỳ-ż ziàtiu! Zìнку swòjù byj i wrànci i wwè-

czeri, i wstajuczy i lahajuczy... i za diło i bez diła, swaryś z něju po wsiak czas. Ne sprawlaj jij ni plättia, ni odeži; dõma ne sydỳ, taskajsia po szynkàch, ta po czužyeh žinkàch; to z žinkoju u pàrci, i z ditoczkàmy, jak raz pijdetè w stàrci. A ty, dõczko, czołowiku ne spuskaj i ni w czim jomù ne poważaj; kołỳ durnyj bude, ta pojide w pòle do chliba, a ty jdỳ u szynòk, propywaj ostànnij szmatòk; pyj, hulaj, a win nechaj hołoduje; ta i w peczi, nikòły ne kłopoczỳ; nechaj pautynniem zastelytcia picz; ot wam i wsia riez. Wy ne małèniki wže, samỳ ròzum mājete, i szczo ja wam kažù i jak wam žyty, znājete.

A stàrosta j kryknùw: »Za takù nauku, ciŭjete, dity bāt'ka w ruku.«

Pocidowawszy, pokłaniałys mātery tež trèjczy. Mātý ne kazàła jim niczòho; jij zakòn wełyt', błahosłowlajuczy ditoczòk, tilko plàkaty.

Dàli stàrosta siw i kàže trèjczy: »Chrystòs woskrès!«. A stari jomù u odwit tež trèjczy: »Woi-stynnu woskrès!«.

Starostỳ kažut': »Panowe, swatòwe!«. A swatỳ kažut': »A my ràdi słuchaty!«.

Starostỳ kažut': »Szczo wy bažàły, to my zrobly, a za sỳji rēczi, dajte nam horidki trèczy.« A stari j kažut': »Pròsymo myłosty na chlib, na sil i na swātannie.«

Pislà sioho poswātanych i posadly, jak zwy- czàjno, na pòkut', na posad. Bāt'ko siw bilà ziātia;

a mąty, zwisno, porałaś samà i strawu na stół podawała, bo wże Marusi ne hodýłoš z posàdu wstawàty. Starostý siły na osłòni, bilà stoła.

Pòky mąty strawu nosýła, bał'ko staw czastowàty starostiw. Pèrszyj stàrosta pokosztowàw, pokrutýw hołowòju, poémòkaw, ta j kàże: „Szczo ce, swàtońku-pànońku, za napýtky? Skilko my po switu ni błukàły, a takých napýtkiw i ne czuwàły, i ne wydàły, i ne kosztowàły.“

„Se my takè, dla lubèznych swatiw, iz za mòria prydbàły,“ kàże Naùm i pròsył: „Oś nùte-ż, usiù pokùszajte. Zwèrchu choròsza, a naspòdi samýj hàrnyj smak!“

Wýpyw stàrosta, zmòrszczywsia, zakrektàw, ta j kàże: „Od sioho z ràzu poczerwonijesz, jak mak. Hladite, łyszeń, swàtońku-pànońku: czy ne napojily wy nas takim, szczo może j na stiny polizemo.“

„Ta szczo se wy na nas iz penèju?“ kazàw Naùm: „tut taký szczo mùdre samò po sobi, a to szcze oś szczo: iszlà bàba od Lachìw, ta nesła zdoròwja sim michiw, tak my u nèji kupyły, sim zołotých zapłatýły, ta w napýtok pustýły.“

A stàrosta j kàże: „Nu, szczo mùdre, to wże sprawdi mùdre! A nu, towarýszu, popròbuj i ty, ta j skażý: czy pyły my takè u Turèszczyni, abò choť i w Nimèszczyni, ta w Rassieji, ne pywàły syjèi.“ Wýpyw i drùhyj stàrosta, teź prycmòkujuczy i teź prymowlàw, pochwalàjuczy.

Prohoworywszy usi zakònnyi reczy, stały czastowátys po prostu z swojimy wyhadkamy, a dáli tilko szczo stały weczèriaty, i obizwályś diwczàta, szczo Marùsia szcze zàwydna prosyla do sèbe na swátannie, i spiwály uchòdiaczy w chátu siuju piseńku:

Oj ty, hàloczko,
 Nasza Mårjeczko!
 Obmitajte dwory,
 Zastyłajte stoły,
 Kładite łozeczky.
 Sribni bludeczky,
 Zołoti mysoczky —
 Ot idut' družeczky.

Ot jak perespiwály, ta j pokłonyłys nyzàńko, ta j kážut': •Daj Bòże wam wèczir døbryj, pomahàjbi wam na wse dòbre!•

Starà Nàstia takà wże radisińka, szczo Boh prywiiw jij doždàty odnym - odnù dòczeczku proswátaty za choròszoho czołowika, ta szcze jij lubiàznoho, zemli pid sobòju ne czuje, pòrajetcia chùtko i de ta syla wzialasia, aż bihaje od stoła do pèczy, i stràwu samà nòsyť i poriadok daje; kynulaś zàraz do družeczòk i káže: •Spasỳbi! pròsymo na chlib, na sil i na swátannie. Ta j usadyła jich po czynu, od Marùsi skriz po ławi, ta j káže: •Sidajte, družeczky, moji hołuboczky! ta bez soromà brusujte, a ty, stàrosto, im batuj!• Tak diwczàtam užè ne do jizy; odnò tè, szczo stỳdno pry lùdiach jisty, szczo ne skazały lude: •Ot-to hołodna! màbut', dòma ni-

czoho jisty, tak bihaje po czużych lùdiach, ta j po-
 żywłajecia; on bacz, jak zapychajecia; a drùhe j
 te, szczo trèba swojà dilo sprawláty, ta ne bráwszys
 za łózczkỳ, j zaspivály:

Oj czomù . czomù,
 W sym nòwim domù
 Tak rano zaswiczeno?

Márjeczka wstála,
 Kòsu czesála,
 Bateńka pytála:

„Porad' menè,
 Mij bateńku,
 Kohò w družeczky bráty?“

„Bery dònèńko,
 Sobi riwnèńku;
 Szczob ne buò hniwnèńko.“

„Sadowy dònèńko,
 I wyszcze i nýzce,
 A swojù rodynońku blyzce.“

Jak że pobàczyły, szczo starà Nástia od takòji
 žalibnòji pìsni, pokýnuwszy pòratys, stała tiázko plà-
 katy, tak wony stały spiwáty ýnszych:

De-ż buw selezén,
 De-ż buła utinka?
 Selezén na stawku,
 Utinka na pławku,
 A tepèr że wony,
 Na odnim pławku.

Ta jidiat' że wony
 Dribnuju ràsku;
 Oj pjut' że wony
 Chołodnuju wodu.
 De-ż buw Wasylko,
 De-ż buła Marjeczka?
 Wasylko u batenka,
 Marjeczka w swohò.
 A tepèr że wony
 U w'odnij switlonci.
 Oj pjut' że wony
 Zelèneje wynò:
 Ta jidiat' że wony
 Dribnyji kołaczi,
 U med umaczajuczy,
 Mąkom obsypajuczy.

Ta w nedilèнку ràno,
 Czohòs teje mòre hrało;
 Tam Marjeczka potopàła,
 K sobi batenka bażàła,
 A batenko na bereżèczku,
 Je czòwnyczok i wesèleczko,
 „Potopàj, moje sèrdeczko!“

Ta w nedilèнку ràno,
 Czohòs teje mòre hrało;
 Tam Marjeczka ta potopàła,
 K sobi mătinku bażàła.
 A mătinka na bereżèczku,
 Je czòwnyczok i wesèleczko:
 „Potopàj, moje sèrdeczko!“

Ta w nedilénku rano,
 Czohòs teje mòre hráło ;
 Tam Mårjeczka potopàła,
 K sobi Wasylka bażàła.
 A Wasylko na bereżèczku
 Je czòwnyczok i weselèczko :
 „Ne potopàj, mojè sèrdeczko !“

Dàli diwczàta, bàczuczy, szczo proswàtani sobi
 sydiat' i opricz sèbe nikòho ne bàczat' i niczòho,
 szczo koło nych ròbytcia, ne czùjut', zachotiły jich
 zaczepỳty, ta j zaspiwàły :

Ta w sadù sołowèjko ne szczebetàw,
 Tym Wasyl Marusi ne ciłowàw ;
 Jak-że sołowèjko zaszczebetàw,
 Wasylko Marusiu pociłowàw.

Tut usi zarehotàłyś na wsiu chàtu i Naùm na-
 pawś, szczob takỳ dity pociłowàłyś, a jim te j na
 ruku kowynka. Dàli diwczàta, búcim-to żartùjuczy, j
 zaspiwàły :

Oj ty, hàloczko,
 Nàsza Mårjeczko !
 Łamlite ròżeńku,
 Stelite doròżeńku.
 Szczob miàhko stupỳty,
 Na dwir tanciwàty,
 Z skrypkàmy, z cymbàlami,
 Z choròszyny bojàramy.

Jak że prysłuchàwś do siòho Naùm, ta jak
 roschodỳwś — pryt'mòm, dawàj muzỳku, ta j da-

waj! Nihde dityś; pobihła motòrnijsza iz usich, ot takỳ Domàcha Tretiakiwna do skrỳpnyka, ta pryklỳkała johò. Bàteczky! pidniałys tanci, ta skòky, tak szczo nu! Nabihła pòwna chàta luděj, jak poczùły, szczo starỳj Drot, ta proswàtaw swojù doczkù. To szcze mało, szczo u chàti, a to i koło wikon buło bahàto, tak i zazyrajut'; a koło chàty diwczàta s parobkàmy nòsiatcia; diwczàta dribuszky wybywajut', parubòcstwo hopakà herciùje, bàtko z màtirju, znaj luděj czastùjut'... takà hulnià buła, szczo kryj Bòże! Trochà czy ne do swita hulały. Tilko Wasyl ta Marùsia nikòho ne bàczyły i dywowałys, szczo tak szwydko naròd rozijszòwsia. Za hołublenniem, ta za myłowànniem, ne szčułysia, jak i nicz mynułaś.

Ne daj Bòże czołowikowi peczały, abò jakoji napàsty, to wrèmje jdè ne jde, mow rak powzè. A jak że w radosty, to j ne szcujessia jak wonò bižyt', jak łastiwka propływè. Dùmajesz, odyn deń projszòw, aź hlady, wże j tỳžnia nemàje. Tak buło z Wasylèm i z Marùseju; usè w kùpci ta w kùpci, jak hòlub z hòlubkoju. I w hòrod, i na mìsto i do kołysòk, i na horòd, usè wkùpi sobi chòdiat'. I w manastyr, na bohòmille, w kùpci chodỳły i mołàbeń najmàły, szczo Marùsia obiszczàłaś, kołỳ bùde po-swàtana za Wasylà.

Tiky-prytyky, aź ós i pròwody! U seje wrèmje chaziàjin wysylàje chùru, a Wasylèwi z nàju trèba wystupàty.

• Och nam łyszeczko! • skriż sliz kážut' obòje:
 • My-ż i ne nahoworŷłys, my j ne nadywŷłys odnò
 na odnòho... nenáce siohòdnia tilko zijszłysia. •

• Ne płacz, Wasylczku, • kaže jomù Marùsia:
 • ty w doròzi i ne szùjessia, jak i Spàsiwka nasty-
 hne, tohdi wàrnessia siudŷ i bùdemo w kùpci. Hladŷ
 tilko, szczob ty buw zdoròwyj; ne skuczaj i ne wda-
 wajsia w tùhu bez mène; a ja ostàwszys bez tète,
 ràno i weczir bùdu slizońkàmy wmywàtys.... •

• Hòdi - ż, hòdi, mojà perepłeczko! Ne płacz
 mojà łebidoczko! • kaže jij Wasyl, pryhortajuczy do
 swohò sèrdeńka. • Nechaj ja na czużij storoni odŷn
 bùdu hòre znàty, a ty, tut ostàwszys, bud' zdorowà
 j wesàła, ta dożydaj menè. A szczob nam odradniesz
 bułò, tak proszù tebà: weczirnia ziroczka jak zijde,
 to ty spomynajuczy menè, pohladaj na neji; u tu
 pòru ja stànu zoriowàty, hlànu na tùju ziroczku i
 znàtymu, szczo ty na nèji dŷwyssia, to myni odra-
 dniész bùde, nenáce ja dywlusia na twoji oczÿci,
 szczo jak ziroczky ssiàjut. Ne płacz że, ne płacz! •

Ottàk - to wonŷ u ostànni czasy rozmowlàły i
 obòje plàkały bezperèstanno. A jak że pryjszłò zo-
 wsim proszczàtys, tak szczo tam bułò! Kolŷ wže j
 starŷj Naùm tak i chlŷpaje, jak mała dytŷna, à màty
 hłèdiuczy na slòzy, ta na tùhu Marùsynu, à zlahła —
 tak szczo pro mòłodŷch i kazàtŷ! Na proszczànni wŷ-
 prosyla Marùsia w Wasyla swàtanyj plàtòk, szczo
 zamist' chùstky jomù dała, zatŷm, szczob czàsom dò-

ròhoju ne zahubÿw, i szczo wonà na nèji, mow na jòho dywÿtemecia. Powàzyw jiji Wasÿl, — oddàw; a wonà położyła u toj płatòk oriszky, szcze ti, szczo spèrwa na-pèrwa Wasÿl daw jij na wesilli, zawiazała, ta j położyła do sèrdeńka, ta j kàże: „Tut wonò leżatyme, až poky ty wèrnessia i sam wìzmesz.“

Siak-tak, Wasÿl nasÿlu wÿrwawś wid starÿch, a Marùsia pijszła johò prowożaty. To bułò na samì prowody, a trèba bułò ezrez kładwyszczè jty, de na hrobàch, u toj deń, usì pomynàjut' swojich ròdycziw. Ot Marùsia wziała j mÿsoczku, szczob i swojich pomianùty. Położyła kùrku warènu, try wiazky búbłykiw, buchanéc, dwa knyszÿ, ta zwèrchu piatakòwyj medianÿk, ta wziała mäterynu kałÿtku z hriszmy, szczob starciàm podaty, a Wasÿl toż z nèju nis u chùstci, až try desiátky kraszanòk.

Pryszlÿ na hrobÿ, až pan'otéc užè j tam, i zbiràjetcia pràwyty panachÿdu. Marùsia postàwyła do hùrtu j swojù mÿsoczku i hramàtku bătiusci podała, szczob pomianùw jiji ròdycziw.

Marùsia smutnà i newesela, usè mołyłaś, ta znaj poklòny býła, jak że zaspìwàły diakÿ *ni peczaly, ni wozdychanyja*, tak wonà tak i zachlÿpała, ta j kàże: „Jak ty wèrnessia, Wasÿleczku, to mòže, menè na sim kładwyszczè budesz tak pomynàty.“ Wasÿl až zdryhnùw pislà takòho słòwa, i chotiw jiji zapynÿty, szczob wykynuła takù dùmku z hołowÿ, tak i u samòho slozà tak bje, a na sèrci tùha takà pàła, szczo jomù

duch tak zachwātuje, i sam ne znaje, s czohò jomù se tak je.

Odsłużyły panachydu, podała Marusia mýsoczku pan'otcèwi, a starciw Bòzych odiłyła kraszankamy i hriszmy za càrstwo nebesne pomèrszych. Posidały lùde na hrobách trapezowaty i pomynaty ròdycziw, a Marusi wže ne do toho; Wasyl łedwe promòwyw, szczo wže porà jomù jty do chaziàjstwa.

Bàteczky! — jak zahołòsyť Marusia, ta tak i powýsła jomù na szýju! Wýciłowala johò... szczo to? i w wiczy, i w łob, i w szczòku, i w szýju... Dàli nenàcze chto jiji napràwyw, ràzom pokýnuła johò, oczyci zasyjały, to buła blidnà, a tut poczerwonila, ta tak hèłosno, niby ne wonà, skazała Wasylèwi ne zupyniàjucziś: •Wasylu! na kładweszczì menè poky-dàjesz, na kładwyszczì menè j znàjdesz!... Pomynàj menè, ne wdawàjsia w tùhu... Proszczàj na wiky wìczni!... *Tam pobàczymòs!*

Seje skazàwszy, ne ozerajuczyś pijszła dodòmu szwýdko, stupàjuczy tak łehèsenko, nenàcze j zemli ne dotorkàjetcia. A Wasyl? nenàcze hrim koło johò wdàryw! stojt' jak ukòpanyj... Dàli dùže tiàzko zdychnùw, pidniàw òczy do Bòha, perekrestýwś, udàryw poklòn i prypàwszy na te misce, de stojàła Marusia, ciłowàw zèmlu zamist' jiji, bojaczyś i samòji dùmky pro tè, szczo skazała jomù Marusia, a dàli promòwyw: •Hòspody myłòsèrdnyj! Nechàj ja odýn usi bidý pretèrplu, nechàj ja wmru, tilko pomýlu

moją Marusiu! Daj nam pożyty na sim switi, — a w tim, jak Twoją wola swiatà!» ta j pijszòw tychòju stupòju do hospòdy.

Czy dawnò nàsza Marusia buła weselènka jak wesinnia zirońka, howorływa jak horòbczyk, prowòrna j żartowływa jak łastywoczka, a tepèr tocznisińko jak u wòdu opuszczena. Howorłty, mało j howòryt', siade szłty, to czy stibnùła hòłkoju, czy ni, czy wylwede nyltku, czy ni, a zàraz i zadumajetcia i ruczeniàta poskładàje; pijde u horòd połòty, stàne nad hriadkoju, ta choť ciłyj deń stojàtyme niczòho ne zrobylwszy, pòky màty jiji ne pokylcze; prystàwyt' obidaty, to abò u netòplenu picz, abò zabùde czohò połòzyłty, abò usè w nàji perekypyl', szczo j jisty ne mòzna; ta do tòho doweła, szczo — niczohò robylty! uziałàs màty znow samà poràtyś. Czàsto hrýmaw na nèji bàl'ko i łaskoju uhoworiuwaw, szczob ne żurylàs, szczob u tùhu ne wdawàłàs, szczo tùha zzist' jiji zdoròwje, zaczàchne, zanedùzaje, i jakij odwit dast' Bòhu, szczo ni najluczczu mylòst' Bòzu — zdoròwje, ne wmiła zberehtyl' i zowsim zanapastyl'a.

Szczò-ż? tilko jiji j riezèj: „Tàtoczku-bàteczku, i ty màtinko ridnèseńka! Szczò-ż myni robylty, koły ne mòzu zabùty swohò hòria! ne mòzu ne dumaty ob mojèmu Wasylczkowi! Swit myni nemyltyj i ni szczo ne rozweselàje. Sèrce mojè rozrywàjetcia, dwlaczyls na was, szczo wy ob myni ubywàjèteś, ta szczo bùdu robylty! Ja j samà swojij tùzi ne ràda,

tilko w mene j dùmky: dèto tepër mij Wasyl. Znàju, szczo czas, szczo deń, win od mène usè dalsz, — òt menè tùha j dùszyt'! Ne worùszte menè, ne zajmajte menè, nenácze wy j ne bàczyte niczòho; ne rozważajte menè; mynì nenácze łehsze, jak ja żuriùs u wòlu i nichto mynì ne perebywaje.

Popadywszy miż sobòju starì, dały jiji wòlu. „Nechaj, kážut', jak sobi znaje, tak z sobòju j ròbyt'. Nadiływ jiji Boh ròzumom, wonà j Bohobojazływa, i Bohomilna, tak jiji Otéc myłosèrdnyj ne ostawył'. Nechaj postupaje, jak znaje.»

Iszczè s tohò dnia, jak proweła Wasyla, ne nadiwała Marùsia nijakòji skyndiàczky, ni jakòji striczky: jak powiazała hòłowu czòrnym płatkòm, tak i pijszłò, — usè czòrnij płatk, ta j hòdi! To ochòcza buła po nedilam, ta po praznykàm do cèrkwy chodỳty, atò i w bùdeń, koły poczùje szczo dzwòniat', to merszczij i jde. Szczo Bòżyj deń, lubyme misce, kudỳ bułò chòdyt', ce w bir na ozèra, de z Wasylèm upèrsze chodỳła; siàde tam pid sòsenkoju, rozhòrne płatk, szczo Wasyl jij ostawyw, dỳwycia na joho, ta swoji oriszky peresypaje u ruci, ta j popłacze.... Tillo-ż szczo pocznè wieczority, wonà wže j sydỳt' na prỳspi i wyhladaje weczirnoji zìronky.... Błysnè wonà... tut Marùsia zàraz i stàne takà ràda, takà ràda, szczo ne to szczo! „Onde mij Wasyl! samà sobi rozmowlaje.... Win dỳwycia na siuju ziroczku i znaje szczo j ja dywlùs!... Ottak błyszcziat' i

johò oczÿci, jak bułò biżù jomù na-zùstriez.... I wże tut jiji choť kłycz-ne kłycz, choť szczo choc robÿ, a wże ni z miscia ne pijde i oczèj od zirky ne zwedè, aż pòky wonà zowsim ne zàjde; tohdi tiážko zdychnè i skàže: „Proszczaj-że, mij Wasÿleczku! noczùj z Bohom, ta wertajs szwÿdceze do twojèji bidnoji Marùsi! Uwijszòwszy-ż u chátu, perezilùje usiakÿj oriszok i płatòk raziw sto pocilùje; pryłòzyť do sèrcia, ta tak i zanoczùje; a wże j ne każÿ, szczob spała dòbre, jak trèba!

Siak-tak, to z żurbòju, to s tùhoju, promajà-czyła Marùsia do Spàsiwky; a u Spàsiwku, i k Preczÿstÿj, kazaw Wasÿl, bùde neodminno. Choť i ne zòwsim Marùsia poweselijszała, ta wse takÿ nenàcze stàła po tròchu ożywaty. Wonà j dòma pòrajetcia, wonà i z bàťkom u pòli, czy hròmadyty, czy żaty; bo wże j Naùm, dÿwłacÿs na nèji, szczo wonà stàła rozważatyś, i sobi poweselijszaw i dùmaje: „Sława Tobi Hèspody! Szcze tilko Spàsiwka nastupàje, a wże Marùsia zowsim ne ta, jak unòw narodÿłaś! tuż-tuż i Wasÿl bùde, tohdi wdàriu ðÿchom òb zemlu, merszczij spràwlu wesille, ta j nechàj sobi żywùť. Ot, kołÿ kudÿ jide na chaziàjstwo, to j doczkù berè z sobòju, szczob jiji ðÿczcze rozważaty. Kołÿ-ż wonà czàsom ostanetcia dòma, to, wpèrawszyś, jdè w bir za hùbamy; ta takÿ tak skazaty, szczo deń zà-deń, ta stàła znòw i do robòty prowornòńka, i u wsiàkim dÿli motornÿjsza, i szczo w Bòha deń, to

wse weseliysz, usè roszczytuje: „Ot Preczysta neda-
łeko, ot-ot Wasyl wènetcia.”

Raz u Spásiwku, na trëtyj deń pislà Spàsa, widdàwszy wonà obìdaty i popryhiràwszy usè, pijszła u bir za hùbamy, i wże nikudy bilsz, jak na ti-ż ozëra. Napàła na ryżkù, ta tak-że jich bahàcko bułò, ta taki mùdri; i choť i pobrodyla po wodì, ta nazbiràła jich pownisińke widrò, iszcze kòszyk. Ot szcze-b to jich bràła, tak jak-że pijszòw doszcz, ta prestraszënyj, jak z widrà, ta z chołodnym witrom; a wonà buła u odnij tiazynòwij jùpci, i swyty ny ne bràła. Szczo jij tut na-switi robÿty? Nikudy j ne każy, szczob zabihty, ta peresyđity; bo do seła bułò dałeczëńko, a doszcz tak i poływàje. Nihde dityś, trëba bihty dodòmu. Iszła, a de i pidbihcem, ta pòky pryjszła dodòmu, tak odnò te, szczo wtomyłaś, a drùhe, zmèrła jak chlùszcza, tak z nëji j teczè; a zmèrła-ż to ták, szczo zub z zùbom ne zwedè, tak i trùsytcia.

Z łychom popołam, dobihła dodòmu. A duma-ż to, màty starëńka i wse sobi nëmoszczna, ne zdù-żała pidniatÿs i w peczi zatopÿty. Łycho, ta j hodi, nàszi Marùsi! Nÿtky suchòji na nij nemà, a nihde obsuszÿtyś; zmèrła nenàcze zimòju, a nihde obihritÿs. Zlizła na picz, ta jak ne na tòpłenyj, tak szcze kirsze zmèrła. Ukrÿłaś i kożuchom — niczòho! Tak łychoràdka jiji j bje!

Pryjszòw i Naùm upòrawszyś z batrakàmy. Nikomu jomù ni weczëriaty dàty, ta j niczohò. Persz bułò rozsërdywś, a dàli, jak rozsłuchawś, szczo jomù

Nàstia stòhnuczy rozskazała, to j zamòwk ; dali nazyrnùw Marùsiu, ta aż zlakaws! Hòspody Twojã wòla! Samà jak ohòn hariacza, a jiji trùsyť tak, szczo j skazaty ne mòzna!

Tiochnuło u żywoti w nàszoho Naùma! Podùmaw, podòmaw, ta j staw Bòhu mołytyś. Se wże w joho takà buła natura, czy choť trochy bidà, czy ràdist' je jomù jakà, zàraz do Bòha; tak i tut. Pomoływś, perekrestyťw trejczy Marùsiu i lih sobi. Prysluchà-jetcia, trochà Marùsia ne zasnùła? •Daj Hòspody, szczob zasnùła, i szczob zàwtra zdoròwa buła!• skazàwszy sòje, lih i... zasnùw.

Tilko szczo u sàmu hluchù pìwnicz, budyť' johò Nàstia jak mòha i káže: •Podywys, Naùme, szczo z Marùseju dijetcia? stòhne czas wid czasu dùżcze... ot usè dùżcze... aż kryczyť'....•

Naùm užè koło nedùżoji: •Szczò tobi? Marùsiu! Czohò ty stòhnesz? szczo w tèce bołyť'?

•Tatoczku... bàteczku!... Och, ne dàjte propàsty... kòle... och, tiàżko myni!... robit szczo znà-jete... Kòle menè!...

•Dè sàme kòle, Máneczko?•

•Ot... u bik... och, och!... U liwym bòci!... Pomožit myni!... ne stèrplu...•

Kynuwsia Naùm, wýkresaw ohniù, zaswitýw switło; aż i Nàstia wże stàła, dè ta j sýła wziàłaś? Do Marùsi, a wonà wse dùżcze stòhne.

Szczò robýty? i samý ne znàjut'. Siak-tak, stari udwoch zatopyły picz, ukryły jiji kožuchamy... tak

kryczyt': •Dùszno! ne włèžu na peczi.... połožit menè na ławi... Och dùszno myni!... och wążko myni! Bołyt' że bik.... och bołyt'!"

Posłały merszczij na ławi, uziałs obòje stari zwòdyty Marùsiu.... Wonà ne zdùżaje jty, stari ne zdùżajut' jiji westy.... tiahnutcia, syłkùjutcia, spotykatjucia.... Naùm sàrdytcia, kryczyt' na žinku, szczo jomù ne pomahaje. Nàstia bureczyt' na joho, szczo win doczkù na nèji schylàje.. Marùsia stòhne, płàcze, a stari, dỳwłaczyś na nèji, sobi płàczut'.

Czerez prewełyku sỳłu dotaskàły Marùsiu, położyły na ławi, ukrỳły riadnòm, bo wse kàże, szczo jij dùszno; a samy stàły ràdytyś, szczo z nèju robỳty? Nàstia, probi bihty do znàchurky, szczo umyła, abò nechaj perepołòch wylywàje, abò tràsciu widszèptuje; nechaj, szczo znàje, te j ròbyt'. Tak že Naùm ne tiji, bo dùże ne lubyw ni znachuròk, ni worožòk, szczo tilko durnykiw obdùrujut', ta z nych hròszyky łuplat', a sàmy ne mòzut' ni jàkoho dobrà nikòmu zrobỳty, chỳba tilko bidù, tak-tàk! Ot win zàraz dostàw Jordànskoj wodỳ, ta j zweliw Nàsti, szczo nèju natèrła Marùsi bik de bołyt' i daw tyjàji-ž wodỳ tròszky napỳtyś, a sam pidkùriuww jiji cheruwymśkym, wełkòdnym łàdanom, pomoływś iz Nàsteju Bòhu.... až ós i Marùsia prytychła i stàła-b to zasypàty. Stari wže chotily z ràdosty hasỳty i samy lahàły.... jak tut iznòw Marùsia ne swojìm hòłosom zakryczàła: •Och łyszeczko! kòle menè,

kòle u bik, peczè.... Och, trùdno myni! Bàtinoczku ridnèńkyj, màtinoczko mojã, hołuboczko! Ratujte!... pomożit myni!... Smerť mòja!... ne dajè.... myni dÿchaty!

Bàczyť Naùm, szczo zowsim bidã, trèba szczo-nebud' i robÿty, schopÿw szãpku, pobih do susidy, rozbudÿw, poprosÿw jiji szczoob iszła szwÿdcze na pòmicz do Nãsti. Pòky upràwyws, pòky doprowòdyw jiji do dworã, àż užè j switaje. Ne zachòdiaczy do-dòmu, pijszòw u hòrod. Buw u johò znakòmij pry-jàtel, cylùryk, ta szcze j Marùsyn kum: wonã w johò àż troch ditoczòk krestÿła, tak do johò pijszòw win rãdytyś, szczo trèba robÿty; a kołÿ mòżna, to szczoob i sam pryjszòw, ta j podywÿws na bolãszczu.

Tãk-to staròmu szwÿdko j dijty! Idè i bãczcia wse na odnomù misci; stãne pospiszãť, zadÿchajetcia nõhy spotykãjutcia, zowsim choť upãsty. Żãkùje Naùm szczo ne zbudÿw kohò z batrakiw, szczo w sołòmi na tokù spãły, tak szczo-ż bo? Choť by i szwÿdcze dijszòw, tak ne wmiw by tak usiòho rozskazaty; a jak by cylùryk ne zachotiw jtÿ, to batràk ne wmiw by johò i uprochaty, jak sam otèé.

Sòneczko pidniałòs, tohdi Naùm dotiupaw do cylùryka. Pòky johò zbudÿły, bo win sobi buw užè bahatèńkyj, a czerez koròwiaczu wispu, staw užè w pãńskomu kaptãni chodÿty; tak trèba wże tudÿ-ż za panãmy, dòwho rankòm spãty. Ot pòky zohriły jomù samowãr, pòky win napÿws tohò czãju pry-

smòktujeczy lùlku, jak nasz Spràwnyk, pòky-to wỳszow, potiahàjucyś, do Naùma, aź uże buòò het-hèt! Ta wże za te spasỳbi, szczo jak rospytàw, czym Marùsia nedùża, tak ràzom i zibràwś. Schopỳw szwỳd-cze szczoś tam za pàzuchu, ta wziaw iz czymś sklànku, ta j kàże: „Naùm Oleksijowycz! Chudo diòò: treba pospizàt' jak mòzna. Ne poskupỳś naniàty zbiržu. Myni niczòho j prochodỳtyś, ta trèba pospizàt'. Naum zàraz szatnùwś, naniàw zbiržanykà i pobihły, szczo jè dùchu, z cylùrykom dodòmu.

Jak ohladiw cylùryk Marùsiu, ta aź zacmòkaw! Staw jiji rospytowaty, de sàme i jak u nèji bołyt'? Tak wonà za kàsłem i słòwa ne skàże. Cylùryk aź hołowòju pokrutỳw, ta j kàże sobi tychòtko: „Owwà! chudo diòò!“ A Naùm se poczùw, ta j rùky opustỳw....

Kỳnuwś cylùryk i jàko mòha pospizàje; ta j kỳnuw jij rudù z rukỳ, dali rozwiazàw plàszku, aź tam usè piawkỳ, ta j poprypuskàw jich do bòku. Pòky se, pòky te dijaòòś, Naùm tak szczo ni żywỳj, ni màrtwyj; to pijde, to stàne, to siàde, ta wse zdychàjucy rùky lamàje, a najbilsz te johò smutỳò, szczo cylùryk buw newesèlyj. A Nàstia, bidna Nàstia, j bajdùže sobi! Wonà tam koòò Marùsi i pomahàje, i deržỳt', i szczo trèba ròbyt', i tak sprawlajetcia, szczo nenàcze j ne buòà nedùża. Tak-to wełỳke hòre i bidà jak postỳhne, to wże mènśze i zabùdesz, ne poważàjesz johò.

Uprawywszyś cylùryk, wýjszow u siny widdychnùty. Naùm prystaw do joho z ròspytamy. •Chùdo diło!• skazaw cylùryk. Naùm tak i kynuws jomù u nòhy i aż płacze, i howoryt': Pryjätelu mij, Kondrâte Iwànowycz! robỳ szczo znajesz, tilko ne pohubỳ mojèji dytÿny! ne položÿ menè żywòho w jàmù!... Wik bùdu bät'kom ridnym zwáty! berỳ szczo choc, berỳ usiù chudubu... tilko wýliczy Marùsiu!...

Cylùryk aż zapłakaw i kaže: •Družè mij, Naùme Ołeksijowycz! Chyba-ż myni ne žal swojèji kumÿ! Szczò-b to ja robÿw, szczob wýliczyty chreszczènu matir swoich ditòk? Ta jak nemà Bòżoji woli, tak nasz brätczyk, choť z desiat'mà hołowàmy, niczòho ne zròbyt'!

•Tak mojij Marùsi ne żywotity?• aż skryknuw Naùm.

•Odÿn Boh znàje!• skazaw cilùryk, ta j pijszòw iznòw do nedùżoji.

Podywÿwszyś na nèji i podèrżawszy za žÿłÿ dowhènko, kaže: •Mołÿś, Ołeksijowyczu, Bòhu! kołÿ zàsne, to ni ob czim i żurytyś, zdajètcia szczo skòro zàsne. Ot i widstupÿłÿś od nèji tychènko, szczob jij ne perebywat' spàty...

Tak kudÿ-ż to!... Tilko szczo niby stàła drimàty, jak pidnìmetcia kàszel, ta prezdorowennyj; tak pidstupàje pid hrùdy i dÿchaty jij, serdèsznij, ne daje; a tut i u bik znow stàło szpyhàty.

Dòwho tohò rozkázowaty, jak wonà try dni tak strażdàła! Szco takỳ cylùryk liczyw, a to szce win i Nimcia prywòzyw; i mast' do bòku prykladàw i czohò-to wże ne robỳw.... tak nemà lèhsze, ta j nemà! i szco dàli, to wse hirsz bułò.

Naùm dawàw jim wòlu, szco chotiły, robỳły! a sam zapèrszys, usè Bòhu moływś, wpadè na wkò-liszky, rùky łamàje; jak udàryt' poklòn, ta z piwho-dỳny lèżył' i wse mòlytcia: 'Hòspody myłòsèrdnyj! Ne osyrotỳ nas! Ne odnimàj od nas nàszoji ràdosty; łyszỳ menè usèji chudòby; wìzmỳ menè staròho, nemoszcznòho, wìzmỳ menè do Sèbe; a nechàj wonà pożywè na switi....' Dàli j zakinczàje: 'Da bùdet' wòla Twojà swiatàja zo mnòju hrisznym! Ty wse znàjesz, Ty łuczeze zròbysz, niż my, hriszni, dùmajemo!'. Pidijde do Nimcia, pròsył', rùky jomù ciłùje; wỳnis skrỳnku z hroszỳma, a mabut' bułò u jìj sot try rubliw, i pròsył': 'Berỳ, kàże, skilko choc, usì wìzmỳ, usiù chudòhu wìzmỳ, usiòho łyszùś, u starci pijdù, tilko wỳliczy mojè dytià; wonà w mene odnisińka.... Bez nàji, nàszczo j myni žỳty? Ne bùde myni nijakòji ràdosty.... chto menè dohlàne.... chto....' ta tak i hołòsył'.

Dàrma szco Nimec, ta j win zapłàkaw, i chot' bỳ tobi kopìjoczku wziaw. U ostànaj raz jak buw, i znow czohò-to ne robyw, a dàli skazàw: 'Niczoho ne można zròbỳty!'. S tym i pojichaw.

Moływs, Naùm, moływs... i szczo-to wże płakaw! Tak i pidpływaje slozamy. Dali wýszow iz kimnaty, podywýws na Marùsiu, baczyt' szczo wonà jak taja swieczeczka dohòriuje, perekrestýws i na dùmci káže sobi: „Prosty nas hrisznych i nawczy, szczo nam robýty i jak tebè słuchaty?“. Ta z sim słowom i pijszòw.

Idè i za slozamy swita ne baczyt'. Pozwaw pan'otcià; toj aź zdywowàws, szczo takà zdoròwa diwka, u try dni jak zanedùżała, a wże j na Bòzij doròzi.

Pòky pan'otèc pryjszòw z swiàtostiu, Naùm wernùws i kriplaczýs, szczob ne płakaty, czerez wełýku sýlu káže Marùsi: „Dòniu! zapryczastymò tebè! Czy ne dasť Boh szwýdcze zdoròwja?“

„Ja siohò chotiła prosýty... ta bojałaś was poturbowàty... I wże zdoròwja!... Chybà spasènnia duszi... kołyb tilko szwýdcze!“. łedwe promòwyła sèje Marùsia.

Kýnułaś Nàstia chátu prybràty i siny upòraty, a Naùm zaswitýw swieczeczku i ładanom pokurýw; aź ós i bàtuszka pryjszòw.

Pòky Marùsia spowidàłaś, Naùm iz Nàsteju, i chto szcze buw u nych iz susidiw, wýszły u siny. Ot Nàstia j káže czołowikowi: „Na szczo ty jiji tak społòchaw? Wonà tepèr podùmaje, szczo wże zosim wmiràje, koły prywełý pan'otcià?“

„Szczo-ż starà bùdemo robýty?“. zdychnùwszy tiàżko skazàw Naùm: „A jakowò-ż by nam buò, jak by wonà wmèrła bez pokajànyja?“

• Ta szczo bo ty starŷy howòrys? De jij szcze wmiràty? Szcze tilko siohòdnia czetwèrtŷy deń, jak haràzd i zanedùżała... •

• Ehò, czetwèrtŷy! U Bòha wse hotòwo, Johò swiatà wòleńka! Powełŷt', to ja szcze szwydsz jiji wmrù, dàrma szczo wonà wže na łàdan dŷsze. • Skazàw Naùm, ta j odijszòw, hìrko zapłakawszy, i kàże sobi tychèńko: • I kołŷ - b to Hòspod' posłàw mynì siùju myłost'! Wòla Twojà Hòspody! •

Tut pan'otèc kłyknùw, szczo u si jszły w chàtu, bùde jiji pryczaszczàty. Naùm tilko sam żywŷy ta tèpłŷy, szcze zdùżaw pidwestŷy jiji do swiatòho pryczàstia. Marùsia pryniàła Tàjny Chrystòwy, jak ànhel Bòżŷy; pòtim lahłà, perekrestŷłàś, pidwełà oczŷci whòru i weselèńko prohoworŷła: • Kołŷ mynì... takà ràdist' tut... pislà swiatòho pryczàstia... szczo - ź to bùde u càrstwi nebèsnomu?... Pryjmŷy i menò, Hòspody u càrstwo Twojà swiatò! •

Pan'otèc posŷdiwszy i pohoworŷwszy dè-czoho z Pyśmà, pijszòw dodòmu.

Tròszky pohodià, czùjut', szczo kàszel w Marùsi niby perestàw, i wže wonà choť i ne stòhne, i bùcim-to spyt', tak u hòrli stàło dùże chrypìty, a u hrùdiach àż kłèkotŷt'... Ot Nàstia j kàże do staròho: • Ta jej Bòhu, wonà ne wmrò; bacz, jij połèhszało. •

• Mowczŷy ta mołŷs Bòhu! • skazàw jij Naùm, a sam àż trùsytcia: • Tepèr, • kàże, • ànhelŷy swiatŷy litàjut' nad nòju. Strasznyj czas tohdi nastajò, jak

pràwedna duszà konczytca. Nam hrìsznym trèba tìlko mołytys Bòhu!

•Hòspody myłostywyj! Ty sam boìssia, ta j menè lakàjesz. • Tak kazàła Nàstia, ne bàczaczy swojèji bidy, a Naùm znaw dòbre wse, i znaw, szczo do czòho, a pislà czòho szczo jde, ta j kàże: •Koły-b to Boh myłosèrdnyj sotworÿw takè czùdo! • Dàli zaswitÿw strastnù swìczku, postàwyw pered obrazàmy, a sam pijszòw u kimnàtu... i szczo to wže moływs Bòhu! Kudy-to ne obiszczàws ity na Bohomille? Skilko chudòby rozdàt' na cerkwÿ, starciàm...

Jak ós Marùsia taky dużeńko promòwyła: •Tàtozczu!... Mátinko!... a pijdit' do mène. •

Ot wony j pidijszÿ. Naùm bàczyt' szczo Marùsia zowsim zminÿłàs na łyci, stàła sobi rumiàneńka jak zirońka perèd schod sòncia, oczÿci jak jàsoczky hràjut', weselèńka i od nèji nenàcze ssiaje. Win znaw do czòho se prychòdytca, zdryhnùw uwès, skripÿw sèrce, a slòzy znaj hlytaje, ta dùmkoju tìlko, tak pomoływs: •Czas pryjszòw... Hòspody ne ostàw menè! •

Marùsia jim i kàże: •Bàtinku, mátinko, moji ridnèseńki! Prostite menè hrìsznuju!... Poproszczàjmoś na sim switi... pòky Boh zwedè nas do kùpy u Swojmù càrstwi. • Tut stàła jim rùky ciłowàty, a wony tak i rozlywàjutca, płàczut' i jji ciùjut'. Ot wonà jim i kàże znow, ta tak weselèńko i wse usmichàjuczys:

•Spasybi wam, moji ridnèseńki, szczo wy menè lubyły... i kochàły menè... Prostit' menè, mèże koły

was ne posłuchàła... abo sèrdyła... Mynì Boh hrichy prostýw, prostit' i wy!... Ne wbywájtes' dùže za mnòju, bo se hrich... ta pomianit' mojù hrishnuju dùszu... ne žalujte chudòby: usè zemlà i pyl... Hòdi-ž, hòdi, ne plàczte... Bàczyte, jakà ja wesèła... tam mynì bùde prechoròsze!... Koły-ž nèbud' trèba i wimèrty... My nedòwho bùdemo rizno; tam hod, jak czasýnoczka... Bàczyte, ja ne žalukuju za wàmy... bo skòro pobàczymoś... Wàsy... och! Wasýłeczka mohò, jak pobàczyte, skažit, szczob ne wbywàwś... skòro pobàczymoś... Ja johò dùže, dùže lubýła!... Oriszky mojì, položit' mynì u rùku, jak umrù, a plàtok... wernite jomù... A de wy?... Ja szczoś was ne bàczu... Tàtoczku! Czytáj mynì... hòłosno mołytwý... a ty, màtinoczko... krestý menè... Po - bła - ho - sło - wit' že menè... *

Naùm staw czytàty mołytwý, a Marùsia sylkòwàłaś, ta ne zdùžàła za nym i słòwa skazàty, a win szczo skàže słòwo, ta j zalletcia slozàmy, pereplàcze ta znow czytàje. Nàstia czy perekrestýła dwijezy, ta j znemohła i tut že wpàła. Susida podała Marùsi u rùky swiczku, i wže nasýłtu rùku rospràwyła, bo wže stàła zastywàty... Ot wže i hlàsu jijì ne stàło czùty... Naùm nachýłýwś, ta nad ùchom jij hòłosno czytàje: *Wiruju wo jedynoho Boha*, ta *Bohorodyciu*... àž ós wonà zyrk oczýma, ta skazàła hòłosno: •Czy wy czùjete?... Szczo se takè?... Naùm upàw na wkò-łiszky i kàže: •Molitesia usi! ànhely pryłetily po jijì

dùszu • Dàli Marùsia szcze spytała: •Czy wy bà-
czyte?• Ta j zamòwkła... zdychnuła wążko... tilko j
promòwyła: •Màty Bòża... przyjmý...• i upokòjłaś na
wiky!...

Naùm skòczyw, spleśnùw rukàmy, pidniàw òczy
whòru i stojàw tak dowhòńko. Dàli upàw pered
obrazàmy na wkòłyszki i mołýwś: •Ne ostàw menè
Hòspody, Otèc myłòsèrdnyj! u siùju hirkùju hodýnu!
Ciłyj wik ty menè myłowaw; a na stàrosti, jak mynì
trèba buòd w zèmlu lahàty, posłàw jesý mynì takè
hòreńko!... Ukripý menè Hòspody! szczob ja ne so-
hriszýw pered Tobòju!•

Kýnuwś do Marùsi; prypàw do nèji wyciłowaw
jij rùky, szczòku, szýju, łob, i wse przyhoworiùje: •Pro-
szczàj mojà dòneczko, uticha, ràdist' mojà! Ziwiàła
ty jak sadowýj cwiòczok; zasòchła jak biłýnka! Szczo
ja bez tèbe tepèr ostàwsia? Syrotà! hirsze małóji
dytýny. Ob dytýni żàkùjut', a menè chto tepèr pry-
hlàne?... Tepèr ty u nòwim swìti, meż ànhełamy
swiatýmy, znàjesz jak mynì tiàżko, jak mynì hirko
bez tèbe; mołýś, szczob i menè Boh do tèbe wziaw!...
Zakrywàju twoji òczeńky do strasznoho sùdu! Ne po-
bàczu u nych swojèji ràdosty bilsz! Składàju twoji
rùczeńky, szczo menè hodowàły, opàtruwàły, obnimàły. •

(D. n.)

KATARYNA.

Sumnyj obraz u V. dijach.

Za Szewczenkom

PAWŁO SWIJ

„Kochajtesiaj czornobrowi,
Ta ne z Moskalamy,
Bo Moskali czużi lude
Łycho roblat' z namy.“

T. Szewczenko.

O s o b y :

Matwij silskyj gospodar ;

Marija joho żinka ;

Kataryna, jich dońka ;

Jakiw, parobok ;

Iwan, moskowskij żowniar ;

Pańko,

Warwara,

Pryśka,

} susidy ;

Ostap, pasiecznyk ;

Slipeć - kobzar ;

Arendar z semioju, moskowski żowniary.

Diło na Wkrajini.

KATARZYNA

Dla lepszej charakterystyki sąłaty, w dramie, howoriat' swojeju mowoju, kotora zowsim ne je moskowskoju, a można by jiji zwaty „saldackoju mowoju.“

Podobna miszany na rozhoworiw u nas riez zwyczejna. Jakże Hałyczanam może trudno bude use sporozumity, tym i stawlu perewody skazannij moskowskich.

U Kyjiwi 1862 r.

Autor.

Dija persza.

Sadok Matwijiw. Z liwoji storony wydko joho chatu; s prawoi sadok susidy; priamo seło.

Wychid 1.

Na pni staroji hruszy sidyt' Jakiw — tiażko zadumawsia.

Jakiw.

Wsio, nacze son, mynuło.... Buło szczastie — dola buła.... Hospode! za szczo ja bidnyj tak horiuju! Czy ja bahato tak chotiw!... chybaż joho teper żadaju? Ni! ne bażaw ja — łysze tychoho szczastia meni chtiłoś.... Szczo meni bohactwo ta znatnist' i swit toj cilyj?... het' jich! za kari dam oczzi, za browi ti szowkowi ta usta s koraliw! Katrusiu! soneczko moje krasne! jaż tebe ne lubyw szczyro ta wirno!... czy ne widdawby ja ostanniu kapynoczku krowi.... ne wskoczyw że-b ja w ohoń ta w wodu za toboju? zirońko moja jasnaja! A ty mene zradyla, pro szczyru lubow zabuła.... projdyswita — moskala zlubyła.... Oj! łyszeńko meni mołodomu! na szczo ja na cej swit narodywsia? syrotyna! Moskala zlubyła.... mene, szczyroho kozaka zabuła, pokynuła!... A chybaż moskal hoden tak lubyty? czy win jiji szanuwatyme? I podumaty straszno.... Diwczyno-zirko! zabud' joho, bo win tebe zradyt' - zanapastyt' weselu dolu, j pokyne.... (po czasi) I zwidky wzięłoś ce nieszczastie? Tak myni buło dobre.... tak wże chorosze ta myło — czort prynis moskalykiw, i wsio propało.... Bisowi dity! jak nacznut' po swojomu — tak durni diwezata j switu ne baezat' — za proklatymy rozpadajutcia.... Hej! ta chto-b dumaw, szczo j Katru moskal otumanyt'?! a stumanyw — zabraw moje szczastie, zniweczyw!... Chodźu, nudźu switom — a zabut' ne wirnoji hodi! Oś i teper, Boh zna jak i opinywsia w semu sadoczku, szczo-b chot' słowce promowyty — chot'

podywytyšia na niu, hlanut'. Boże mij, Boże! za szczo posław Ty hore?! Llutsia slozy... lijteś szczyri! serciu ľeksze stane.... ne nasmijutcia lude — łysz Boh kozoacki slozy pobaczyt'.... (zakryw oczi rukamy).

W seli, nepodaľeku wid Matwijowoji chaty zibrałaś „ulycia.“ Diwczata spersz tycho pomeż soboju homonyły, a potom zaspiwały weseloji.

Za scenoju hołos **Matwija.**

Katerźni diwczata! jak zaholoły — i son jim bajduże!

Hołos Kateryny.

Nadobranicz tatoczku!

Hołos Matwija.

A ty kudy? doniu! Na ulyciu?...

Hołos Kateryny.

Pobizu, tatoczku....

Hołos Matwija.

A hlady szczo, borony Hospode!...

Hołos Maryji.

Chybaż wona u nas ne jedyna doczka? Idy synu! pohulaj trozky....

Hołos Matwija.

Ta merszczij wertajsia....

Hołos Kateryny.

Nadobranicz!

Wychid II.

Jakiw i Katra.

Katra. (wbihaje. Pro sebe).

Szczo meni tota ulycia, koły w mene je swij raj z moskałykom.... (Pobaczyła — biżył wesela j kydajetcia na szyju Jakowa) Iwaseczku! (zasumowałaś).

Jakiw (żalisno).

Katrusiu!

Kataryna.

Darna łysz nalakala....

Jakiw.

Do smerty-b meni takich strachiw!

Katra (poprawła kosu).

Ty zwidky wziawsia tut? Jakowe!

Jakiw (sumno).

Dawniysz ty mene tak ne pytała....

Katra (dywytcia u sadok susida).

Jakiw.

Katro! newżeż ty mene ne lubysz? Zaszczto zradyla.... pokynuła.... biłyj swit meni oczortila?... Chybaż ty Hospoda ne bojiszsia, szczo ne žal tobi mojih muk tiazkych!

Katra (kydajetcia jomu na szyju).

Jakowe! bratyku! ne promowlaj tak żalistno, bo meni plakaty chocetcia, i žal.... welykyj žal...

Jakiw (horne do sebe Katru).

Zironko moja jasna! ty mene jak spersz kochajesz....

Katra.

Ni, Jakowe!

Jakiw (zakryw rukoju oczy).

Katra (j. p.)

Ne płacz na mene.... ne prokłynaj mene bidnu! Sama ja te ne znaju.... Ja tebe lubyla duże.... duże.... ty meni buw nad wsich dorozczym.... za tebe zdajetcia buła-b

prominiała swit cej ciłyj.... a może.... Jakowe! bratyku!
newżeż ce hrich mij, szczo ja joho pobaczyła?

Jakiw (pro sebe).

Proklatyj moskal....

Katra (j. p.)

Pobaczyła.... Hospode Boże mij! i tak meni jakoś
stałosia.... tak laczno, ta straszno tak, naczeb ja so-
hriszyła.

Jakiw.

Skaraw Boh newiru....

Katra.

Czym-że ja tut wynna? Jakowe!

Jakiw.

Czym wynna!... a naszczo na moskala dywyłaś?

Katra.

Raz tilky, braczyku, podywyłaś.... raz oden lysz....
Hospode! czoho ce meni szcze j dosi straszno?! Ja joho
lublu, duże lublu.... bez joho hodi meni żyty! Jak po-
dywłusia w joho oczi, to j duszu-b widdała, szczo b tilky
dywytycia.... A inodi take meni stane, szczo wtikała-b
wid joho het! na kraj swita!... Szczo ce takoho? Jakowe!
Mabut' Boh mene za tebe karaje.... (płacze). A szczo ja
bidnaja wdiju! lubylab tebe mij hołube, dak serdeńko za
druhym tużyt'.... S toboju - b żyty - wikuwaty, ta jak
na joho zhadaju.... Jakowe! Ja-b dnia bez nioho ne pere-
żyła.... (płacze).

Jakiw.

Ne płacz Katrusiu! Znat' Boh chotiw, szczo b my
ne spodrzyłyisia z soboju!.. Ja tebe ne wynuju...,

Katra.

Zabud' mene, Jakowe!

Jakiw.

„Zabud'...“ kołyb zmoha — zabuwby... Zabud' moskala, Katro!

Kateryna.

Hospode! dozwoł szczob tak stałosia! Serdeńko szczastia ne wiszczuje...

Jakiw (w piwełosa).

Moskal, projdyswit...

Katra (zakrywszy ozi).

Za szczo ja lublu joho tak duże?!... Jakowe! brate! czy ne zczarowaw mene moskałyk?

Jakiw (pro sebe).

Proklatuszczyj!...

Katra.

Wże ja j mołyłaś i swieczku stawyla... tak ni! — wse z oczej ne schodyt'!.. Szczo ce win tak zabarywsia?

Jakiw (hirko).

A! ty joho wyhladajesz...

Katra.

Tak bratczyku, sokołyku mij! Koły-b deń ne baczyła, mabut' z żalu-b pomeřła!

Jakiw (krad'koma slozu obteraje).

Katra.

Ne żuryś Jakowe! ne sumuj bratczyku lubyj...

Jakiw.

Żal meni, żal welykyj! Ta j za tebe bojuś Katrusiu! propała ty z moskalom klatym: zanapastyt' win twoju dolu, zradyt' i pokyne...

Katra (z płaczom).

Ne zradyt'.... ne pokyne! Win mene duże.... duże lubyt'. Joho-b Hospod' skaraw tiażko za slozy diwoczi... Szczoż ja jomu? wsiu duszu widdała — szczyrym sercem zlubyła, a win za te pokynuwby.... Jab wmerła, duszu-b pohubyła.... Jakowe, sokołe! ne howory tak! ne zadawaj serciu tuhy — wono j tak wže.... Iwaseczku! kołyb... ni! ni! win tak klawisia na Hospoda Spasa, na duszu ta neńku staruju....

Jakiw.

Szczo moskałewi klad'ba! wonyb i Hospoda stumanyły....

Katra.

Chybaż usi takiji?

Jakiw.

Popytaj swoho ba'tka....

Katra (złakalaś).

— Bratyczku mij! Ne dowod' Hospode, szczo dowidawś ba'tko, pro Jwana.... Ni!... ta ty ne skażesz jomu ceho.... win duże, duże moskaliw ne lubyt'...

Jakiw.

Poszczo-ż ti luboszczi-kochannia, koły znajesz, szczo ba'tko ne dozwołył' za moskala wyjty?

Katra (sumno).

I sama ne znaju.... Hospoda probniwyła, tobi nasłała hore, i samij łszyłyś slozy... Znaju, szczo jdu na muky-neszczastie — ta syły nemaje opynyt'cia. Hospode! pomyluj hrisznuju! (do Jakowa). Ratuuj mene sokołe! widwedy od zahuby.

Jakiw.

Szczoż ja bidnyj wdiju?! duszu-b widdaw za tebe.... u pekło-b pizow za twojim szczastiem.... Katrusiu! so-neczko! perestań joho lubyty!...

Katra (sumno).

Ne možu bratczyku.... ne možu, sokołyku!

Jakiw.

Hore! hore!

Katra.

Ty mene ne widcurajessia, Jakowe! prawda? Ne doweloś nam z soboju żyty, ta ne worohi my pro teje: bud' meni bratom ridnym!... stereży wid zahuby.... ne pokydaj mene.... bo ja duże.... duże bidnaja (*wteraje slizonky*).

Jakiw.

Po wik tebe ne zabudu, jasoczko! usimy syłamy staratymuś, szczob szczasływoju żyła....

Katra (kydajetcia jomu na szyju).

Bratczyku!

Jakiw (horne jiji zo slozamy).

Po wiky....

(Pid toj czas, czerez tyn, probyrawsia moskal-Iwan; pobaczyw objimajuczysia).

Wychid III.

Jakiw, Kataryna i Moskal.

Moskal (pro sebe).

Płut dziewczka!

Chytra dziewczka!

Katra (kynułaś jomu na szyju).

Iwaseczku!

Moskal (pro sebe, szcze z bilszoju wiroju).

Płut, Jejbogou! (*w hołos*) Apazdaś niemnożko: na musztrie pramiedliś...
 (Mala tyc — opyrywajet do hety —)

Bihme chytra! (*w hołos*) Spiznywsia ja krychitku; dowsze probuw na musztri.
 (Jakiw —)

Katra.

A ja tak wyhladała.... tużyła....

Moskal (pokazuje na Jakowa):

Wizus — niesowsiem było skucznos....

Baczu. Nezowsim było neweseło.

Jakiw.

Zrazu piznaty szczo moskal; nejme wiry, szczo-b
u ludej czest' buła.

Moskal (z ukorom).

Wiestimo! czest' to czużich dziewok to....

Taki-tak; czest' to czużi diwky bałamuty!.

Jakiw (z swojeju dumkoju).

A tak.... prawda....

Katra.

Hodi wam, hodi! a to szcze pohniwajutcia....

Jakiw.

Ta ni....

Moskal.

Izwestno — my ludi nie wzdornyje

Zwyczajno — my lude poważni.

Katra (obniawszy moskala).

Iwaseczku! sokołyku! ja za toboju tużyła.... Czoho
ty tak zabarywsia? meni wże plakat' chotiłoś.... i taki
sprawdi plakała.. . Czoho ce ty takyj neweselyj?

Moskal.

Małost' — neprijatnost' pa służbies'...!

Mała riez — nepryjemnist' zo służby!...

Jakiw.

Deś szkiru drały!....

Katra (nеспokijno do moskala).

Jakaż tam nehodońka?... *1A*

Moskal.

At kamandira znacziśta wygowor pałucził.

Wid komandyrą, znaczyt' wyhowor maw ja.

Jakiw.

Dwisti, czy tryśta?

Moskal.

Ek smarodził! isz jewo — mužicziszczę! Won widisz li, wa zło tiebie, wsiewo lisz dwacat' piat — da!

Jak wtiaw! bacz joho mužyczysko. Ot że baczysz, na zło tobi lysz 25 — tak!

Katra.

Och! lyszzeńko....

Jakiw. (smijetcia).

Ot ce sprawdi dywo! 25 moskałewi — nacze sobaci mucha...

Katra.

Taka-b tobi mucha — ne bijs! ne smijawsia-b.... Iwaseczku! hołube mij! zaszczu wony tebe katujut'? bi-dna ja, ta neszczasływa!....

Moskal.

Pustiaki! padczas i tysiaczu atkaczajut — niczewo!....

Mała riez! czasom i tysiaczu wszkwariat' — ne wadyt'.

Jakiw.

Szcze j pozdorowijuszaje....

Katra.

Het' meni s tymy smiszkami, Jakowe! czużoju bi-doju radijesz....

Jakiw (hirko).

A! u mene swojeji mało....

Katra.

Iwaseczku!

Moskal.

Isz chachol! padtriuniwajet.... a mało li pałuczył at pana?

Bacz — muzyk! nasmichajetcia. A mało distaw wid pana?

Jakiw.

Zas jomu do mojeji szkiry! swoje zrobłu, a czużoho dobra ne bażaju.

Moskal (j. p.)

A padczas i stanowoj...

A czasom-to i stanowj.

Jakiw.

Znat' szczo moskal.... Ni! bratczyku — u nas ne w moskalach, szczo wstriechnyj bje poperecznoho.

Moskal.

Na to u nas służba! a to i pariadku nie budiet — izwolisz li widiet'.

Na to u nas służba, a to i poriadku ne bude — koły chcesz znaty.

Jakiw.

Bez pałok poriadku ne moż buty.... hej! moskali wy moskałyky!

Moskal.

Służba strogost' lubit....

Służba lubyt' srohist'.

Katra.

Hodi wże z was.... Jakowe!

Jakiw.

Ta ni....

Moskal.

Ty uspakojs, Kat'ka! (*pro sebe*) Bolno paroli
biestii — u!!

Ty wspanokijisia Katrusiu (*pro sebe*) Krepko były szelmy.

Jakiw (do Katry — tycho).

Hłań Katro! koho polubyla...

Katra.

Polubyla koho chtila! a ty bud' laskaw ne miszajisia...

Jakiw.

Ne hniwajisia Katrusiu! ja tilko tak — nenarokom...

Katra (zahniwana).

Ty vse nenarokom.... Czoho ty tut? diwczata na
wułyci dożydajut'....

Jakiw.

Na peresz Kodi ja tobi, Katro! Hospod' z toboju!
ostawajś szczaslywa (*wychodyt'*).

Moskal (za Wasylom hukaje).

Czto? bat'ka! atprawlajeszsa?

Szczo! kume! wże widchodysz?

Jakiw.

Proszczawaj, pane służywyj! (*wyjszow*).

Moskal.

S Bogom! Isz jewo — padtriuniwajet...

Z Bohom! Bacz joho — naśmichajetcia.

Wychid IV.

Moskal i Kataryna.

Kataryna (tułytecia do moskala).

Iwaseczku-hołube! za szczo wony tebe katujut'?

Moskal (wziaw jiji za boroda).

Duroczka! służba, znacit....

Prostaszeczko! służba znaczyt'cia.

Kataryna.

Czortowa służba szczo ludej katujut'!.. Sokołyku mij! jak wże ja tużyła za toboju.... Czom-że ty j ne podywyssia na mene? Czy wże ja tobi.... (tychijesz) Może polubiyw druhuju?...

Moskal (czerez płecze spohlanuw).

Katra (weselijesz).

Czohoż ty takyj? Ta zabud' wże! Boh jich za twoju krywdu skaraje.... (objimaje joho) Hołube mij! Ach oczi ti, oczi — wik by ciłowała....

Moskal (wse neweselyj).

Kataryna.

Szczo ce tobi? Iwane! może sprawdi ne lubo!...

Moskal.

Da nu! wot smarozila.

Nubo! ot skazała.

Kataryna.

A czohoż ty, nacze ne swij?

Moskal.

Tak ono j jest', da j tolko....

Tak wono je, taj hodi.

Katra (lubo).

Ta nu-bo, skaży! przyznajsia....

Moskal.

Dieło abyknowiennoje....

Zwyczajna riez....

Katra.

Ta szczoż takoho?

Moskal.

Izwolisz li widiet' — dzieło sałdackoje: na taszczach znacziťsa.

Ot znajesz diło sałdacke: ja na czeze siohodnia.

Katra.

Ceb to ty hołodnyj?...

Moskal (zrobiw minu).

Katra (obnimaje joho).

Hołube mij! Czomuż ty ne skazaw dosi? ja-b tobi s pid sercia wyniała.... Pidożdy czasoczok — ja wynesu perohy, szczo ostałysia (*wybiłta weseta*).

Wychid V.

Moskal (sam).

Moskal (dywytcia w slid za Katerynoju).

Głupaja chachłuszka! no uż diewka — choť i kamańdieru, nie to čzto! Ek, bratiec ty moj! toli dzieło žizń sałdackaja: prijdiosz na chwatieru — paszoł pa siełu — an glad' — i diewku padciepił... i uż wsiewo tiebie w wolu! najeszsa, napjoszsa.... pafierlakurniczajesz edak maładcom.... a tam — w pachod zatrubili — i pominaj kak zwali! A uż eti chachłuszki! i szcotu to ne pierwiedu, skolkich wywjeł na popiatnyje.... chi! chi! chi! Da bez tawo niewazmożnos! akalejesz na sałdackoj krupie — prawo słowo! A Kat'ka to — a? — atbił u etawo mużyka. .. Maładiec Waniusza! — U! bolno jest' chozczetsa.... (*PobaczYW Katru i perohi w myszi*) Matuszki! (*kynuwsj jich jisty*) Wot abjedjenje....

Durna mużyczka, ta diwka, choćz by samomu komandyrowy ne to szczo! Ech ne ma wże jak žyźń sołdačka, przydesz na kwatyru, pizow sełom — dywysj i diwku najszow — i wsioho tobi wże dowoli: najiszsa, napjeszsa, pohulajesz sobi, a tam — zatrubyły do pochodu, i jak zwały zhaduj! A wże meni ti mużyczki! i ne doliczusj skilko to jich na psy pustyw ja chi! chi! chi! Ta bez toho hodi! sałdackoju krupoju żyjuczy, zdochnesz — bihme Boże. A Katra! a! widbyw od toho mużyka. Brawyj chłopeć Iwasyk! U! straszno jisty chozczetcia.... Matusiu! Ot ce jida!

Wychid VI.

Moskal i Katra.

Katra (stawlaje pered moskalem perohy, rado).
Jiż, na zdorowla tobi!

Moskal (zajidaje).

Preatmiennawo wkusy-s! A szto, **Kat'ka!** kak stari-riki to oproszut?

Eh! smaczniż-bo, smaczni duże! A szczo **Katro**, jak stari spytajut'?

Katra.

Ceb to pro perohy?

Moskal (zapychajecia).

Nu da!...

A tak!

Katra.

I ne zhadajut'! a jak szczo do czoho, to skazu, szczo koty pojily — do nas i tak wony z ciloho sela scho-diatcia....

Moskal (jist').

Ładno! Umnaja ty diewka, **Katienka**....

Harno! ty rozumna diwka, **Katrusiu**.

Katra (lube).

Tyż chyba u mene ne koty? **Jwasiu!**

Moskal (jist').

Dałżno byt' tak....

Tak i slid jomu buty!

Katra.

Ja-b tobi duszu widdala.... (*tutytcia do nioho*).

Moskal (zjiwszy).

Nu spasybo tiebie! **Kat'ka** — czto nakarmiła...

Spasybi tobi, **Kateryno** za to, szczo nakormyła.

Katra.

Nazdorowla tobi, serce!

Moskal.

Daj — ja tie pacałuju.

Daj, ja tebe pociłuju.

Kateryna (stydno).

Ta jak taky tak?...

Moskal (obter pysok).

Hi! hi! hi! szto kurażiszsa? dura! bud'to nie żelajet....

Szczo bundiuczyszsia? durna! bucim to ne choecz.

Katra

Ta ni.... a jakoś wono stydno samoji....

Moskal (poweselijszaw najiwszyś.)

Da kakże?

Po jakowomu-ż?

Katra (stydno.)

A tak....

Moskal (ciłuje).

Tak?

Katra (kydajetcia jomu na szyju).

Tak, tak sokołyku!

Moskal.

Bez sprosu znacziťsa? — dieło paniatno....

Znaczyť bez pyttannia? — Riez zrozumiała.

Katra (lubo dywytcia w oczi moskałewi).

Zaszczu ja tebe tak lublu? Iwasiu! tak duże...
duże... szczo i duszu-b rada widdaty....

Moskal.

Izwiestno! sałdat znaczitsa.

Zwyczajne — sałdat znaczytcia.

Katra.

Chybaż was sałdatiw mało?....

Moskal.

Adin drugomu nie para! a už takowo maładca kak ja w pałku ne syszczesz....

Oden druhomu ne riwnij! A wże takoho mołodcia jak ja, w polku ne najdesz.

Katra (ciłuje joho).

Ty sezaruwaw mene Iwaseczku! Chybaż w nas mało parobkiw harniszczych wid tebe? a ja łysz tebe odnoho lublu....

Moskal.

Ano tak i dałżno byt'!

Tak jomu i buty sliduje!

(Wułycia spiwaje).

Kochajtesia czornobrowi,

Ta ne z moskalamy,

Bo moskali czuži lude,

Łycho roblat' z wamy.

Katra (zbiłiła).

Czujesz? Iwasiu!

Moskal.

Wzdor! pajut' biestii, a smatri! — u wsiakoj swoj maskalik jest'....

Puste! Spiwajut' szelmy, a hłań—u kożnoji je swij sałdatyk.

Katra.

Twoja prawda! a pro te pisnia sprawidływa: ne tra nam moskaliw lubyty....

Moskal.

Czepucha, da i tolko!
Nisenitnycia, taj hodi.

Katra.

Pisnia ne bresze, a bat'ko i maty ne darmo boro-
niat'... (*zhadawszyj*) Hospode!.... Poszczo ce ja s toboju?....
Naszczu sercem polubyla, koły bat'ko ta maty proklanut'
mene neposłusznu.... (*kynutaś do moskala*) Iwaseczku!
szczo z naszych luboszeziw bude?!....

Moskal (pro sebe).

Tak i jest' — azadaczila (*w hołos*) Izwiestno, du-
szenka, pa pałożeniu-s....

Oś tobi i nia! zajichala! (*w hołos*) Jak zwyczajno, duszko, po
położeniu.

Katra.

A bat'ko i matusia ne dozwołat'... (*ptacze*) Bidna ja,
neszczasływa....

Mo kal. (pro sebe).

Dieło!.... (*w hołos*) Da astaw — ne kruczińsa....

Robota! (*w hołos*) Ta hodi! ne żurysia!

Katra (z wohniom).

Ty mene lubysz.... duże lubysz? prawda....

Moskal

Izwiestno...

Zwisno....

Katra (j. p.)

Ni! ja budu, budu szczasływa.... Doty budu plakat'...
na kolinach bat'ka ta matir prosyty, doky ne dozwołat'
s toboju, mij hołube, odrużyt'cia. Todi budem wiczno —
wiczno s soboju.. (*cituje jobo*).

Moskal.

Izwiestno-s....

Zwisno.

Katra.

Ty mene ne pokynesz : budem razem żyty... a koły-ż ni, to ja s tobou na kraj swita pidu — ty w mene switom ciłym!....

Moskal.

Ty už nie bezpakojsa....

Ty wże ne kłopczoisia.

Katra.

Budu sobi moskowkoju , hołube mij! (*iznow cituje*).

(W ułycia spiwaje).

Moskal lubyt' żartujuczy,

Żartujuczy kyne ,

Pide w swoju moskowczynu,

A diwczynyna hyne !

Katra.

Hodi wże! cia pisnia mene ne zlakaje! — taka wże sudyłaś meni dola z serdecznym moskałykom (*hornetcia do moskala*) Iwaseczku! ty mene duże... duże lubysz?....

Moskal.

I aprasziwajet!...

Szcze j pytaje!

Katra.

Luby mene.... luby, Iwasiu! bo ja wmru bez toho!...

Moskal.

Pażalusta, nie bezpakojsa!

Bud' łaskawa — ne kłopczoisia.

Katra.

Szczo meni bat'ko j maty — szczo swit toj ciłyj?... s tobou, družo s tobou wikuwaty!...

(Zawisa spadaje)

Meż loju i 2oju dijamy mynaje try misiaci

Dija druha.

(Dekoracija ne pere-miniajetcia).

Wychid I.

Kateryna sama.

Kateryna (sumna — blida.)

Katro! szczo ce s toboju! De twij spokij, de szczie?... Mynuło... Sama pokynuła — widcuralaś! ne chčila doli, ne chčila szczie, u hore podałaś i wmywajuś slozamy.... Szczie ne chčila.... nedolu prydbała, i duszu, czest' zanapastyła.... (zlakataś) Ct! nechaj o tim lude ne znajut'.... naj Hospod' zabude.... Szczoż ja tomu wynna, szczo polubyla joho po nad use w switi! szczo dla nioho, rada, na wiczni muky pidu?... A win mene ne lubyť!... Ne lubyť.... (z horem) Za szczoż ty joho kochajesz?... czom ne widkynesz dyjawiła, szczo zanapastyw duszu i szczie wziaw u pekło!... (slizno) Ne možu.... ne možu! Za mynutu szczie widdaju moje nebo.... Iwasiu! serce! ne prokanu tebe nikoly....

Ni!... ce meni tak lysz.... win mene lubyť.... Lubyť! lubyť lysz ne szalije.... Ja odurila: szalna lysz moze tak lubyty.... A serdenko wiszczuje.... a slozy llucia tycho.... propalo szczie — dola mynułaś.... (ptacze) Chto każe szczo win mene zradyt'?! chto szepcze: „pokyne....“ Ne zradyt', ne pokyne — materi swojeji dityny.... (ohlanutaś — potom) Szczo swit meni ciłyj? — zli jazyky ludej pohanych?... Zaprodała duszu — czest' zanapastyła... Mylyj! orle mij pysznyj! — druha-b wicznist' tobi wid-dała!... Ty ne zradysz mene — ne pokynesz (tychysze za slozamy) swojeji dityny....

Wychid II.

Kateryna i Jakiw.

Jakiw (sumnyj — pidchodyť).

Katro, sestryce! ne płacz....

Katra (strepenułaś).

Ach! (spokijnijesz) Ce ty? Jakowe! Szczo czuwaty dobroho?

Jakiw.

Czuwaty, Katro, szczo nedarma diwoczi slozy llutcia.

Katra (pro sebe).

Hospode!... ta ni!... (w hołos — spokijniszewe) Szczo ti slozy — woda: pływut' oduriwszy....

Jakiw.

Sperszu ne durily....

Katra (wzdohnuła).

Prawda, prawda! Sidaj, Jakowe. Szczo? ne odrużywsia?

Wasyl.

Katro!

Kateryna.

Prosty bratczyku! meni zdawałoś.... ta deś i tobi tiazko.

Jakiw.

Tiazko, duże tiazko....

Katra.

Tiazko.... (trochy zhodom) Jakowe! de nasze tyche j spokijne szczastie?

Jakiw (rado).

Zachocz serdenko! wono iznow powerne.

Katra.

Ne werne — propało.

Jakiw.

Sestro moja, Katrusiu hołubonko! skaży słowo, ja duszu widdam, szczob tilky pobaczyw tebe szczasływoju....

Katra.

Pizno wże, hodi! (zabuwszyś kryknuła) Hore meni neszczasnij!

Jakiw.

Katro! Hospod' s toboju....

Katra (opamniatawszyś).

Ja kryknuła?... Meni szczoś pryczudyłosia.... jakos tak.... ta mynuło....

Jakiw.

Ni, Katro! tak hołosyt' toj łysz, chto z szcza-
stiom poproszczawsia! Zradyw Moskal?

Katra (czudno).

Chto tobi kazaw? Ne wir! ce mabut' nasz woroh!
Win mene lubyt'.... duże lubyt'.... (i zalitaś slozamy).

Jakiw.

Lubyt'....

Katra (płacze).

Jakiw.

Katro! ty duże nieszczasływa....

Katra (dywytcia na nioho zapłakanymy oczyma).

Chto tobi każe?

Jakiw.

Serce, Kataryno! Wono tebe ne perestawało lubyty
Serce meni każe, szczo proklatyj moskal....

Katra (perebyła).

Ne każy tak pro nioho, Jakowe! toti słowa bolat'
mene duże....

Jakiw (tychijwsze).

Ta j lude....

Katra (skoczywszy).

Szczo lude? jaki lude?... każy!.. ne skrywajsia....

Jakiw.

Katro, sestro moja, ne hniwajsia na mene! Ja tobi bratom.... lepsz ridnoho brata.... Skaży meni: czy prawda ce, szczo lude howoriat'?... prawda ce, szczo ty.... Ni! ne każy meni toho.... ne przyznawajsia, bo ja lubyw chesnu Katarynu, a neczesnoji ne zmožu zabuty.... Skaży: „neprawda“ promow toto słowo!

Katra (spokijno).

Prawda, Jakowe.

Jakiw (zakryw oczi rukamy).

Katra (jak sperszu).

Prawda! Widdała jomu duszu, to j czesty ne wsterehła.... (czudno) Ta szczo słowa waszi?... nema meni soromu! Hrich naj bude Tomu, chto w duszu pekło nasylaje.... U mene swoho rozumu nemaje!... Jakowe! tobi ja ce skazała, tobi lysz przyznałaś — szczob proklaw ty mene i widcurawsia.... skorijsz zabudesz....

Jakiw.

Ne zabudu! wiczno horiujuczy, szczo hodi czesty w switi, kotora-b proti czorta wstojala.... Katro! choczysz? ja wbyu proklatoho....

Katra.

Wbyj mene, i w meni....

Jakiw.

Hodi! hodi! Pożaluj mene....

Katra.

Jakowe! my skinczyły z soboj.

Jakiw.

Win tebe pokyne....

Katra.

Ja tobi ne para: szukaj czesnoji diwky...

Jakiw.

Oh! bidnyj ja, nieszczęśliwyj. Katro! szczo z toboju bude?

Katra.

Brate mij! pokyń mene.... łyszy mojmu horiu.... Sama hriszyła — sama j terpity-mu.

Jakiw

Pidu, pidu, szczo ne baczyw twojeji nesławy.... Proszczaj Katro, u ostanne... (jde).

Katra (kriż slozy).

Proszczaj, Jakowe.

Jakiw (wernuwsia).

Katro! ja tebe duże lublu.... ja ne dozvolu szczo zli lude z tebe hłuzywały: odrużuś s toboju....

Kateryna.

Czesnoju ne wyszła — teper ja ne twoja po wiky.

Jakiw (chybnuwsia).

Proszczawaj, Katro!.... (wyszow.)

Wychid III.

Katra (sama).

Kateryna (tycho płacze).

Duszi prawdywoji, czesnoho sercia.... ne chtiła.... widcuralaś szczęstia, a dobuła — nesławu.... (hirko) A! win mene ne lubyt'.... Ni! ni! ja jomu serce widdała.... ja dla nioho szczęstia widcuralaś — neba ne zachotiła.... Ni! win mene lubyt'!.. a koły ja skažu, szczo materju budu....

O! todi win mene pokochaje tak sylno — jak ja joho kochaju, i budem! budem szczęśliwi! — Iwane! Iwane! poczuj szczęśliwu wistku... (*zradita, a tam zapłakata tycheńko*).

Wychid IV.

Kateryna i stara Marija.

Marija (do doczky).

Doniu! czoho, serdeńko, płaczesz?

Katra (bucim wesela).

Ni, mamu, ja ne płaczu.... o! hłańte mamuseńko, ryboczko! (*ciłuje matir' u ruky, nohy*).

Marija (zo slozamy horne dońku do sebe).

Oj baczu ja, baczu, szczo ty jakaś ne swoja stała.... Szczo ce? Katrusiu! czy ne polubywsia jakij parobok? skaży! ne skrywajsia, matir tobi ne woroh....

Katra.

Ta ja znaju, ridneseńka, szczo wy mene kochajete... i ja was, mamuneczko, duże.... duże lublu.

Marija (horne ik sobi ditynu).

Doniu moja, cwite mij rożewyj! czoho meni tak sumno, jak łysz na tebe hlanu? czoho pływut' slozy koły tebe zhadaju?...

Kateryna.

Mamuseńko!... (*i zapłakata*).

Marija (kriż slozy).

Ta czohoż ce ty, doniu moja, płaczesz?

Katra (zo slozamy).

Ce tak meni z radisty.... zo szczęścia pływut' slozy, mamu! (*kynutaś materi na szyju, i płaczuť oboje*).

Wychid V.

Kateryna, Marija i Matwij.

Matwij.

Ot baby! zalizły w wysznyk, taj płaczut' podu-
riwszy.... A nu! czoho rozmazałyś?

Marija.

Ta ot tak jakoś, i ne ohlanułyś, jak zapłakały....
Boh zna zawiszczzo!

Matwij.

Babam slozy — woda u kirnyci: bez sloz jim swia-
tyj chlib ne smakuje...

Marija (weselo).

Ce ty, staryj, skazaw — inodi j mediwnyk hirkyj,
a zapłaczesz, to j perez posołodszae ...

Matwij.

Baby wy, baby! .. Anu, nepotrib! hajda na chrestyny!
Taras dożydaje...

Marija.

Och łyszeńko! zowsim začuła.

Matwij.

To-to, a kumaju būt' rada... (do Kateryny) A ty
czoho zasumowałaś? het' iz namy!

Kateryna (pro sebe).

Hospode!.... (w hołos) Ja, tateczku, tut ostanuś —
storozhyty....

Matwij (weselo).

Bacz joho haspedśka diwka! chyba my żywemo z
rozbiszakamy? Ne bijś! swij ne wizme, a wid moskala
i czort ne wpantruje .. Łahodsia!

Kateryna.

Ja trochy nezdużaju, mamoczko....

Marija (nespokijno).

Szczoż tobi? hołuboczko!

Matwij.

Stara wże j tremtyt'!... Diwka, ka' zna poszczo, sidyt' u doma — ne wychodyt', tak nezdorowytcia jiji — ot szczo! a pide, z chłopciamy požartuje, to pozdoro-wijszaje...

Marija.

Sprawdi, Katrusiu, bat'ko dobre każe....

Matwij.

Szczeb bat'kowy dobre ne kazaty, to wsi-b w chati podurily. Hajda! zbirajtes.

Katra (pro sebe).

Ne wderżat' mene tam dowho... prybiżu, pryłecz-u do tebe, sokole!

(wsi troje wyiszly).

Wychid VI.

Moskal (sam).

Moskal (kinczaje swoju hadku).

Głupyj pareń! prawo, s etimi mużikami tolku ne dabioszsa: razriumiła słowno chrienu najewszis — uszoł nedosiłszaw gławnawo, czto Kat'ku-to atdam ja jemu — s pridaczeju... Nie razsłyszal, biestija... wzdor! sama ostaniotsa: zawtra znacziła w pachod wystupajem....

(weselyj — zaspivaw:)

My w pachod kak wystupajem —

Wsie babionki astawljajem,

Danu ich, da-nu!

W pachod baba ne gaditsa.
 Da kuda nam s niej wazitsa —
     Sawsiem už niето !...
 Astawajties dury doma!
 Wam nesłuszat' puszek groma,
     Da-nu was, da-nu!..

Czto eto ana mieszkajet (*tycho pidkradajetcia do chaty*) nie widno-s... (*po czasi*) Nie astawit' li?... niet'! nado-s na praszczanje .. Ek! głupyje baby: pait, kormit, wsiem dawolstwujet, a znat' nieznajet czto sałdat' słowno sokoł, — był — i pominaj kak zwali!

Durnyj chłopeć! sprawdi s tymy muzykami do putia ne dijesz: rozmazawsia nacze najiwszys' chrinu — pizow nedoczuwszy hołownoho, szczo Katru widdam ja jomu z dopłatoju. Ne czuw pohanyn! — durnycia! zistanetcia sama: zawtra w pochid idemo (*spiwaje*):

My w pochid jak wystupajem,
 To wsi baby ostawljajem
     Anu jieh tam, nu!
 Poszczo baba u pochodi
 Nam wozyticia z neju hodi
     Zowsim wże ne to...
 Ostawajtes' baby w domu
 Ne czuwat' wam harmat hromu
     Nu tam was, ta nu!

Wychid VII.

Moskal i Kateryna.

Katra (wbiha zasapana).

Łyszeńko! (*z horem*) Iwane! Iwane (*kynułaś jomu na szyju*).

Moskal.

Bog s taboju! Da ty edak pażałuj mienia zaduszisz....

Boh s toboju. Ta ty tak, czoho dobroho, szcze j mene zaduszysz.

Katra.

Szczo ja czuła... Hospode! prawda ce, Iwane! wy w pachod idete?....

Moskal.

Na wajnu-s, znacitsa!

Na wijnu, znaczytcia.

Kateryna.

Ach! (zomliła).

Moskal (złakawsia).

Czto ty? Kat'ka! da Bog s taboju... (twerezyt' zomliwszu). Czto znacit baba: a wajnie lisz wspomnił — i w obmorok-buch! a kaby sztyk, da puszk-u-s prymie-tiła... ech! wy baby..

Szczo ty? Katro! Ta Boh s toboju. Szczo znacyt' baba: lysz zhadaw za wijnu, a wona wże bac! i zomliła, a szczo kołyb sztyk, ta harmatu pobaczyła... hej! wy baby!

Katra (słabym hołosom).

Iwane!

Moskal.

Czto? gałubuszka?

Szczo? hołubońko!

Katra.

Ty ne pidesz... ty mene ne pokynesz...

Moskal.

Isz! — aduriela... da kakże mnie? — służba!

Bacz! oszaliła! da jak meni? — służba!

Katra.

Ty mene ne pokynesz... Boże mij, Boże!

Moskal.

Da ty, Kat'ka, ne duraczsa..

Ty bo ne durij, Katro.

Katra (spokijno.)

Ty mene ne lubysz ... ty ne lubyw mene nikoły...

Moskal.

U nas abyknowenno — pa sałdatski.... kak izwiestno-s....

U nas zwyczajno po sałdaćkij... jak zwisno....

Kateryną (trochy zhom, dywne).

Ty musysz.... ty powynen mene lubyty.... Słuchaj Iwane! — ja materju budu.. .

Moskal.

Oj li! (*pro sebe*) Dieło płocho!...

Ejże! Pohana ricz!

Katra (j. p.)

Czujesz? družę mij jedynyj! materju budu... materju twojeji dityny, Iwane, hołube! Boże mij, Boże, jaka ja szczaslywa... Ni! ce ne może buty, szczob ty mene pokynuw — samu tut ostawyw na posmichy, beztałannu... Ne pokydaj, Iwaseczku! wony wbjut' mene... ja tiazko duże sohriszyła... Iwaseczku! ne ostawljaj mene, ne pokydaj neszczasnu!...

Moskal.

Służba-s.

Katra.

Boże mij, Boże!

Moskal.

Ty pażałusta nie pieczalsa, Kat'ka.

Ty bud' łaskawa, Katro, ne żurysia.

Katra.

Ty mene lubysz? Iwane!

Moskal.

Izwiestno — pa abykno....

Zwisno! — zwyczajno....

Katra (perebyła).

Lubysz.... lubysz (*objimaje moskala*) Kohoż by wże lubyw ty, jakby mene ne żaluwaw! — I budesz lubyty wiczno... do hrobu?

Moskal.

Da eto.... (*trubiat' za scenoju*) Para — sazywajut. Ta wono.... Pora — sklykujut'.

Katra (kynułaś jomu na szyju)

Ne puszczu.... ne widdam jim bat'ka mojeji dityny...

Moskal.

Da pażalusta — służba...

Ta zmyłujsia — służba.

Katra (czudno).

Ne lyszajeszsia... ne chcesz? — ja pidu s toboju!...

Moskal.

Czto ty? s uma spiatilas.

Szczo ty? z hluzdiw zsunułaś.

Katra (zhadała).

A bat'ko, ta matir stareńki... (*zakryła oczu rukamy — potim*) Pokynu! pidu z myłym usiudu....

Moskal.

Da kak że tiebe — i w takim pażażenii..

Jakże tobi! ta szcze w takim stani...

Katra (zhadała).

Ach! (*po czasi — zo slozamy*) Iwane! Iwane! zaszczto ty mene neszczasływoju wdijaw?!

Moskal.

Wazwraszczus — nie wsiem wied' smiert' na wajnie!

Wernusia. Ne wsim że i smert' buwaje.

Katra.

Pobożys' ... poklanyś, szczo budesz meni wirnyj — werneszsia do twojeji Kateryny... zwinczajeszsia, szczo bidna dityna ne buła w switi bezbatczenkom...

Moskal.

Da už....

Ta wže....

Katra (hrizno).

Poklanyś!

Moskal.

K czemu? Ek dziewczka ty edakaja.

Po szczo! Ech dziewczka ty taka...

Katra.

Klanyś, a to Boh tebe skaraje... zemla kistok ne pryjme i zwir jich widcurajetcia, za pohubu duszi diwoczoji (*trubiat'*).

Katra (wchopyła joho ruku).

Klanyś!!

Moskal (radby jty).

Klanus — praklinajus... atpusti lisz...

Klanus, zakłynajus, łysz pusty wže...

Katra (pustyła ruku).

Ty mene ne lubysz...

Moskal.

Kat'ka!... duszeńka!...

Katrusiu! serdeńko!

Katra (kynułaś jomu na szyju).

Iwaseczku!!

Moskal.

Klanus Wsiemaguszczim Bogom — wazwraszczus, pad wieniec stanu...

Na wsemohuczoho Boha zakłynajus — wernus — odrużusia.
(*trublat' — proszczajetcia*).

Katra.

Ni! ni — ne puszczu... Iwaseczku!... Hospode!
Boże! daj smerty — szczoob ne zaznat' rozłuky (*hornetcia*
do myłoho i serdeczno cituje).

Wychid VIII.

Moskal, Kateryna, Marija i Matwij.

Marija (pobaczywszy doczku z moskalom).

Łyszeńko!

Matwij (takoz pobaczyw).

Moskal!!

Moskal (pobaczywszy starych).

Padawaj Bog nogi! (wtikaje).

Kołyb wtcy szwydsze!

Wychid IX.

Tiji bez Moskala.

Kateryna (zomliwszy wpała ne zemlu).

Matwij.

Dożyw soromu u lita stariji....

Marija (twerezyt' doczku).

Katrusiu!....

Kateryna (wzdochnuwszy).

Iwane!....

Zawisa spadaje.

Meż 2hoju i 3oju dijamy prochodyt' p'iw roku.

(D. n.)

Nestorowa Litopys

na teperisznu mowu zładżena.

(Ciąg dalszy).

Koły budut' pokazani jawłenyiny, naj imitymut' wirne o takich jawłennie; jakże jomu ne jmut' wiry, naj klanetcia tota storona. kotora zapereczaje; kołyż pobożytcia po wiri swojeji, bude kara, jaka pohricham sliduje. Koły chto wbje: chrystjanyna rusyn, abo chrystjany rusyna, naj wmre tam, de wczynyw wbyjstwo; kołyż wticze uczynywszy wbyjstwo, a je majuczuj (ymowytuj), to czast' johu, kotra jomu po zakonu sliduje, wizme błyskuj wbytoho, a i žinka wbytoho naj matyme stilky, skilko prybude jiji po zakonu; kołyż ne je majuczym, a wczynywszy wbyjstwo wticze, naj derżytcia tiaża (wedetcia diło) doky ne popadetcia, a tohdi naj wmre. Koły wdaryt' meczom, abo bytyme jakim sosudom, za toto wdarenie abo byttie, naj zapłatyt' piat' litr serebra po pokonu *) ruśkomu; koły stworyt' toto nemajuczuj,

*) Słowo toto perewodiat' „zakonu“ a chto zna, czy ne zna-
czyło wono jaku hroszewu liczbu normansku.

naj dast' skilko może i naj zdijine z sebe nawit' totu odeżu, w kotrij chodyt', ta okrim sioho naj pry-siahne po swojij wiri, szczo nikomu spromihezy joho i tohdi tiazá pro se kinczytcia. Koły wkrađe szczo rusyn u chrystjanyna, abo chrystjanyn u rusyna i złodij bude spijmanyj tohdi koły ukraw wid toho, kotoryj maje szkodę, koły pryhotowytcia kražu czyniaczy i bude wbytyj, smert' joho propaszczá w chrestyjan i rusyniw i wízmé sobi nazad, szczo w joho wkrađeno. Koły złodij podastcía u rúky, niaj bude złowńenyj wid toho, u ktoroho kraw, i zwiázanyj i naj widdast' toto szczo wkraw i szcze w troje bilsze. Koły chto, abo rusyn chrystjanynu, abo chrystjanyn rusynu muku czudnym sposobom stworyt', i syłojú na jawi wízmé szczo bud' družnie, naj w try raz toto werne. Koły witer wełykyj wykyne sudno na czužu zemlu, a budut' tam wid nas Rusy, i koły pryjde chto dat' sudnowy ruchło swoje i potom widosłať joho na zemlu chrystjansku — prowadymo sudno križ usiáke nebezpečne misce, doky ne pryjde w bezstraszne. Koły take sudno abo bureju, abo zemskýmy pereszkođamy spyniajeme ne może dijty u swoje misce, my Ruś stanemo u pomicz hrebciam toho sudna, i pozdorowo dowedemo jich s kuploju, koły take trapytcia bila zemli hreczeškoji. Kołyż taka prokaza kluczytcia sudnowy bila zemli ruškoji — prowadymo joho u zemlu rušku: naj prodajut' ruchło toho sudna; koły szczo może prodatyś z sudna, my

Ruś wywołyeczimo jim; kołyż pidemo w Hreky abo s kupłeu, abo w salwu *) ik cisarewi waszomu, z czestiu widdamo upodane ruchło toho jich sudna. Kołyż kluczytcia komu s toho sudna buty wbytomu, abo pobytomu wid nas Rusy, abo wziato jomu szcze, powynni tomu, majut' sotworyty wyższe skazanu epitemiju ob tich. Koły połonianyn oboch storon derżanyj abo wid Rusy abo wid Hrekiw, je prodanyj u czużynu, a najdetcia Rusyn abo Hreczyn, naj wykuplat' i wernut' wykuplenoho u swoju zemlu, i kupywszy wiźmut' cinu joho, abo wliczytcia w kuplu czeladynna podenna cina (płata). Takož tak, koły chto na wijni bude spijmanyj wid tych Hrekiw, takož tak naj wernetcia u swoju zemlu i cina joho oddastcia, jak skazano, jaka je kupla (zrozmirno wartosty). Koły stajete wijnoju i potrebu tworyte, a tiji chotiat' poczestyty cisaria waszoho, skilky jich koły pryjde i chotiat' ostatysia u cisaria waszoho, naj stajetcia po jich woli.

Ruśki połonnyky, kołyb ne zawedeni były zwidkybud' u Ruś, i prodawani chrystyjanam, a takož i połonnyky chrystyjański skillib raz ni prywedeni były zwidkybud' u Ruś ostanutcia swobidnymy za płatoju 20 zołota i wernut' u Hreciju. Ob tim koły bude wkraden ruśkyj czeladyn, abo wticze, abo po nuźdi bude prodanyj i Ruś poczne żałobytyś, i przyznast'

---

*) Słowo toho perewodiat': posolstwo.

toto czeladyn, naj widberut' joho u Ruś; ta i hostiam koły utratiat' czeladyńa i pożałobiat', naj joho szukajut', a wyszukawszy spijmut'; a chtob takomu perepony czynyw — mistnyk, naj pohubyt' prawdu swoju. Ob Rusy, praciujuszczych w Hrekach u chrystyjanskoho cisaria, koły chto wmre ne uriadywszy swoho dobutku, a *swojich* pry jomu nemaje, naj wernetcia dobutok cej u Ruś ik joho małym błyżakam; kołyż wczynyt' *obriażennje*, toj wiźme joho *uriazene*, komu propysze naslidyty dobutok; naj wiźme toto wid Rusy tworiaszczych kuplu i riznych chodiazczych w Hreky i *udložajuczych*. Koły złodij powerne z Rusy u Hreky naj pożałobiatcia Ruś cisarśtwu chrystyjanskomu, i bude win spijmanyj i powernenyj ne chotia (proty woli) u Ruś. Ceż same naj tworiat' Ruś Hrekam, de łysz take trapytcia.

Szczob ukripty ne porusznist myru ceho, miż wamy chrystyjane i Ruseju, myr cej sotworyły my na dwóch kartach Iwanowym pysanniom, własnoju rukoju cisaria waszoho pidpysanym, czesnym chrestom i swiatoju jedynosuszcznoju Trojceju prawdywoho Boha waszoho opowiszczenyj i danyj posłam naszym; myż kłałyś cisarewy waszomu po woli bożoji nad namy panujuszczomu po zakonu i po pokonu jazyka naszoho, ni nam, ni komubud' z naszoji strony perestupaty postawlenych hław myra i lubowy. I toto pysannje dały my cisarśtwu waszomu na wskriplenne dwustoronne toji postanowy, na wskri-

plennie i opowiszczenie myra złożenoho miż namy. Misiacia weresnia w druhu nedilu piat'nadciotoho indykta roku sotworennia swita 6420.

Cisar że Leon poczestyw daramy posliw ruśkyeh: zołotom i pawołokamy i odeżoju, i prystanowyw do jich muža swoho, szczo pokazat' jim krasu cerkownu, zołoti pałaty i bohaćwa w jich: mnohe zołoto i cwiachy i bahrianu chłamidu, i moszczi swiatych, nawczajucy jich wiry swojeji, i prawdywuju wiru jim pokazujucy, i tak odpustyw jich u swoju zemlu z czesteju wełykoju. Posłyż wysłani Olehom pryjszły do joho roskazujucy usi reczy oboch cisariw, jako myr sotworyły i położyły uriad miż hreczeškoju i ruškoju zemleju, a klat'by ne perestupaty ni Hrekam ni Rusy. I żyw Oleh myr majucy z usimy (storonamy) sositamy, kniażucy u Kyjiwi. Pryspiła oseń, i zhadaw Oleh konia swoho, szczo postawyw kormyty, i ne sidaw na joho. Pytaw bo sperszu worożbytiw i czariwnykiw: od czoho pryjdetcia myni wmerty? i każe jomu odyn czariwnyk: kniaże! kiń ktoroho lubysz i na jomu ty jizdysz — od joho tobi i wmerty. Oleh ob tim podumawszy każe: nikołyż ne siadu ja na konia, bilsze joho j ne pobaczu. I zwełiw kormyty konia i ne wodyt' joho ik sobi. I skilka lit proszło; a kniaź ne braw konia, dokyż piszow u Hreky. I u Kyjiw powernuwszy i probuwajucy u jomu sztyry roky, na piatyj rik zhadaw swoho konia, od ktoroho po skazanniam czariwnykiw, prychodytcia wmerty

Olehowy. I zawozwaw do sebe starszoho koniuszoho każuczy: de je kiń mij, ktoroho postawyw ja kormyty i berehty? toj odkazuje: zdoch. Oleh że posmijaws' i dokoryw czarodijewy każuczy: tymto ne prawdu howoriat' wołchwy i wsio toto łoż je — kiń zdoch, a ja żyw ostawsia! I zweliw osidląty konia: naj, każe, pobaczu joho kosti. Pryjichawszy na misce de leżały kosti joho holi i łob hołyj, zliz z konia i nasmichawsia każuczy: wid cehoż to lba smert' meni wziaty? I stupyw nohoju na łob, i wypowzła zmyja iz joho, i ukusyła kniazia w nohu; z toho zanemihszy pomer. I płakały po jomu usi lude płaczem wełykym, nesły i pochoronyły joho na hori, szczo zwetcia Szczekowyceju; mohyla joho je do siohodnia: jiji Olehowoju mohyłoju wzywajut'. I buło usich lit joho kniazennia trydeciat' i try.

(C. d. n.)

Szafarzyk był w błędzie

stawiać język moskiewski u czoła narzeczy ruskich.

Nieśmiertelny Szafarzyk wielką krzywdę wyrządził Słowiaństwu, że nie zbadawszy należycie języka moskiewskiego, do czego sam się przyznaje w swym Narodopisie, podał światu jako pewnik to, iż mowa moskiewska, mimo samodzielne narzecza biało-ruskie i mało-ruskie, jest jedynie mową ruską i dwa te narzecza sobie podporządkowuje.

Odniesienie trzech narzeczy biało, mało-ruskiego i moskiewskiego do jednej rodziny, jak to czyni Szafarzyk, uważamy za rzecz słuszną; nic go jednak nie uprawniało do orzeczenia, że język moskiewski jest panującym w rodzinie trzech tych narzeczy.

Dowiedziemy to krótką wzmianką o historycznym przebiegu mowy moskiewskiej.

Ojczysty język ludów, późniejszą Moskwę składających, nie był słowiańskim. Przynieśli go do nich dopiero kniaziowie na Suzdalu i ich drużyna, rozserzyli słowiańscy osadnicy i kapłani panującego kościoła wschodniego. Fińsko-turańskie narody, jako nie rolnicze, słowiańczyły się łatwo, przyjmując mowę swych władców, jak to ma miejsce i dziś w Moskwie, pomiędzy azjatyckimi ludami ku wschodo-południowi; niemniej przeto nie byli oni Słowianami, jak nie są nimi do dzisiaj, bo samo przyjęcie języka nie przetwarza narodo-

wości, czego dowodem są Żydzi. Z drugiej strony stwierdzoną jest rzeczą, że narody tylko ojczystą swą mowę wyrabiają — przyjętą zaś psują, jak na to dowody dają nam znów Żydzi i w mowie będący Moskale. Ci ostatni narzeczy w języku swym nie znają, bo to, co zwą tem mianem u siebie, zaledwie jest powiatowszczyzną.

Ludy składające Ruś dawniejszą z Nowogrodem dały Moskwie swego osadnika; a ponieważ każdy z nich mowy odmiennej nieco używał, ztąd i posłowiańszczone przez nich ludy, rozmaicie mówiły i mówią po słowiańsku.

Gdybyśmy nie mieli dowodu, że liczba Słowian osiedlonych w ziemiach czysto - moskiewskich jest nieznaczącą, moglibyśmy twierdzić, że Słowianie rozszerzyli się ku wschodowi, jak wielu do dziś mnie ma, gdy jednak nieliczność ich jest rzeczą dowiedzianą, zatem pozostaje to tylko, że ludy fińsko - turańskie przyjęły mowę Słowian, nie stawszy się, mimo to, Słowianami.

Mowa dworu ruskiego i drużyny mało - ruskiej nie była mową narodową, ale książkową — cerkiewną, a więc bułgarską, przemieszana z miejscowymi narzeczami, mową Nowogrodzian, Krywiczów, Kijowian i t. d. Taką też mowę zawieźli Rurykowicze i ich następcy wpięrw nad Kłazmę, następnie do Moskwy. Berłu ich podwładne ludy, jak mówiliśmy już, przyjęli mowę od Słowian, czy to z kniaziami przybyłych, czy przesiedlonych następnie.

Wielką rolę w słowiańszczeniu ludów moskiewskich odegrywał Nowogrod tak przez swe z ludami owymi stosunki, jak też przez zakładanie kolonij

(Niżnijnowgorod), wreszcie najdalej ku wschodowi posunięci Słowianie: Radymicze i Wiatyczanie.

Powtarzamy więc, czemu zresztą nie zaprzecza ani autorytet naukowy, ani nawet żaden z moskalfilów, że język moskiewski, jako ruski, nie był narodowym tak dobrze w Moskwie, jak w Nowogrodzie, Kijowie i Haliczu. Że zaś z drugiej strony nie był to język różny od pismiennego, którego Ruś i Litwa używały, dowodzą urzędowe akta, książki cerkiewne, których mowa aż do XVIII. wieku była prawie taką samą w Moskwie jak i na Rusiach.

Od w. XVI. Ruś rzuca wspólny z Moskwą język pismienny i powoli uswaja sobie również pismienną mowę braci swych Polaków.

Dla mas ludowych — uważmy to dobrze — rzeczą było obojętną tak jedno jak i drugie: ściśle biorąc, obie mowy ruska jak i polska, były dla nich obcemi, a z drugiej strony swojskiemi o tyle, że jedną i drugą rozumiano, i w razie potrzeby uswajano sobie.

Moskwa pozostała przy języku dawniejszym, w stolicy Moskwie mającym najsilniejszą swą oporę, bo: dwór, drużynę i wyższe duchowieństwo, którzy mowy tej używali i uprawiali, na ile ich stać było.

Mimoходом zauważę tu, że gdybyśmy nie mieli innego dowodu, iż mowa moskiewska nie jest narodową, ale pismienną sztuczną, to już dźwięk *g*, nie znajdujący się ani w ukraińsko-ruskiem, ani w białoruskiem narzeczach, a właściwy mowie bułgarskiej, dowodzi, że mowa ta wielki wpływ wywarła na moskiewską, a oczywiście nie inaczej jak za pomocą ksiąg cerkiewnych, pisanych w dawnym narzecz bułgarskiem. —

Dawne pismiennictwo Nowogrodzkie, biało- i małopruskie mogło istnieć samodzielnie i przetwarzać się przez zasilanie skarbami złożonemi w mowie swych ludów, którzy ją mieli żyjącą, praojczystą. Inaczej się rzecz miała i ma z Moskwą: ludy jej, przyjąwszy obcy im język, wyrabiać go nie były i nie są w stanie; nie oni to znoszą surowe płody do przerobienia ich przez mowę pismienną, ale sami biorą od niej gotowe, by je w przyszłości zepsuć, skoszławić.

Barbarzyński cywilizator Moskwy, Piotr I., który wiekom i przyrodzie wypowiedział wojnę, mimo knuty i ukazy, nie poradził z mową moskiewską: z przyjętej, obcej milionom, nie zrobił on ją rodzimą dla nich, praojczystą; i tak to przetrwało aż do Łomonosowa. Pierwszy ten myśliciel północy dostrzegł beznadziejną pozycję mowy moskiewskiej, i uczuł, że martwy ten język żyjącym narodom nie wystarczy, a patrząc na skażenie jego przez masy, przewidywał chwilę, w której miliony rzucają go jak nieprzydatny łachman — i zawahał się w przedsięwzięciu środków zaradczych. Zasilić język, w trupiejszejacy wlać nowe życie — oto co uczynić należało. Nie było to jednak zadaniem łatwym. Miliony wymagają karmi, na nią nie składając się wcale — konsumenci producentami być nie są w stanie.

Łomonosów przyszedł do przekonania, że Moskwa albo przyjąć musi żyjącą mowę sąsiednich ludów słowiańskich, albo mowę istniejącą zasilić jej wypadnie. Pierwszy środek zaradczy był trwały, ale urządził dumę carstwa, drugi dogadzał ostatniej, ale był czasowym. Okoliczności, wola carowej i sympatje własne uczyniły, że myśliciel obrał drogę mniej pewną, ale łatwiejszą: język Łomonosowa pozostał dawniej-

szym, znacznie tylko zasilony cerkiewszczyzną, przekształconą na sposób wymawiania stołecznego: dźwięk *g* utrzymał się, miejscowe *w* na ogólne *h* nie było zmienionem, i dźwięk ostatni ostatecznie nie został przyjętym do mowy moskiewskiej.

Historyk Karamzin poszedł również za Łomonosowem. Wrodzony genjusz pisarza, acz w kierunku fałszywym, posuwa jednak moskiewską mowę naprzód: kroniki, dokumenta, księgi cerkiewne zasilają ją, sposób mówienia moskiewski (z dźwiękiem *g*) utrzymując w swej sile. Puszkina idzie w tymże samym kierunku, Lermontow i inni aż do nowszych czasów podtrzymują bułgarską rudere, sztukując ją to słowami, to zwrotami mowy czerpanymi z pomników, a w części i z żyjącej mowy Słowian Nowogrodu, Ukrainy, za- i przeddnieprzańskiej. Ostatniemi czasy Hohol i pisarze ukraińscy piszący po moskiewsku, stawiają kontryfory walące się budowie mowy sztucznej, w latach ostatnich pisarze petersburgscy nie wzdrygają się używać nawet słów szczerze polskich.

Krótki ten historyczny przebieg kształcenia się mowy moskiewskiej posłużył nam do upewnienia się, że mowa ta stanowczej przemianie nie uległa, a zatem nie zerwała z swą sztucznością: zawsze to te same cerkiewno-bułgarskie narzecze, upstrzone dodatkami późniejszymi.

Przez trzy ostatnie wieki dziesiątki milionów nie-Słowian posłowiańszczyły się: przyjęły mowę moskiewską; a więc jak teraz, tak i w czasy przyszłe wyrabiać jej nie będą w stanie, bo niepodobienstwo podobnem stać się nie może. Powiedzieliśmy już, że mowa pismienna biało- i małoruska umarły — żyje tylko wielkoruska czyli moskiewska.

Gdyby więc kierunek historyczny przemagał, gdyby wierność przeszłości stanowiła siłę, mielibyśmy prawo wyrzec, że Moskwa jest potęgą rzeczywistą, że język moskiewski jest językiem biało- i małorusinów. Z tego stanowiska mają rację moskalofile, ma szłusność i Szafarzyk.

Nie jest to jednak czczy frazes, że my Słowianie jesteśmy ludem przyszłości. Gdy dla innych minione jest wszystkiem, my w przyszłość zapatrzeni idziemy, i ona jest naszym celem. A jak przyszłość rozwoju językowego kolebkę nam wszystkim daje — tak dla Moskali ma ona li trumnę. O dowód nie trudno. Wszelka mowa sztuczna, ponadludowa w Słowiańszczyźnie albo już upadła, upada teraz, a zniknąć zawsze musi. Popatrzmy: biało, miałoruska, bułgarska, język uczonych rzeczypospolitej Dubrownickiej — z pod mów tych sztucznych, niby z pod naleciałości, wywija się świeża i bujna roślina, wprost z ziemi obfite swe soki czerpiąca. Wszak oto z poza nowej, sztucznej, książkowej, wyrasta mowa szczerą, żyjącą — język ludu, jak orzeźwiających wód potoki, których ciek tylko wraz z zatrąą źródła ustać może.

Patrzmy, jak bujnie rozwija się ludowe słowo Serbów, gdy z dniem każdym kona sucha i czeza ich książkowość. Słowacy pod grozą kłatwy Czechów rozwijają swą ludową mowę; Rusini - ukraińcy z ich Szewczenkiem, Kwitką, Fed'kowiczem; Białorusini. Tam Łużyczanie, ludek maluczki, będący ostrowem na morzu niemczyzny. Nawet Bułgarzy, mimo nieprzyjające okoliczności, krzątają się około podźwignięcia mowy ludu, mowy jedynie mającej siły do istnienia. Polacy z swoimi Kaszubami, Mazurami i Szlązakami — jakież morze skarbów mają w mo-

wie ludowej! A cóż Moskale w obec tej nieuniknionej przemiany, w obec tego prądu, który porywa, unosi?... Oni jedni tylko stoją ubodzy, zawstydzeni, jak owe panny, którym oliwy zabrakło do lamp, w chwili przyjscia oblubieńca.... Moskale jedni nie mając ludu, któryby mówił rodzimą, a nie przyjętą mową słowiańską, stoją osamotnieni, widząc swą zgubę nieuniknioną, bo ratunku tu nie masz!

Tu patrz Słowiańszczyzno, co cię w twej całości wyróżnia od Moskwy! Oto ten olbrzym spiżowy, u którego nauka odkrywa nogi słomiane. Ożywczy ogień, który oczyści złoto naszych ludowych dążeń — jemu tylko śmierć zada! Tu rozwiązanie wielkiej zagadki potęgi Moskwy.

Takąż to mowę obumarłą stawi Szafarzyk obok żyjących, wielkiej siły pełnych! Co Biało- i Małorusini odrzucili, a Moskwa zatrzymała — to wielki uczony wskazuje, jako potęgę, jako wyraz duchowej siły narodu! Dowód to, że i genjusze błędzić mogą.

A teraz gdyśmy wytknęli błąd wielkiego męża, przytoczymyż to, co ku jego usprawiedliwieniu mówi. Szafarzyk był uczonym, ale nie wieszczem. Wiedział co było, więcej z tego co jest, lecz w przyszłość myślał nie wybiegał. On nie przeczuł, że nowa zbliża się era, że apostołowie nowej idei już rzucają ziarna przyszłości na rolę. Inaczej bowiem, powinien był zwrócić swą uwagę na dzieła Szewczenki i Kwitki, ogladnąć się na południe Słowiaństwa, podsłuchać tętno nowego życia, które to na stepie, to w lasach i górach bić już zaczęło. Inaczej, powinien był zrozumieć, że język martwy i jeszcze przyjęty przez ludy obce, jak moskiewski, przyszłości nie ma; że separatystyczne dążności Słowian mają znaczenie swe głębsze nad

chwilowy kaprys kilku indywidualów; powinien był przewidzieć, że mimo całe swe bogactwo język polski jest w przededniu swego przeobrażenia się, że w interesie Czechów jest zasilać swą mowę tak zasobami złożonemi w mowie ludu morawskiego jak i Słowaków. Powtarzamy: gdyby Szafarzyk miał przeczucie przyszłości — bardziej genialne, pozostawiłby po sobie rzeczy, a nie przyemił swej sławy oddaniem pierwszeństwa mowie moskiewskiej, najuboższej pomiędzy słowiańskimi, i jedynej tylko, za swą przyszłość mającej — grób zatraty!

Zorjan.

Z powodu broszury „Słowa“ *W adin czas nau-
czit'sa małorusinu pa wielikarusski.*

W powyższej broszurze, rozesłanej czytelnikom „Słowa“ bezpłatnie, powiada redakcja: „Na Rusi jest tylko jeden język ruski z dwoma sposobami wymawiania : po małorusku i po moskiewsku.“

U wstępu zaprzeczywszy prawdzie rzeczy i nauce, znającej języki nie tylko moskiewski, lecz biało- i tak zwany małoruski, „Słowo“ szeregiem naciągania sili się dowieść, że język ruski jest moskiewskim, z tą małą różnicą, że brzmi odmiennie, ma inną pisownię i odmiany, które go bardziej wyróżniają od języka moskiewskiego, aniżeli od białoruskiego i t. d.

Redakcja „Słowa“ żartuje ze swych czytelników, gdy chce ich w ciągu godziny nauczyć po moskiewsku, ona, która mimo kilkonastoletnie mozolne studia, sama języka tego nie zna, co przebija z każdego wiersza broszury.

Wykazywanie wspólności języka ruskiego z moskiewskim, kosztowało redakcję wiele mozół, i całość konceptów (bo wywodów tych inaczej nazwać nie możemy) wystawiła ją na śmieszność... gdy o wiele łatwiejszą rzeczą było wykazać różnicę dwóch tych języków, chociaż by nawet idąc za Maksymowiczem i pisarzami moskiewskimi.

Gdyby mogła być mowa o tem, że „Słowo“ tylko z niewiedomości napisało arkuszowy bezsens, gdyby można podejrzywać było redakcję o dobrą wolę poznania

prawdy — odesłalibyśmy „Słowo“ do źródeł nauki, do abecadła wiedzy... ale szanowne to pismo tylokrotnie dowiodło, że linja krzywa w jego pochodzie krótszą jest od prostej, że nie mamy ochoty rzucać grochu na ścianę!

Dość powiedzieć, że chcąc, na wzór „Słowa“ dowodzić tożsamości mowy ruskiej z moskiewską — nie tylko dowiedlibyśmy, że jest białoruską, polską, ale nawet czeską!

Suma jednak fałszu broszury polega w orzeczeniu, że tylko *wymawianie* różni oba języki, małoruski i moskiewski. Okaże to następujący przykład.

..... Chtoż ce takij?

Ot sobi j czytaju —

Szczo na skeli napysano :

„Pierwamu — Wtaraja“ *)

Take dywo postawyla.

Teper-że ja znaju!

Ce toj *Perwyj*, szczo rozpynaw

Naszu Ukrajinu ,

A *Wtoraja* dokonała

Wdowu syrotynu.

(Wyimek z poematu Szewczenki p. t. *Son*).

Okresny Bojane! ny bijsia niczoho,

Ny bijsia moskowskoj okowy,

Sławjane żyjut szcze, rusnakiw je mnoho,

Szo wmerty za tebe hotowi.

(Fed'kowicz, największy poeta w Galicji).

Zdaniem „Słowa“ są to wiersze moskiewskie. Rozchodzi się tylko o wymawianie. Oto jak by moskał wiersze te przeczytał po moskiewsku.

..... Chtoż cie takij?

At sabi i czitaju ,

*) Napis na pomniku Piotra I. w Petersburgu.

Szczo na skieli napisano ;
 „*Pierwamu — Wtaraja*“
 Takie diwa pastawiła.
 Tiepier że ja znaju!
 Cie taj *Pierwyj* szczo raspinaw
 Naszu Ukrajinu.
 A *Wtaraja* dakanala
 Wdawu siratinu.

Akriesni Bajanie! ny bijsa niczawo ,
 Ny bijsa maskowskoj akowy,
 Sławjanie żyjut szcze, rusnakiw je mnoga,
 Szczo wmierti za tiebie gadowi.

Znając nieco lepiej, aniżeli redakcja „Słowa“ język moskiewski, możemy ją uroczyście zapewnić, że po przeczytaniu tych wierszy, zdaniem broszury „Słowa“ moskiewskich — każdy z moskali wyrzuci przez usta tuzin tych pięknych słówek, które tak nęcą redakcję, i prędzej uwierzy, że wiersze są bółgarskie, chorwackie, łużyckie, aniżeli moskiewskie!

Nie mniej zagadkową będzie pozycja rusina, tylko nie wychowanego w szkole „Słowa“ i Maticy lwowskiej, gdy odczyta ten oto wiersz Puszkina, zdaniem redakcji, napisany po rusku:

„Paka nie trebujet paeta,
 K swiaszczennoj żertwie Apallon,
 W zabotach sujetnawo swieta
 On maładuszno pagrużon.
 Małczit jewo swiataja lira,
 Dusza wkuszajet chładnyj son,
 I mież dietiej nicztożnych mira,
 Byt' możet wsiech nicztożniej on.“

Niech mi to rusin zrozumie, gdy nie zna mowy moskiewskiej!

Ale wróćmy do sławnej broszury „Słowa.“

Autorowie jej, w swych ultra-moskiewskich wywodach, powołują się na autorytet ś. p. Wagilewicza, gramatyką jego, niby puklerzem, zasłaniając się przeciw pociskom.

Szkoda wielka, że jeszcze nie powołali się na druki rządowe, konsystorjalne, sejmowe — wszystkie one świadczą na korzyść moskiewskich wywodów „Słowa...“ Lecz „Słowo“ wie, że gdy odkryje oczy rządowi, iż sam od tyłu lat dolewa oliwy na zarzewie — ten cofnął by się i wszedł na drogę, której pragną miliony, ale nie chce „Słowo“ i moskale; dlatego poprzestało na Wagilewiczu, powagę jego zdania mając za sobą.

Wagilewicz, zkażdą wielce zasłużony Słowiaństwu, pod względem językowym grzeszył bardzo, i śmiało to mówimy, więcej zrobił złego, aniżeli „Słowo“ i Matica! Uroiwszy sobie, że język ruski da się rozwinąć tylko na gruncie historycznym, zerwał zupełnie z życiem, i jął się obumarłych form języka cerkiewnego, które do swych pism wprowadzał; a ponieważ używał czcionek łacińsko-polskich i miał opinię niczem nie poszlakowanego, uspił bacność wrogów moskwicyzmu, i tenże moskwicyzm językowy szerzył pomiędzy rusinami.

Język moskiewski powstał z cerkiewnego, a gdy Wagilewicz na tenże grunt przenosił latorośl mowy ruskiej — rzecz więc bardzo naturalna, że ją moskwicił, bo utożsamiając źródłosłowowo z językiem moskiewskim, różnił tylko *wymawianiem*, a więc, jak widzimy, nie czynił nic innego, tylko to, co p. Didycki i spółka; i cóż dziwnego, że go dziś sobie za patrona obrano, z moskwicyzmem chroniąc się pod skrzydła jego autorytetu!

Gramatyka Wagilewicza nie uczy języka ruskiego, ale służy utopjom zacofanych, którzyby chcieli powstrzy-

mać rozwój mowy ludowej nałożeniem jej pęt cerkiewszczyzny, prostą drogą wiodącej do zmoskwicenia języka.

Z takimi przekonaniem, Wagilewicz, będąc korektorem i tłumaczem przy Wydziale krajowym, w drukach ruskich odtworzył wieżę Babel, gdyż znajdziesz tam wszystko, tylko czystej rusczyzny jak najmniej. Autorytetowi jego poczęści mamy zawdzięczyć, że i rząd w pismach swych i drukach ruskich zdawał się ubiegać z Wagilewiczem o lepsze, aż przyszło do tego, że najnowszy reskrypt cesarski do hr. Belcredego wystosowany jest w języku czysto-moskiewskim.

„Słowo“ chcąc udowodnić tożsamość języka ruskiego z moskiewskim powołuje się na „Dnewnyk Ruskij“ pismo wydawane przez Wagilewicza czcionkami polsko-łacińskimi. Nie tyle dla polemiki ze „Słowem“, ile dla dowiedzenia powyższych naszych twierdzeń o Wagilewiczu wejdzimy w dalsze szczegóły.

„Słowo“ i kłamstwo, to bodaj czy nie synonimy. Przynajmniej w dosłownem zacytowaniu słów artykułu Wagilewicza nie obeszło się bez szacherki. Ustępy, które się „Słowu“ nie nadają opuszczono, słowa niektóre zamieniono innemi, wielką liczbę poprzekręciano.

„Słowu“ chodzi o dowiedzenie, że Wagilewicz pisał po moskiewsku. To jest łasz! ale, że zbliżenie do moskiewskiego, to wszelka pewność.

W poniżej umieszczonym ustępie cytujemy wyjątek z „Dnewnyka“ powołany przez „Słowo;“ pod każdym słowem jego umieszczamy zacytowanie „Słowa“ nibyto dosłowne Wagilewicza, ażeby szacherkę tego pisma udowodnić; w ustępach zaś pod *a* i *b* zamieszczamy: pod *A* ustęp artykułu jak on powinien być napisanym w języku narodowym rusko-ukraińskim, pod *B* ustęp jak on brzmić

powinien w oryginale moskiewskim, ażeby dać dowód „Słowu,” że po moskiewsku nie umie, chociaż podejmuje się nauczyć tej mowy innych, i to w ciągu godziny.

Artykuł „Dnewnyka“ brzmi dosłownie:

„Wsi toje duże dobre znajut, szczo narodnist' jest'
 To samo „Słowo“ podaje: . . . . . *Narodnost' jest*
 „najhołownijszoju wyminkoju w tom, aby narod pryjszoł
gławniejszim ustowijem w tom sztoby narod prziszoł
 „do rozwytia polityczeskoho, a czerez to poczuł sam sebe
k razwitiju politiczeskomu, a czerez eto poniał sam siebia
 „i porozumił swoju sud'bu. Otżeż na othołos wolnosity
i parazumiel swaju sud'bu. Zatiem na gołos swabody,
 „katoryj idet szczo mołnia po wsich kutach Europy i kły-
katoryj idiot szto mołnija pa wsiem katam Jewropy i kli-
 „czet do nowoho żytia wsi jei narody, wstajut Polaki
czet k nowomu žitiju wsie jeja narody, wstajut Polaki
 „i Rusyny, towaryszi wspilnoi sud'by, aby mały udił w
i Rusiny, ... sztoby imieli udiel w
 „buduszczem, jakoje jest' pryreczeno narodam wolnym.
buduszczem, kakoje jest' prireczeno narodam swobodnym.
 „Ały Ruś jeszcze ne społnyła sei perszoi wyminki swo-
 . . . . .
 „jeho bytia: narodnost' ruskiju poniało łysze duże małoje
 . . . . .
 „czysło Rusynow. Otżeż wprowadyty Ruś na tuju stepen'
 . . . . . *wazwesti Ruś na . . stiepień*
 „żytia polityczeskoho, sej pryjmył trud Ruskij Sabor.“
žitija politiczeskawo, siej trud pryńiał Ruskij Sabor.

Zestawienie to dowodzi, a) że „Słowo“ bez fałszu obejść się nie może; b) że języka moskiewskiego nie zna; i nakoniec c) że Wagilewicz nie umiał, lub nie chciał umieć języka ruskiego; inaczej bowiem musiałby oto tak napisać:

A) Wsi toto duże dobre znajut', szczo narodnist' je najhołownijszoju wyminkoju tomu, szczo narid prv'

szow do rozwytku politycznioho, a czerez toto same poczuwby sebe samoho i sporozumiw swoju dolu. Odże na widhołos wolnosity, któryj, mow tota łyskawka, rozchodytcia po usich kutach Europy, i kłycze do nowoho żyttia wsi jiji narody, wstajut' Polaky i Rusyny, towaryshi wspilnoji doli, szczoł pryntiat' udił w buduczczyni przyznaczenij wilnym narodam. Ta Ruś szcze ne spownyła ceji perszoji wyminky swoho buttia: rušku narodnist' sporozumiła łysze duże mała liczba Rusyniw. Otże wprowadyt' Ruś na toj stupeń żyttia politycznoho — cej starunok przyjmyw na sebe Ruśkyj Sobor.

Tego „Słowo“ nie przerobi tak prędko na moskiewskie; słowa te zrozumi 15 miljonów ludu rozsiadłego od Kawkazu za Karpaty, bo są one *szczerze narodowe*, nie mające nic wspólnego z cerkiewszczyzną, a więc z moskwicyzmem.

Chociaż nie poczuwamy się do obowiązku, z grzeczności dany „Słowu“ małą lekcję języka moskiewskiego, podając ustęp „Dnewnyka“ w brzmieniu moskiewskim. Niech go „Słowo“ poszle wraz ze swoim tłumaczeniem do Moskwy, a z pewnością *serce Moskwy* oświadczy się za naszym tłumaczeniem, robotę zaś „Słowa“ odeszle — do diaków, lepiej od redakcji władających językiem moskiewskim.

Ustęp zacytowany brzmi po moskiewsku:

B) „Wsiem eto oczeń charaszo izwiestno, czto narodnost' jest' gławniejszim usłowjem tawo, czto by narod dastig razwitija paliteczaskawo, a tiem samym przisoł k saznaniu samawo siebia i poniał swajo prednaznaczenije.

Zatim na zow swabody, kotoryj słowno molnija prabiegajet wsie czasti Jewropy i zawiot wsie na-

rody na żizń nowuju, wstajut Palaki i Rusiny, uczastniki obszczej sud'by, daby pryniat' uczastije w buduszczem prednaznaczenom narodam swabodnym. No Ruś do sich por jeszcze nie ispoñiła siewo pierwawo usłowija sobstwiennawo bytija: ruskuju narodnost' ponialo lisz oczeń małoje czisło Rusinow. Ruskij Sabor pryniał na sebia trud wazwiedienija Rusi na upomianutuju stiepień żizni paliticzeskoj.“

Przykład Wagilewicza dowodzi, że moskwicyzm nie tylko szerzą „Słowo,“ „Matica“ i osobistości znane z dążeń swych antinarodowych, ale że w szeregu tym stają ludzie uznawani za sprzymierzeńców kierunku wprost sprzecznego, a są oni niebezpieczniejszymi o tyle, że używając czcionek łacińsko - polskich, tem samem, jak Wagilewicz, zrzucają ze siebie wszelkie podejrzenie.

Można przyjąć za zasadę: kto w Galicji pisząc po rusku, przytrzymuje się etymologii, bez względu na to, czy posługuje się czcionkami kirylskimi, hrazdanką, czy polskimi, ten z wiedzą albo bezwiednie dąży do moskwicyzmu, którego szczeblem najbliższym jest wypaczanie języka do form cerkiewszczyzny.

Dobrze to pojęło stronnictwo narodowe na obu Ukrainach, i do pism swych wprowadziło pisownię fonetyczną: „Tak pisać, jak się wymawia“ oto zasada, od której odbiegać nie powinni ci, którym drogą jest czystość mowy ojczystej. Gdy się zapuścimy na manowce etymologii, to znajdziemy nie już do moskwicyzmu, ale dalej nieco, bo do sanskrytu!

Jak Ukraińcy, tak też i stronnictwo szczerze narodowe w Galicji, również odrzuca pisownię etymologiczną, jako prowadzącą do moskwiczenia języka. Ich pisma: *Meta*, *Nywa*, *Ruska czytelnia*, *Ruskij teatr* i druki książek

pojedynczych, świadczą, iż pisownia fonetyczna jedynie wyróżnia język ruski od moskiewskiego i ułatwia rozwój jego na gruncie narodowym, ludowym.

Dwunastomilionowa Ukraina używa pisowni fonetycznej i ma sławnych poetów: Szewczenko, Hałka, Kulisz; historyków: Kostomariw, Markiewicz; powieściopisarzy: Kwitko, Markowicz i inni — pisownię fonetyczną przyjęło całe młode pokolenie Rusinów galicyjskich, liczące pomiędzy sobą najzdolniejszych ludzi: Fed'kowicz, Klimkowicz, Młaka, Zarewicz, Stebelski i inni... za pisownią etymologiczną są odstępcy narodowi, ich pisma moskiewskie i instytucje... Jakież porównanie: milionów do nędznych jednostek!! A przecież rząd nie tylko że w szkołach i urzędach zaprowadził pisownię etymologiczną, ale jej w swych drukach używa, i sam się potężnie przyczynia do moskwicenia języka ruskiego; za pisownią etymologiczną jest wreszcie Sejm i Wydział krajowy, a przynajmniej nie ma odwagi przeciw temu agentowi moskwicyzmu wystąpić, jak tego mieliśmy bardzo świeży przykład. Długo-ż to potrwa? Czy prawda musi upaść pod przewagą fałszu? Pragnąc tamę położyć moskwicyzmowi niech rząd pocznie od siebie: przyjęcie pisowni fonetycznej stanowczo zapobiega szerzeniu się moskwicyzmu; przyjąć ją należy. Jak długo rządowe druki, przytrzymując się pisowni etymologicznej, będą pisać: *спѣшили, сѣно, видѣлъ, моего*, tak długo słowa ruskie, a w nich i język, *spiszyl, sino, wydiw, moho*, będą pokrzywdzone na rzecz słów, a więc i języka moskiewskiego *spieszil, sieno, widiel, majewo*, bo pod pozorem, że się pisze *uczenie* po rusku bardzo wygodnie można przemycić czystej krwi moskwicyzm.

Wydział krajowy, Sejm, większą jeszcze uwagę zwrócić na to powinny. Niech już raz ustanie szerzenie moskwicyzmu pod boki największych jego nieprzyjaciół.

Moskalofilom o nic więcej nie chodzi, byle zostało wszystko jak było, bo *było dobrze*; ale właśnie *status quo* jest tu najszkodliwszem. Szkoła Wagilewicza, tak wygodna dla moskali, że się do jej wyroków odwołują, niech ustąpi miejsca potężniejszej, bo narodowej, której hołdują umysły najświatlejsze, a hołd jej oddadzą wszyscy, bo *prawda* jest jej rdzeniem. Wydział stanowczo powinien odrzucić pisownię etymologiczną, zastąpiwszy ją fonetyczną; a głównie winno być zaleconem pp. korektorom, by zamiast słów ruskich *chodyw, wydiw, wił, misto, wnesok, chid, perekonannie* i t. d. nie przepuszczali słów moskiewskich w niewinną szatę etymologii przybranych: *chadił, (ХОДИЛЪ) widiel, (ВИДѢЛЪ), woł, (ВОЛЪ), miesto, (МѢСТО), wniesienie, (ВНЕСЕНИЕ), chazdienije, (ХОЖДЕНИЕ), ubiezdienije, (ОУБѢЖДЕНИЕ).*

Walkę przeciw moskwicyzmowi uważając za czynność najbardziej patrijotyczną, nie możemy się powstrzymać od dalszych uwag, które się nam nastroczają.

Więc najpierw o *Вѣстнику* wiedeńskim.

Urzędowe pismo to, kosztując kraj wiele, bardzo wiele, nietylko, że mu nie daje korzyści, ale owszem szkodę przynosi, będąc wybornym rozsadnikiem moskwicyzmu językowego. Właściwie mówiąc, pismo to pisane jest w języku nijakim; to jednak co w nim jest *czemś*, jest moskiewskiem, lub do tego prowadzi.

Nie mamy pod ręką cennego tego pisma, a pokazalibyśmy czytelnikom rzeczy wcale zajmujące: proceder przeistaczania słów ruskich na nijakie, gdy się moskiewskimi zrobić nie dają; co najjaskrawiej okazuje się na poezjach p. Szaszkiewicza, poety narodowego, który miał ten nie-zaszczyt być czas jakiś współpracownikiem „*Wi-stnyka*.”

Szczyściem prawdziwym jest, że pismo to ma tak ustaloną reputację, że go nikt nie czyta, w skutek czego redakcja widzi się zmuszoną rozsyłać go *gratis*. Taki stan rzeczy mimowolnie wywołuje pytanie: dla czego rząd łoży na pismo, którem się tylko redakcja jego interesuje?

Książki szkolne ruskie. Że ich uczniowie nie rozumieją, o tem wiedzą wszyscy; rzecz ciekawszą powiedzieć możemy: wielu z nauczycieli zrozumieć ich nie są w stanie.

W książkach tych przeróżnaitę języki, pisownie jedna od drugiej oryginalniejsze! moskwicyzmu sporo, cerkiewszczyzny, rodzonej siostry tegoż, najwięcej, a ruskiego najmniej! — POCO treści? dość, że się książka nazywa ruska.

Rozpatrzenie się w tym chaosie wyradza silne przekonanie, że tę podwalinę nauki chyba gromada żaków układała; a mimo to zbiera chęćka zapytać: czy rząd wie zaco płacił? a jeżeli wiedział, to na jaką nagrodę zasłużyły ministerja, które taki grunt dawały naukowemu wykształceniu przyszłych obywateli kraju?

Matica pod bokię reprezentacji kraju, pod okiem rządu za pieniądze narodowe powstała, jest jawnie instytucją moskiewską, z organem swym „Naukowyj zbornyk“ czysto moskiewskim! Na uniwersytecie zamiast literatury ruskiej po rusku, wyklada p. Gaławackij literaturę moskiewską po moskiewsku! *Teatr* z nieudolnością i złą wolą u steru, zamiast być świątynią, jest jarmarczną budą, w której publicznie przedstawiają *Bezumnnyju* Puszkińa, *Abman aczej*, *Roksolanę* i t. p. arcydzieła! — A św. Jur, Stauropigja?

Moskwicyzm kwitnie; usiłowań szczerze narodowej młodzi nikt nie wesprze! Ci biedni za grosz składkowy wydają pisma, drukują książki — walczą z moskwicy-

zmem; ale pozostawieni samym sobie cóż dziwnego, że upadają na siłach, aż w końcu z rozpaczą zawołać musieli: *Vogue la galère!* Płynimy więc! ale też nie zadziwny się bardzo, gdy łódź do moskiewskich brzegów przybije!

Obojętność społeczeństwa, to dowód jego martwoty. My milczeć nie chcemy! my, którzy przewidując burzę, wznieśliśmy maszt wysoko, a rozwinięwszy żagle usiłowań, szukamy ratunku, i wołamy na innych: bacność! bądźcie czujnymi, byście zatracie nie ulegli!

Zanadto mało znaleźliśmy sympatji, ogół poparcia nam nie dał — próżno więc byłoby ludzię się, że niniejszy głos nasz znajdzie dla się posłuch u mających moc działania, a bezczynnych; ażebyśmy jednak nie mieli sobie nic do wyrzucenia, zarejestrujemy tu szereg czynności, które ku ogólnemu pożytkowi, powinny być dokonaniem.

Czynnością pierwszą rządu powinno być: usunięcie żywiołów paraliżujących rozwój narodowy Rusinów, od góry aż do dołu, bo każdy tu na swem stanowisku równie jest szkodliwy.

Następnie, główną uwagę zwrócić należy na nauczycieli wiejskich, których dotacje powinny być zwiększonemi, gdyż inaczej nigdy nie uda się stanowi nauczycielskiemu we wsiach, pozyskać ludzi z ukształceniem wyższem.

Książki szkolne, od elementarzy począwszy, powinny uleść rewizji przez specjalnie do tego wyznaczoną komisję, tak co do treści swej, jak i języka, a to ostatnie głównie. Niech władze nie wahają się powołać do komisji Rusinów młodszych, gdyż ci tylko mają i chęci zacne i znajomość mowy ojczystej, na czem zbywa pokoleniu starszemu.

Po przejrzaniu, książki szkolne przedrukować należy pisownią fonetyczną, używaną przez Rusinów na Ukrainie, którą dla tego nienawidzą moskale, że dwa te języki stanowczo rozgranicza.

Preparanda nauczycielska natyle powinna być przekształconą, by przysposabiała zdolnych nauczycieli ludu, nie zaś jak obecnie, automatów posłusznych obcej, a złej woli.

„Wistnyk“ wiedeński jest pismem najzupełniej zbytecznym. Pieniądze, które giną marnie, mogą być użyte korzystnie na wydawanie dziennika we Lwowie przez stronnictwo narodowe; a niezawodnie, że pismo takie zabije „Słowo“, pozbawiwszy go czytelników.

„Pyśmo do hromady“ jest to pismo dla ludu, a nie odpowiadające jego potrzebom. Za dowód służy „Nedila“, inne pismo ludowe, cieszące się lepszym, aniżeli „Pyśmo“ powodzeniem, pomimo, że nazwisko redaktora głównego upewnia, że się tam bez przymieszek nieludowych obejść nie zdołano. Pismo dla ludu, redagowane odpowiednio, bardzo jest potrzebnem.

„Matica“, założona i utrzymująca się z pieniędzy składek ogólnych, nie powinna służyć celom szczególnym antinarodowym. Gruntowne o tem artykuły ks. Kaczyły, Zharskiego zamieściła „Meta“ z r. 1865. Gdy członkowie „Maticy“ nie mają dość siły do zwalczania moskiewskiego stronnictwa, należy innych jąć się środków, by instytucja ta przestała być ogniskiem moskwi-cyzmu w Galicji. Organ jej moskiewski „Naukowy zbornik“ i także jej druki nie powinny istnieć. Grosz ogólny jest święty — niechże celom świętym narodowym służy, ale nie dopomaga do zguby narodu!

Teatr ruski znajduje się w nieudolnem ręku, i cały kierunek jego z grantu jest fałszywy — zreformować go należy na podstawie czysto-narodowej. Lecz o tem obszerniej pisaliśmy w 2gim zeszytcie „Siola.“

Rząd, Wydział krajowy, Sejm, konsystorze powinny dawać baczenie, ażeby nie podsuwano im dokumentów,

pisanych w języku nawpółmoskiewskim, jak to ma miejsce dotychczas. Pisownia fonetyczna będzie tu silną zaporą przeciw szerzeniu się moskwicyzmu.

Literatura *ruska* na wszechnicy wykładaną jest w języku i duchu *moskiewskim*. Dłużej to cierpianiem być nie powinno. Zdolny profesor, patriota rusin, wiele mógłby na tej katedrze, jak mamy przykład na p. Hołowackim, gdy ten jeszcze nie myślał o *szerszej ojczyźnie*.

Rozumiemy, że nie tyle katedry prawa, co historii ruskiej potrzeba wszechnicy tutejszej, i dlatego najmocniej życzylibyśmy, by ją ufundowano, obsadziwszy profesorem, którego łatwo wskazać moglibyśmy pomiędzy uczonymi ukraińcami w Kijowie, Połtawie i Charkowie.

Sprawa rusko-ukraińska.

Sprawa rusko-ukraińska jest jednym z najzawikłańszych zagadnień narodowej polityki. Wśród tych sporów krzykliwych, których jest ona przedmiotem, sporów pełnych namiętności i uprzedzenia, nie zawsze odznaczających się godnością i rozsądkiem, nie łatwo wyrozumieć o co chodzi; nie łatwo odgadnąć, jaka jest doniosłość żądań jednej strony, sprzeciwiania się drugiej.

Słuchając rusinów-ukraińców, mogłoby się zdawać, że głównie to mają na celu, aby dowieść świata, że przeszłość Polski bynajmniej nie jest tak czystą i jasną, jak to sobie wyobrazić mogli; że przeciwnie, plamią ją wspomnienia najczarniejszych zbrodni, zarzuty systematycznego wiarołomstwa, okrucieństwa, wzdury i nienawiści do wszystkiego, co było *chamskiem*. Więcej, że tażsama wzdura i nienawiść do żywiołu rusko-ukraińskiego dziś jeszcze panuje w polakach. Polacy, odpłacając przeciwnikom wet za wet, nie szczczędzą im zarzutu podobnegoż rodzaju; a nie zbadawszy, o ile czynione im zarzuty są słusznymi, które z nich opierają się na taktce, a które są tylko wymysłem — albo wszystko zgola ogłaszają za fałsz, albo ograniczają się na porównaniu nadużyć niezaprzeczalnych z temi, jakie w tymże czasie działy się w Europie, odpie-rajac wszystkie zarzuty tem, że gdzieindziej działo się

gorzej. W końcu, nie chcąc odróżnić to, co stanowi istotę rzeczy, od tego, co jest jej przypadłością, co jest prostą okolicznością, mogącą z nią zostawać w ubocznym jakimś stosunku, ogłaszają sprawę rusko-ukraińską za agitacją rządów nieprzyjaznych narodowi polskiemu.

Takie odcięcie się na odlew niezawodnie jest bardzo wygodnem, szkoda tylko, że sporu nie rozstrzyga. Przeciwnie, bardziej go jeszcze roznamiętnia. Dorzuca się nowy ciężar na porozumienia szalę, której równowaga raz nadwerężona, psuje się tem więcej, im więcej ciężaru przybywa.

Że pod sztandar sprawy rusko-ukraińskiej wcisnęli się nieproszeni obrońcy, ajeńci moskiewscy; że jak Austria kiedyś, tak Moskwa dzisiaj jeszcze upatruje w sprawie ruskiej narzędzie, mogące być użytym przeciwko Polakom; że posługuje się nią do upowodowania i uprawnienia swoich roszczeń: tego zaprzeczyć nikt ani myśli, ani może. Okoliczność ta wszakże, kompromitująca sprawę rusko-ukraińską, zgubna i szkodliwa dla obu stron, nie może stanowić dostatecznego powodu do potępienia rusinów-ukraińców, do odsądzenia ich od wszelkiej słuszności i praw im należnych.

Są jeszcze i tacy, którzy samą narodowość rusko-ukraińską podają w wątpliwość, utrzymując, że nie ma jej wcale, że jest ona mamidłem rozmarzonych głów; że jeżeli była kiedykolwiek, to dzisiaj potrzeba ją zaliczyć do wspomnień historycznych; że próżne to są wysiłki, a nawet szkodliwe, chcieć przywołać do bytu to, co warunków życia nie posiada.

Nie jest naszym zamiarem wchodzić w krytykę tego, co obie strony o sobie podają. Byłby to dalszy ciąg owej nużącej a bezcelowej polemiki, która zazwyczaj na ulicznej kłótni się kończy. Polemika nie jest środkiem pojednaw-

czym, a tem mniej stosownym do rozwikłania kwestji. Że działy się w naszej przeszłości nadużycia, nikt nie przeczy, ale jaka była ich rozciągłość, to tylko historia może wytłumaczyć, a bynajmniej nie polemika. Żeby zaś na tem wyjaśnieniu miało wiele zależeć sprawie rusko-ukraińskiej, jako kwestji czysto - politycznej, zgodzić się na to nie możemy. Ani zabezpieczy ono rusinów-ukraińców od nowych krzywd, jeżeliby takowe kiedy wydarzyć się miały, ani zapewnić im zdoła prawa, jakie po słuszności im się należą. Rękojmię przyszłości, nie w przeszłości szukać, ocenianej ze stanowiska dzisiejszych nieporozumień, ale w warunkach rzeczywistego bytu, we wzajemnem porozumieniu się, w zrozumieniu interesu, który jest jeden dla stron obu.

Zostawmy przeto historii to, co do historii należy, wierząc, że przykład Szajnochy sprowadzi ją na właściwą drogę; unikajmy hałaśliwej a pustej polemiki, która do niczego nie doprowadzi; a pamiętajmy, że jedynem naszym zadaniem jest porozumienie się wzajemne, które nie pierwszej może nastąpić, aż sprawa rusko-ukraińska przestanie być kwestją namiętności, a stanie się kwestją interesu, który dotyka zarówno polaków i rusinów-ukraińców, kwestją słuszności, od której załatwienia zależy przyszłość jednych i drugich.

Powtarzam, sprawa rusko-ukraińska jest czysto-polityczną. Jako taka, czem jest? Jest kwestją uznania narodowości rusko-ukraińskiej, przyznania narodowi ukraińskiemu praw z natury mu służących; jest kwestją uregulowania stosunków narodowości rusko-ukraińskiej do polskiej — słowem, wyrażając się technicznie — autonomją Rusi-Ukrainy. Moznaby tu jeszcze dodać, że jest sprawą włościańską, która nie miała w niej odegrywa rolę, lecz gdy ta została już w głównej części załatwioną, gdy

wszystkie sporne punkta dotąd nie usunięte, li na drodze dobrej wiary i na zasadzie powszechnie przyjętej dadzą się rozstrzygnąć — pomijamy ją.

Polityka nie inaczej może działać, jak na podstawie faktów. Ich wagą i doniosłością upowadowuje ona swe postanowienia, utrwała swe działanie. Dwojakiej są fakta natury: historyczne i przyrodzone. Pierwsze, wskazując czem rzecz była, uprawniają jej byt dzisiejszy, dają rękojmię jej charakteru i stanowiska; drugie, wskazując czem rzecz jest mocą swej żywotności, zarysowują jej stanowisko i zakres praw jej przysługujących.

Pod tymi to właśnie dwoma względami musi sprawa rusko-ukraińska wylegitymować się, że tak rzekę, przed polityką, nim ta właściwe jej stanowisko oznaczy.

Kto ma bodaj elementarne o dziejach wiadomości, temu nie może być niewiadomem, że jednocześnie, gdy wytwarzały się państwa Polskie i Czeskie, sformowało się także i państwo Ruskie, że więc naród ruski był i miał właściwe znaczenie w przeszłości. Rozwodzić się nad tem uważam za rzecz zbyteczną. O co innego tu chodzić powinno, o to mianowicie, ażeby Ruś i Moskwę nie brać za jedno.

Moskwa jest dziełem późniejszego czasu i okoliczności, które przyjaźne dla niej okazały się zgubnymi i zabójczymi dla Rusi-Ukrainy.

Ruś cała, pod książętami z domu Ruryka rozpadła się na mnogie księstwa w ustawnych z sobą zatargach będące. Około dwunastego wieku, jedna gałąź tego domu przeniosła się w kraje zaleskie, uralskim plemieniem zamieszkałe, i tu założyła księstwo Suzdańskie, z którego później Moskiewskie powstało. Wytworzone z obcych Rusi

żywiolów, pod przewagą nie zupełnie zesłowiańszczonej waregsczynny, urządzone na podstawach despotyzmu, którego zupełna bierność miejscowej ludności miarkować nie mogła, wystąpiło ono od razu jako potęga całej Rusi nieprzyjazna, jako pierwiastek wrogi i przeczący temu wszystkiemu, co było wolne, słowiańskie. Jakoż w roku 1169 Andrzej Bogolubski napada na Kijów i burzy go, rozpoczynając cały szereg gwałtów i wiarołomnej polityki, wymierzonych przeciwko Rusi. Nadchodzi rok 1237, a z nim najście Mongołów, którzy swe jarzma nakładają na Ruś i przywodzą jej przez całe dwa wieki. Książęta moskiewscy, podłością, niczemnością, przekupstwem starają się pozyskać dla siebie Chanów, pomagają baskakom w uciemnieniu całej Rusi północnej i droga takiej polityki przychodzi do znaczenia w niej i przewagi. Ruś północna odcięta przez jarzmo mongolskie od południowej, która odtąd stanowczo zaczyna ciężać ku Polsce — znajduje się wobec Moskwy bez żadnej obrony. Bez jedności politycznej, bez wspólności działania, rozdzielana kłótniami swych książąt i miast, w których duch wolności słowiańskiej miał swe ognisko, napróżno szukała dla siebie opieki u książąt Litewskich. Moskwa wypędziwszy Mongołów, ujrzała się panią sytuacji. Na gruzach miast ruskich Iwany zakładają carstwo Moskiewskie. Potokami krwi nieszczęśliwych mieszkańców zalewają święty ogień wolności. Ruś północna wchodzi w skład carstwa moskiewskiego, przejmując się jego duchem i polityką — i w zlania się z niem występuje pod Piotrem I. jako Rosja, państwo z pozorów słowiańskie, z ducha czysto-mongolskie.

Inna jest kolej Rusi południowej, inne jej dzieje i stanowisko. Ochroniona polityką Daniela od zgubnych skutków mongolskiego jarzma, które prawie nominalnem

dla niej się stało, częściowo i powoli przechodząc pod panowanie Polski i Litwy, w końcu z pierwszą ostatecznie się połączyła. Połączenie jej z Polską i wpływy tej ostatniej na nią, cokolwiekby o nich można powiedzieć — pod względem politycznym i socjalnym były korzystne, pod względem narodowym nie były tak zgubnymi, jakby to na razie zdawać się mogło. Przechowała ona swój charakter narodowy w całej czystości, a lubo inteligencja jej dała się wynarodowić, lud dotąd pozostaje takim, jakim był przed wieki. On też jest jedynym przedstawicielem narodowości ukraińskiej, Rusi-Ukrainy słowiańskiej, która z tatarską Moskwą nie wspólnego nie ma. A nie dlatego tylko tak powiadam, że Moskwa otrzymała swój związek wśród ludów uralsko-tatarskich, ale dla tego głównie, że wytworzywszy się z obcych Słowiańszczyźnie żywiołów, od tej ostatniej przyjąwszy tylko język, jakby dla ulegalizowania swoich zaborów późniejszych na północnych Rzeczachpospolitych, nie tylko, że się urządziła na podstawach tatarskiego barbarzyństwa, ale od Mongołów całą ich politykę, tak wewnętrzną jak i zewnętrzną, raz przyjąwszy — pozostaje przy niej stale dotąd. Samo pochodzenie, jakiegokolwiekby natury, poniżej narodu jeszcze nie może, jeszcze nie daje prawa do wykluczania go z ligi europejskich państw. Węgrowie również nie są pochodzenia kaukazkiego. Dopiero duch obcy europejskiej cywilizacji, polityka jej grożąca, dążąca do ciągłego zaboru, wciąż czyhająca, zdradą, podłością, przekupstwem, starająca się wszystkich usidlić i do tryumfalnego wozu azjatyckiego despotyzmu zaprządzić — w stanie jest napiętnować naród, pozbawić go wszystkich praw, jakich dotąd nieprawnie używał, i wyrzucić go poza granice związku europejskiego.

Powiedzieliśmy już, że Ruś południowa została połączona z Polską. Na jakich podstawach? Na podstawach równości i wolności, na podstawach uznania narodowości ruskiej.

Kazimierz W. przyłączywszy r. 1340 ks. Halickie do Polski, mieszkańcom jego zapewnił swobodę narodowego rozwoju. Na Unji lubelskiej r. 1569 wydanym został osobny przywilej dla Rusi, w którym powiedziano, że wcieleni są równi do równych, wolni do wolnych. Ugoda Hadziacka z r. 1659 stanowi osobne księstwo Ruskie, połączone z Polską w ten sam sposób, jak w. ks. Litewskie. Przekonywamy się więc, że dekret Rządu Narodowego z r. 1863, mówiący o Rusi, jako o trzeciej składowej części królestwa Polskiego, bynajmniej nie jest wymysłem, który nie ma prawnego gruntu pod sobą. I owszem, nie jest on czem innym, jak ponowieniem tego, co Rzeczpospolita przed wiekami ustanowiła, nowem potwierdzeniem tego, co Rusi należy się z prawa i z natury.

Następuje teraz pytanie najkardynalnejsze ze wszystkich, pytanie, od którego zależy ważność i doniosłość całej kwestji ukr.-ruskiej, które rozstrzyga ją stanowczo w ten lub inny sposób, a mianowicie: czy jest w rzeczy samej jaka narodowość ruska, i czem ona jest w swej istocie? Nim odpowiemy na to pytanie, zastanówmy się wprzód nad tem, co jest narodowość w ogóle, jakie są jej cechy, wedle których możnaby o niej wyrokować.

Jeden z najznakomitszych publicystów naszego czasu, Mill, w dziele swoim o „Rządzie reprezentacyjnym“ powiada, że narodowości nie stanowi ani język pojedynczo wzięty, ani zwyczaje i obyczaje, ani tradycje, prawa i wiara z osobna, ale wszystko razem ujęte w organicznem ustroju. Narodowość bowiem, będąc samodzielnym wyrobem przeszłości, nie objawia się cała w tym tylko, albo

w innym szczególe narodowego życia, ale dopiero we wszystkich, w całej sferze stosunków rodzinnych, społecznych i religijnych znajdując należyte uprzedmiotowanie swoje. To samo, lubo na inny sposób, powiada Libelt w swojej znakomitej rozprawie „O miłości ojczyzny.“ Utrzymuje on, że narodowością w ścisłym znaczeniu, jest pewny, jednemu tylko narodowi właściwy nastrój psychiczny, wyłączna przewaga jednej władzy umysłowej, pewnej skłonności serca. Ów nastrój psychiczny, będąc ogniskiem, energją narodowego życia, przenika wszystkie jego szczegóły, wszystkie rozgałęzienia, każdemu z nich nadając charakterystyczną barwę indywidualności. Nie łatwy do ujęcia w swej genetycznej całości, może być poznawanym w swych objawach, wywnioskowanym z tego, w czym się uprzedmiotawia.

Jednym z objawów narodowego życia, przedstawiającym narodowość, o ile tylko być może najdokładniej w całej jej rozciągłości, acz ze strony li formalnej — jest język. Język, to myśl uprzedmiotowana, ujęta w formy dostępne zmysłom człowieka. Jak myśl jest formą wewnętrzną treści ducha, za pośrednictwem której przychodzi on do świadomości siebie, tak język jest formą narodowości, moralno-umysłowej treści narodu. Naród tylko za pomocą języka przychodzi do poznania siebie, do ujęcia siebie w swej istocie, w swej jedności moralnej. — Gdzie jest język samoistny, tam musi być narodowość, i odwrotnie. — Samodzielnej narodowości bez osobnego, samodzielnego języka być nie może — i znowu, samodzielny język li na samodzielnej narodowości gruntować się, rozwijać i w niej swe utrwalenie znajdować może. Dowieść, że język pewnego narodu jest samodzielnym przeszłości jego wyrobem, który posiada warunki dalszego rozwoju, jestto dowieść, że narodowość tegoż

narodu jest rzeczywistą, pełną żywotności i energii. Dla tego więc, ażeby stanowczą dać odpowiedź na pytanie, czy jest narodowość ruska, czy nie jest ona illuzją głów, obalamuconych marzeniami, upatrujących ją w tem, co jest po prostu tylko powiatowszczyzną — dostatecznem będzie wykazać, że język ruski jest samodzielnym, nie-pochodzącym od żadnego, któryby go w pewnej od siebie zawisłości utrzymywał.

Szafarzyk, którego powaga w słowiańskim językoznawstwie nie podlega zaprzeczeniu — język południowej Rusi zalicza do idjomu południowo-wschodniego. Podciąga go pod jedną kategorię z językiem moskiewskim i białoruskim, wszystkie je uważając jako trzy gatunki jednego rodzaju, jako trzy narzecza jednego ogólnego macierzyńskiego języka — którym jest ruski w ogólnem znaczeniu. Czem jest ów język macierzysty? Logiczną abstrakcją wspólnych wszystkim wzmiankowanym trzem językom cech, ogólnem pojęciem rodzaju, nie mającem nic konkretnego w sobie, utworzonym sztucznie, li w interesie naukowej klasyfikacji. Bądź co bądź, Szafarzyk stanowczo twierdzi, że język ruski ze względu na swe pochodzenie, na swe ukształtowanie się, jest tak samodzielny, jak i język moskiewski, że pomiędzy nimi nie ma żadnej zależności, a jest tylko rodzajowe powinowactwo. Rozpatrzenie się w cechach, które przytacza Szafarzyk, a które wskazują, w czym język ruski podobny jest do moskiewskiego, a w czym od niego różny — twierdzeniu powyższemu nadaje wartość pewnika. Na osiem cech, okazujących podobieństwo do siebie dwóch tych języków, znajduje się dwadzieścia i jedna takich, które wskazują ich różnicę. Pomiedzy temi ostatniemi są nawet takie, które przemawiają za wyższością języka ruskiego przed moskiewskim;

są niemi: przewaga zmiękczonej spółgłosek i formy zdrobniałe, nawet w czasownikach.

Fundując się tedy na badaniach lingwistycznych, wyrokujących o samodzielności języka ukr.-ruskiego, nie możemy niezgodzić się na to, że jest odpowiednia mu narodowość ukr.-ruska, że musi ona być, albowiem żyjąca forma bez żyjącej treści ostałaby się nie mogła.

Utrzymują powszechnie, że język ukr.-ruski, zostając całe wieki pod wpływem polskiego, stracił swą rodową oryginalność, wynaturzył się i dziś nic innego nie stanowi, jak powiatowszczyznę względem polskiego. Twierdzenie takowe opiera się na powierzchownem o rzeczy sądziu, na niewiadomości tego, co jest stałym i niezmiennym w języku, co stanowi niejako szkielet jego, a tego, co stanowi jego stronę ruchomą, ulegającą przeobrażeniom, stronę, na której pozostawia swe ślady dziejowa kolej żywota. Pierwszą stroną formalną, a więc nieruchomą, są gramatyczne właściwości języka — ostatnią leksykalne. Język samodzielny, utrzymujący się na stanowisku pierwotnej żywotności, rozwijający się pod wpływami najróżnorodniejszych okoliczności, we wszystkim dzielący losy narodowej oświaty — wciąż się zmienia pod względem leksykalnym, bogacąc swą treść materjalną albo nowymi wyrazami, powstałymi na gruncie rodowym, albo pożyczonymi z innych języków, z którymi w dziejowym stosunku zostawał. I to właśnie stanowi jego rozwój i doskonalenie się. Co się zaś tyczy strony formalnej — ta pozostaje nieruchomą, niezmienną, a to potąd, potąd wewnętrzna narodu energia utrzymuje się, potąd narodowość jest pełną żywotności i siły twórczej. Za upadkiem tej energii, wraz z przygaśnieniem narodowości — idzie przeobrażenie się form językowych. Język taki nie ma przyszłości, bo jej nie ma naród nim mówiący. I o narodzie,

który odstępuje form swego języka, z całą pewnością można powiedzieć, że jest w chwili konania, że traci świadomość i poczucie siebie i zapada w przedśmiertną agonję.

Pod jakim względem język ukr.-ruski uległ przeobrażeniom, które w nim spowodowały wpływy polskiego? Pod względem li leksykalnym, pod względem wypełniającej go treści materialnej. Co się tyczy form — te zostały nietknięte, nieskażone.

Dodać należy, że językiem ukr.-ruskim przemawia ludność, którą liczą do trzynastu milionów; że język ten rozpada się na kilka narzeczy, które się do niego odnoszą jako do swojej macierzystej mowy.

Język wszakże, który stanowi li formalną stronę narodowości, świadcząc o niej, udowadniając jej bytność, nie powiada nam jeszcze, czem ona jest w swej istocie, jakie są jej charakterystyczne cechy, stanowiące jej indywidualność; a o to nam właśnie głównie chodzi w obecnej chwili. Ażeby odpowiedzieć na to pytanie, ażeby się dowiedzieć, dokąd mamy udać się po wyjaśnienie sobie tej kwestji, potrzeba nam przypomnieć to, cośmy powiedzieli powyżej, mówiąc o narodowości w ogóle, a mianowicie, że jest ona w głównem swem zogniskowaniu, pewnym nastrojem psychicznym; że nastrój ów przejawia się w całym życiu narodu, we wszystkich szczegółach narodowego organizmu.

Naród, jako żywy organizm, nie żyje li w terażniejszości. Przeszłość jego nie jest abstrakcją, czemś, co tylko pamięciową ma trwałość, jest ona o tyleż żywotną stroną jego istnienia, co i przyszłość. Pragnąc więc poznać naród, nie dość rozważać go, jakim on jest w chwili danej, obecnej; potrzeba nadto wiedzieć, jakim on był w przeszłości. Wtedy dopiero ujęty w całości swego żywota może naród okazać, czem jest on w obec mnogich okoli-

czności, które licznymi pozorami istotny jego charakter zacięniowywały; jaki jest pierwiastek jego narodowości, w obec różnorodnych sprzeczności, które obce wpływy w nim spowodowały.

Z tego punktu zapatrywania się badany naród ukr.-ruski nastęrcza nie lada trudności, których jak na dzisiaj, nie podobna nawet usunąć. Ukraina-Ruś bowiem cała, lubo o niej gadają od lat tylu, a nawet piszą, jest jeszcze *terra incognita* dla nauki. Ani historia wyjaśniła należycie jej dziejowego stanowiska i znaczenia; ani etnografia zbadała lud w jego bycie rodzinnym i towarzyskim, w jego zwyczajach i obyczajach; ani literatura jego została zebraną i ocenioną. I gdybyśmy tu mieli pisać nie rozprawę, traktującą o rzeczy ze stanowiska politycznego, ale rozprawę, któraby po literacku chciała traktować kwestję rusko-ukraińską — znaleźcbyśmy się musieli w trudnym kłopotcie. Cel wszakże naszej rozprawki jest mniej znaczący; chodzi głównie o to, aby przy pomocy faktów powszechnie znanych oznaczyć polityczne stanowisko kwestji ukr.-ruskiej, ażeby ważnością tych faktów i znaczeniem poprzeć jej założenie, jej postulata. Nie troszcząc się więc o szczegóły, tyczące się dziejów narodu ruskiego, pozostawiając etnografji zbadanie zwyczajów i obyczajów ludu ruskiego i jego literatury — usiłujemy głównie wykazać charakter narodu ukr.-ruskiego, psychiczne tło jego dziejów i jego życia rodzinnego, istotę narodowości ukraińsko-ruskiej i charakterystyczne jej cechy.

Rozważana w tym kierunku narodowość ruska najrzetelniej, najdokładniej przedstawia się w literaturze, która będąc owocem nie sztuki, ale natchnienia, ale potrzeby serca, z całą naiwnością o sobie mówiącego, odzwierciedla wszystkie kierunki moralno-umysłowego życia narodu ukr.-ruskiego, świadcząc zarówno jak o głębokości

uczucia i twórczości fantazji, tak i o polotności myśli, zwracającej się w stronę głębokich zagadnień ludzkości. W niej też znajdujemy odmalowane dosadnymi rysami wybitne chwile przeszłości Rusi-Ukrainy, wierne odbicie jej zwyczajów i obyczajów.

Głównymi i istotnymi cechami literatury ruskiej jest głębokie uczucie i fantastyczność nieraz prawie wschodnia. Uczuciowość ta wszakże nie jest ani tkliwym sentymentalizmem, słotną barwą powlekającym cały widokraż życia, ani też ową pogodą i wesołością umysłu, które świat i życie przystrajają w szaty uśmiechającej się wiosny, pod wpływem których swobodna myśl igra z wrażeniami życia, jak powiew wietrzyka z lekką falą jeziora. Przeciwnie, jest to uczucie głębokie, pełne energii i siły, nawpół zmysłowe, nawpół mistyczne, zadumą i smutkiem przeniknione, melancholiczne jak step ukraiński, nieznanymi mogiłami usiany, nieraz sarkazmem i ironją zaprawne. Silne, namiętne i wrażliwe wpada często w hulaszczą wesołość — w jakieś uniesienie dzikie, hałaśliwe i nie miarkujące się, jak gdyby dla zapomnienia swej niedoli, dla potłumienia tęsknoty. Z nuty cichej, rzewnej i łagodnej, przechodzi w głęboką zadumę, albo rozplywa się w łzach i głośnem wyrzekaniu; to znowu zaczynając od ironji i sarkazmu, kończy na przekleństwie i pogroźkach nienawiści. Nie umiejące się hamować w radości i miłości, niepohamowanem jest również i w nienawiści. Z takim uczuciem łączy się fantazja, pełna wybujałości — silna, jaskrawa, dziwaczna nieraz. Umysł narodu ukr.-ruskiego w wyłącznym kierunku dwóch tych władz rozwijający się — na tej też drodze szuka rozwiązania wszystkich zagadek, które mu świat i życie nastęrczają. Nie umiając dochodzić prawdy drogą rozumowej analizy, rozbijającej całość na ułamki, życie i świat przedstawiającej jako zbiór szczegółów bez

jedności — wyobraża sobie świat i życie, naturę, człowieka i Boga w panteistycznym zespoleniu, gdzie miłość i nienawiść jest wazystkiego węzłem. Między światem ducha i materji, zjawisk przyrodzonych i nadprzyrodzonych, nie masz u niego tej przepaści, niepodobnej do przekroczenia, którą rozumowa cywilizacja wyryła. Wszystko to się miesza, sprzęga i nawzajem siebie wspomaga. Tu duchy występują w kształtach dotykalnych, i posługują się siłami natury w celu zaszkodzenia człowiekowi, lub też pomagania mu; tu znowu pewne zjawiska natury, owładane przez człowieka i właściwie przezeń skierowane, poddają pod moc jego duchy, i te słuchają jego skinienia. Nieboszczyki nawidzają drogie dla siebie, albo też nienawistne osoby żyjące. Grzeszne dusze odbywają czyściec na ziemi, w pośród ludzi, z którymi żyły, od nich oczekując wybawienia swego, za ich wstawieniem się do Boga otrzymując zmazanie win swych. Boga lud ruski pojmuje jako dobrotliwego ojca. Jest to niby patriarcha rodu, czuwający nad nim, kochający go, ale sprawiedliwy i surowy w miarę. Ztąd religijność ludu jest głęboka, nie zacieśnia się ona do form, nie przechodzi w obrzędowość, lubo wierzy lud, że religijne praktyki nie są Bogu niemile. Przeszłość narodu ukr.-ruskiego, w swem zespoleniu z naturą i Bogiem, roztacza się całym szeregiem legend, baśni i podań, gdzie obok głębokiej miłości dla rodziunnej ziemi i jej mogił, znajdujemy silną wiarę w Opatrzność boską, i niejasne, proroczym mistycyzmem przeniknione, uglądanie szczęśliwszych losów w przyszłości. A wszystko to przybrane w kształty takie fantastyczne, dziwaczne, a nieraz potworne, takie jaskrawe, a nieraz dzikie i ponure! — Czem uczucie i fantazja są w poezji i filozofji narodu ruskiego, tem one były i w jego życiu publicznem, tem one są i w jego bycie domowym — najdzielniejszym czyn-

nikiem, wszystkiemu nadającym piętno oryginalności. One tłumaczą silne przywiązanie rusina do swej rodzinnej wioski, do swych stepów niezmiernych okiem, do tych mogił wiekowym milczeniem przemawiających do poetycznej jego duszy, i zarazem to jego zamiłowanie do awanturnicznych wypraw na Zaporozże. One nawet tłumaczą to powszechnie zarzucane ludowi ruskiemu lenistwo. Lud ruski poetyczny z natury, skłonny do marzenia — nie pojmuje tego, co na Zachodzie nazywa się dobrym bytem. Nadciągnęła troskę, nad pracą pochłaniającą wszystkie wolne chwile jego życia, absorbującą cały umysł jego — przenosi on marzenie, baraszkanie przy kieliszku w kompanji, lub hulankę z dziewczętami. Dodajmy do tego wiekową niewolę, w jakiej lud ruski zostawał, niewolę, która robiąc zeń cudzą własność, pozbawiając go owoców jego ciężkiej pracy, nie mogła go do niej zachęcać — a będziemy mieli nietylko wytłumaczeniem jego lenistwo, ale nawet usprawiedliwionem poniekąd.

Po wykazaniu rzeczywistości narodowości ruskiej, po wytknięciu głównych cech, jej indywidualność stanowiących, zachodzi pytanie: jak mamy rusinów nazywać, czy ludem, czy narodem? Nim na nie odpowiemy, porozumiejmy się co do znaczenia tych dwóch wyrazów. Ludem zazwyczaj nazywamy pewną warstwę społeczeństwa, pracą ręk żyjącą; jestto więc wyraz, którego znaczenie jest li socjalne. Narodem zaś nazywamy ludność pewnego kraju, mającą swe odrębności etnograficzne, stanowiącą pewną całość pod względem politycznym; wyraz ten przeto jest znaczenia czysto etnograficznego i politycznego. Nazywając pewną ludność ludem, uwzględniam jej stan socjalny, z pominięciem jej narodowości; nazywając ją narodem — głównie mam na myśli jej odrębność etnograficzną lub polityczne stanowisko. Jak tedy mamy rusinów nazywać?

Rzecz jasna, że ich musimy przede wszystkim nazywać narodem, albowiem są nim dla owych cech, które stanowią jego etnograficzną odrębność, jego indywidualną charakterystykę; jak również w wyłącznych razach możemy ich nazywać ludem, skoro chcemy dać poznać so-
 cjalne położenie rusinów-ukraińców.

Taka jest legitymacja sprawy rusko-ukraińskiej, taki jest wywód praw historycznych i przyrodzonych narodu ruskiego. Na podstawie ich ma teraz polityka oznaczyć właściwe stanowisko kwestji ruskiej, ma podać normę, według której powinny się uregulować stosunki narodu ruskiego do polskiego.

Polityka, na podstawie faktów historycznych, świadczących, że naród ruski był i miał właściwą rolę w dziejach przeszłości; że autonomja jego była niejednokrotnie stwierdzana ustawami Rzeczypospolitej Polskiej; na podstawie faktów etnograficznych, świadczących, że naród ruski przechowuje dotąd swój charakter narodowy, że pod względem narodowości stanowi on osobną całość, z właściwymi sobie indywidualnymi cechami — zmuszoną jest uznać rusinów za naród pod względem politycznym, za prawną osobistość, mogącą stanowić sama o swych losach, za zbiorową jednostkę porównaną wobec praw ze wszystkimi innymi, wchodzącymi w skład europejskiego związku narodów. Nastręcza się tu wszakże pewna pod tym względem wątpliwość, a mianowicie, że narodem w znaczeniu politycznym, może być tylko ludność, która jest ukształtowaną państwowo. Jakoż wątpliwość tę wszyscy przeciwnicy kwestji ruskiej starają się uwydatnić, starają się nadać jej wagę pewnika rozmaitymi pod tym względem zarzutami, które nie są bez znaczenia, lubo doniosłość ich nie sięga tak daleko, jakby to zrazu zdawać się mogło. Nie wdając się w szczegółową krytykę wzmiankowa-

nych zarzutów — postaramy się usunąć ową wątpliwość w sposób stanowczy, przez zastanowienie się nad tem: co to jest państwo? jakie są żywioły, z których się ona układa, i czy te państwowe żywioły znachodzą się w łonie narodu rusko-ukraińskiego?

Państwo jest to organizm polityczny, którego składowemi częściami są: kraj, naród i rząd.

Kraj, to matka narodu i pod jego macierzyńskimi wpływami wzrasta naród w siłę i mądrość, aż dojrzawszy na młodzieńca, przyjdzie pod opiekę dziejów świata, cywilizacji. Naród bez ziemi przestaje być narodem; jest jakąś abstrakcją w znaczeniu politycznym, jest czemś chwilowem i przemijającym w szeregu zjawisk świata; jest tłumem bez spójności moralnej, bez znaczenia politycznego, bez mądrości zbiorowej, jest czemś anormalnem, chorobliwym, co wcześniej-później musi zginąć, zaledwie lekki ślad po sobie zostawiwszy. Naród, który wpadł w obce jarzmo, jest niewolnikiem nie przez co innego, tylko, że przestał być panem swej ziemi, że dał się z niej wrogowi swemu wywłaszczyć.

Naród, jest to ludność, która się ugrupowała w pewne klasy co do zajęć społecznych, co do roli politycznych. Wszystkie te klasy dadzą się podciągnąć pod dwie kategorie: ludu i inteligencji. Lud, to masa ludności pracowniczey — mieszkańce wsi i miast zajęci produkcją krajową. Inteligencja — to klasa ludzi wykształconych, przewodniczących narodowi na polu życia politycznego. Inteligencja nie jest czemś obcem ludności, jest dzieckiem tego ostatniego z krwi i z kolei, nie zawsze z ducha. Powstawszy z ludu mocą wypadków dziejowych, przenikniona światłem cywilizacji powszechney, jest ona ogniwem, łączącym naród z ludzkością, jest przewodnikiem przeprowadzającym prądy oświaty ludzkiej w głąb pracu-

jącej masy ludu. Lud, przechowujący w pierwiastkowej czystości narodowy pierwiastek, jest gruntem i podstawą inteligencji — z niego czerpie ona swą siłę, w nim znajduje moc swą i potęgę. Inteligencja, któraby się nie opierała na ludzie, któraby interesa tego ostatniego nie godziła ze swoimi, któraby się w duchu wyparła go — musi się stać zgrają wyzyskujących kosmopolitów, nie mającą przyszłości przed sobą. Siła narodu, nadająca mu znaczenie polityczne, stanowisko dziejowe — jedynie na harmonji ludu i inteligencji polega, na organicznem zestrzeżeniu się pierwiastków narodowości, z pierwiastkami cywilizacji powszechnej. Wyparcie się narodowości sprowadza ostateczną śmierć na naród, cofanie się przed prądami cywilizacji, zasłanianie się przed jej ożywczem światłem — musi mieć w swym skutku nicość polityczną i jarzmo obcej. Lubo wszakże inteligencja jest koniecznym warunkiem politycznego znaczenia narodu, rękojmię tego ostatniego li w ludzie szukać należy. Naród, nie mający inteligencji, może ją mieć jeszcze, gdyż nie jest ona jakimś cudownem zjawiskiem, któremu mistyczne pochodzenie należałoby przyznawać, ale jest czasowym wyrobem dziejów, na gruncie ludowej żywotności powstałym. W obyczajach, w moralności, w społecznym bycie, w sile narodowego pierwiastku znachodzą się warunki przyszłego wytworzenia się inteligencji.

Wszystko, co się powiedziało o inteligencji, ma się rozumieć i o rządzie. Jest on wyrobem dziejów, powstaje z żywiołów, jakie w narodzie znajdują się. Forma jego zależy od tego, w jakim stopniu pierwiastek narodowy z cywilizacją powszechną ułożył się do zgody, w jakim stopniu na równi do siebie zostały lud i inteligencja.

Po tych ogólnych rzutach, zwróćmy się do narodu rusko-ukraińskiego.

Naród ruski mieszka na ziemi, która od niepamiętnych wieków do niego należała. Na niej on wzrósł, usiał ją sweni kośćmi, użyźnił krwią i pracą ciężką — i stanowiła ona jego własność aż do upadku Polski. Polska go zeń nie wywłaszczała, a wywłaszczyły go rozbiory tej ostatniej.

Co się tyczy żywiołów, stanowiących tło i wątek społecznego życia narodu ruskiego, to pamiętać trzeba, że należy ich szukać i dopatrywać, jak to już rzekliśmy w obyczajach, w moralności narodu, w żywotności jego narodowości, w jego bycie społecznym. Moralność ludu ruskiego, acz możnaby wiele na jej niekorzyść powiedzieć, co zresztą da się wytłumaczyć, a poniekąd usprawiedliwić nawet wszystkimi okolicznościami, pod wpływem których lud ruski zostawał i zostaje dotąd — nie jest tak zła i zepsuta. Potrzeba ją tylko oceniać nie podług ogólnych o moralności pojęć, a porównawczo, przez zestawienie jej z moralnością innych ludów. Sądzymy nawet, że nie tylko na ów sposób czysto ujemny da się wykazać moralność ludu ruskiego. Będąc jedyną spójnią społecznych związków, w nich znajduje swe udowodnienie. Wiemy już, że uczucie i fantastyczność są głównymi motywami życia narodu ruskiego. Te nadając wyłączny kierunek jego moralnym potrzebom, wyłączną też barwą powlokły i jego obyczaje, mające owym potrzebom zadosyćuczynić. W obyczajach technie uczuciowość żywa, gorąca, poetyczna, jak dusza Ukrainca; gmina, owa monadyczna zasada państwowego organizmu, potęga na patryjarchalizmie, który nie jest czem innym, jak polityczną formą uczucia. O żywotności narodowości ruskiej mówiliśmy uprzednio. Gdzie ta panuje w całej swej mocy, przenika wszystkie stosunki ludzkie — tam moralność nie musi być mała, i wszystkie jej zбочzenia, jakiegokolwiek bądź wagi, nie są w stanie zwichnąć

ją w gruncie. Będąc bezpośrednim wynikiem socjalnego położenia ludu ruskiego, zostawania tegoż po za obrębem oświaty, zboczenia te znikną, gdy położenie się odmieni, gdy oświata stanie się udziałem ludu rusko-ukraińskiego.

Naród ruski uważany, że tak rzekę, przestrzennie, przedstawia się, jako niekształtna masa, ilościowa zbiorowość, której dla tego, by mogła się stać organiczną całością, polityczną jednostką, brakuje tego żywotnego zespolenia się, którego ciałem jest solidarność, a duchem świadomość siebie zbiorowa. Do tej świadomości siebie, do tej solidarności w działaniu, które są bezpośrednim skutkiem przeszłości politycznego życia narodu — naród ruski jeszcze nie przyszedł. Że zaś przyjść do nich może, mamy dowód we wszystkich jego poruszeniach z czasów Chmielniszczyzny i z roku 1855. Ułatwienie na tej drodze znajdzie on we wspólności języka, w tożsamości narodowego pierwiastku i w poczuciu swej narodowej odrębności.

Z takich to żywiołów wytworzyć się może inteligencja ruskiego narodu i wytworzy się, jeżeli wypadki polityczne będą oddziaływać na naród ruski nie w sposób potłumiający jego żywotność, ale w sposób przyczyniający się do jego rozwoju.

Nie mniejsze ugruntowanie dla siebie może znaleźć rząd w narodzie ruskim. Podstawa wszelkiego rządu polega na uznaniu, jakie znajduje dla siebie w narodzie, na moralności prywatnej i publicznej tego ostatniego. Kto zna posłuszeństwo Rusina i jego uległość ślepa dla władzy przez siebie wybranej — ten przyzna, że wśród tego narodu może się wytworzyć rząd silny, który wszakże, ażeby mógł być takim, musi być wybranym, wolnym, gdyż wtedy tylko będzie uznanym.

Cała żywotność narodu ruskiego, widna jest w gminie, owej monadzie państwowego organizmu. Jest to ca-

łość świadoma siebie, określająca się maksymą: „hromada welykij czołowik.“ — W niej zamknięty żyje lud ruski, w jej zakresie wyrabiają się siły jego, na jej modłę rozwijają się wszystkie jego cnoty publiczne.

Sprawa gminy poczuta i poślubiona publicznie przez włościanina ruskiego, znajduje w nim wiernego obrońcę, który tak samo umie się dla niej poświęcić, jak my, obywatele cywilizacji europejskiej, umiemy się poświęcić za sprawę ojczyzny. Lud ruski, dla którego ojczyzną jest jego wioska rodzinna, jego niebo jasne, step szeroki, łąny słaniające się zbożem, którego idea są odmawiane mu prawa człowiecze, a interesem, dostępnym jego rozumieniu, jest interes gminy — w imię tego interesu i tej idei niesie swe życie w ofierze, konając pod kijami Moskali, katuszących go za to, że człowiekiem być pragnie, że gromadnym wystąpieniem odważa się protestować przeciwko uciskowi, który go gniecie. Komuż nie są znane dzieje owych egzekucyj na Rusi, pełnych zgrozy, tragiczności i bohaterstwa ze strony ludu?! Ten wieśniak, który kona pod kijami swych oprawców, wierny do zgonu poślubionej sprawie, i wśród agonji zdobywa się na głos, wzywający gromadę do wytrwałości, czy nie jest takim samym bohaterem, a może i większym jak ów, który za sprawę ojczyzny oddaje głowę pod miecz katowski?! Jest to heroizm nie niewoli, właściwy chłopu moskiewskiemu, jak powiada Mickiewicz, ale heroizm człowieka, czującego godność swoją, zeznawającego swe obywatelstwo. Nie uświetnia go mogiły, nie rozgłoszą dzieje, ale przyszłość go uwieńczy.

Polityka, którą nie trzeba brać za jedno z praktyką gabinetów, mając najważniejszym swem zadaniem dobro ludzkości i każdego narodu, mniej troszcząca się o formalne ulegalizowanie dziejowego faktu, a więcej o zape-

wnienie i uwarunkowanie wszystkich jego następstw, o to, by każdy czynnik w naturalnej drodze swego rozwoju ustosunkował się, nie może nie uznać narodu ruskiego za prawną jednostkę w obec ludzkości, za naród w znaczeniu politycznym, pomimo że brakuje mu państwowego ukształtowania się. To bowiem ukształtowanie się, powtarzamy raz jeszcze, jest kwestją czasu i odpowiednich warunków bytu.

Następuje teraz pytanie jako konkluzja i zakończenie tego wszystkiego, cośmy w niniejszej rozprawie powiedzieli: na jakich podstawach ma się urządzić stosunek Rusi do Polski? Odpowiadamy z góry: na podstawach autonomji Rusi i jej jedności politycznej z Polską. O ile pierwsza zapewnia narodowi ruskiemu jego prawa przyrodzone, o tyle ostatnią nakazuje jej interes dobrze rozumiany. Zasada autonomji nie wymaga objaśnienia; wiadomo, że wykładnikami jej są: całkowita swoboda narodowego rozwoju, samoistne urządzenie się wewnątrz. Realizacja zaś jej zależy od patryjotycznego rozsądku samych Rusinów i okoliczności jej towarzyszących. Inaczej rzecz się ma co do interesu; zrozumienie jego nie jest tak łatwem, gdyż nie przychodzi się do niego drogą loicznego wnioskowania z ogólnej jakiejś zasady, ale drogą najściślejszej analizy, drogą krytycznego ocenienia warunków rzeczywistego stanu rzeczy i następstw, które zeń muszą wyniknąć. Im zupełniejsza będzie analiza, im głębsze i wszechstronniejsze będzie ocenienie owych warunków — tem zrozumienie interesu będzie dokładniejsze. Musimy więc zastanowić się nieco nad tem.

Co stanowi interes narodu? Dobro jego. Jestto ostateczny cel każdego narodu i przeznaczenie. Dobro zaś polega na wielu bardzo rzeczach, pomiędzy któremi najważniejszą rolę odgrywają: niepodległość narodu na zewnątrz

i wolność polityczna jego obywateli. Interes zatem narodu polega na tem, ażeby zdołał sobie zapewnić wszystkie warunki, które by mu dawały rękojmię osiągnięcia tego dobra, ażeby mógł wszystkie potrzebne ku temu środki nagromadzić i ubezpieczyć się raz na zawsze na stanowisku odpowiedniem swemu zadaniu.

Powiedzieliśmy wyżej, że interes dobrze zrozumiany nakazuje Rusi-Ukrainie pozostawać w jedności z Polską. A to dla następujących powodów:

a) Ruś pod względem politycznym jest niewyrobiona, ostać się zatem na stanowisku niepodległości wobec zaborczej Moskwy nie zdoła;

b) Moskwa, państwo zaborcze z ducha i instytucyj swoich, dręczona żądzą podbojów, usiłuje wszystkie obce swej naturze pierwiastki zasymilować;

c) Ruś, lubo pod względem uczłowieczenia, że tak powiem, pod względem umoralnienia wyżej stoi od Moskwy, niższą jest przecież od niej pod względem cywilizacji materialnej — a więc wcześniej — później ulegnie pod naciskiem moskwicizmu, i wynarodowi się;

d) pomiędzy Rusią a Moskwą żadnego nie masz łącznika, ani moralnego, ani historycznego, ani politycznego; są to dwie sprzeczności, dążące do wzajemnego zaprzeczenia, dwa pierwiastki nawzajem sobie znoszące. Czem Ruś w objęciach moskwicyzmu stać się może, wiemy z dziejów północnej Rusi, pokazuje nam symbolicznie historia Hogola, owego typu Rusina. Walczył on długo z upiorem moskwicizmu, który mu krew i mózg wysysał, aż w końcu, wyczerpany z sił, dał się przerobić na *nastojaszczawo* Moskala.

e) Polska, pomimo wszystkich wad jej przeszłości — zaborczą nigdy nie była, do wynarodowania łączą-

ych się z nią ludów nie dążyła nigdy. Wszystkie zaś nadużycia pod względem religijnym, działy się w skutek chwilowych zboczeń, a nigdy z ducha polityki i instytucyj państwowych nie wynikały;

- f) Pomiędzy Rusią a Polską istnieją najżywotniejsze łączniki, które bez szkody obu nie dadzą się zerwać; łączniki te polegają na przeszłości, na tożsamości umoralnienia i ducha społecznych ustaw, na podobieństwie obyczajów i zwyczajów, na geograficznej pozycji i najwięcej na wspólnym interesie zabezpieczenia się od Moskwy, grożącej zarówno narodowości polskiej i rusko-ukraińskiej;
- g) Polska w r. 1862, nakreśliła programat, na podstawach którego ma się urządzić przyszły byt jej polityczny. Nim zapewnia się swoboda rozwoju narodowego i wewnętrznego urządzenia się Rusi — to właśnie, co stanowi grunt dobra, jako ostatecznego celu narodu.

Autonomja przeto Rusi i polityczna jej jedność z Polską — te są podstawy, które polityka dobrze zrozumianego interesu, opierająca się na prawach przyrodzonych narodu, podaje do rozwiązania sprawy rusko-ukraińskiej. Forma tej jedności zależeć będzie od wzajemnego porozumienia się, od okoliczności, wśród których ma przeprowadzać się; trwałość zaś jej i szczerłość od rozsądku stron obu i potłumienia namiętności, które obce poduszczenia podsycają.

Paryż. W Listopadzie 1866 r. **W. K.**

Rękopisma

pozostałe po ś. p. J. Wagilewiczu.

W zeszycie I. naszego pisma podaliśmy krótką wzmiankę o życiu i pismach niedawno zgasłego Jana Wagilewicza. Do prac jego wracamy obecnie, pragnąc zaznajomić z nimi szersze koło czytelników.

Wagilewicz należał do rzędu tych niewielu, którzy życie swe poświęcili nauce; stoi on w kółku jeszcze ciasniejszym, bo tych, co walcząc z nędzą nie ustawali w pracy, i chociaż w pół drogi życiowej śmierć ich zabiera — pozostawiają owoce na długo pożyteczne dla szczęśliwszych, którzy z mozolnej pracy tej korzystać będą w stanie. Pod tym względem zmarłemu wszelka cześć należy się i uznanie. Mnogość pozostałych po nim prac zdumiewa. By te sta arkuszy tylko zapisać, wiele lat potrzeba, a cóż dopiero nagromadzić w nich taki zapas wiedzy, jak to uczynił nieboszczyk!

Wyłączność naszego stanowiska, jako wojowników w obronie prawdy, każe nam wypowiadać jasno swe przekonania; takiego wypowiedzenia wymagać od innych, byśmy wiedzieli: kto z nami, i czy jest z nami w rzeczy samej? Nieboszczyk do ostatniej chwili używał opinii człowieka prawego; mozolna praca nędzę mu przynosząca w zysku — dość wymowne świadectwo, że fałszu nie obraniał. Mimo to jednak cięży na nim pewien odcień zarzutu, który ku krzywdzie zmarłego posłużył za broń

naszym wrogom, wrogom tej prawdy, w imie której walczymy. Za święty nasz obowiązek poczytujemy sobie wykazać bezzasadność tego zarzutu, i imie zmarłego podać do potomności czystem, bez żadnego cienia.

Moskiewskie „Słowo“ jawny wróg narodowości ukraińsko-ruskiej, w tendencjach swych językowych moskiewskich zasłoniło się Wagilewiczem, dowodząc acz fałszywie, że i on chciał dla Rusi języka moskiewskiego. Obszerniej rzecz tę wyłuszczyliśmy w odpowiedzi na broszurę „Słowa;“ tu wyświecić musimy tę przyciemną stronę w naukowo-językowych pracach Wagilewicza, która zdaje się rzucać pewien cień na polityczne jego przekonania.

Różnej natury są języki narodów Zachodu i nas, Słowian. Gdy pierwsze są sztucznem zlewkiem mnóstwa mówień, w których znać silniejszy lub słabszy wpływ języka Rzymu — nasze mowy są pierwo-wzorowemi, bogate wewnętrzną swą treścią, naczem zbywa mowom ludów Zachodu.

Z dwóch stanowisk odmiennych — imamy się też dwóch różnych kierunków: mowy ludów Zachodu swoją rdzeń znajdują li w wywodach etymologicznych — gdy przeciwnie, mowy słowiańskie nie potrzebują się na nie oglądać, mając w samych sobie bogactwo, pełnię życia: u pierwszych, rzeczy można, wszystkim jest przeszłość — u ostatnich chwila obecna. Dla Słowian dość jest zwrócić się do ludu, ażeby zaczerpnąć ze źródła — gdy na Zachodzie, potrzeba odgrzebywać wspomnienie, i z popiołu przeszłości dopiero wydobyć iskrę dla wyświecenia rzeczy.

Ztąd to wypływa postawienie u nas tej zdrowej zasady: „pisz jak się wymawia“ — ztąd przewaga w Słowiańszczyźnie pisowni fonetycznej czyli fizjologicznej nad etymologiczną przez Zachód przyjętą.

Faktem to jest niezaprzeczonem, że Zachód w wielu bardzo rzeczach opacznie na nas oddziałał dla tego, że bardzo często zapominaliśmy o prawdzie, iż pewne formy ujęcia nie do wszystkich dadzą się zastosować organizmów. I tak, zapomniawszy o tem, że w badaniach językowych, u nas, terażniejszość winniśmy mieć przed oczyma, życie — nie rzadko idziemy w tory Zachodu, gubiąc się w niepożytecznych dla nas wywodach historycznych — wznoszenia gmachu na podwalinach przeszłości, gdy go tylko życie-dzisiejszość wnieść u nas zdoła!

Do mężów nauki, którzy w podobny błąd wpadli, należy Wagilewicz. Jak świadczą własne słowa jego, umieszczone poniżej, nie chciał "on języka moskiewskiego; owszem, potępia nawet „Maticę," iż dąży do zmoskwicenia mowy jego ojczystej — Wagilewicz chce ją mieć samostatną „południowo-ruską," jak ją nazywa; ale do czegoż to ucieka się, by mowę tę okazać w całej krasie? — oto do przeszłości — wywodów etymologicznych! i wcale niespodzianie spotyka się z Dziedzickim, Gaławackim i innymi moskalofilami! Bo droga przeszłości w badaniach językowych jest właściwą mowie Moskali jako narodowości zlewkowo-słowiańskiej. Ukraińcy-Rusini nie cenią sobie spuścizny, jak tę chyba, którą przekazali im naddziadowie, spuściznę potomków ludu, mówiącego mową jedynie wielką, jedynie przyszłość mającą, bo żyjącą! Na ile więc Wagilewicz w badaniach językowych szedł śladem starej ruszczyzny, natyle był w błędzie i szkodził sprawie wyrabiania się języka ludu, dopomagając moskwicyzmowi — ale go o grzeszne pomawiać tendencje nie godzi się. Wszak żyjący a powszechnie szanowany pisarz Platon Kostecki tą samą idzie drogą: w zasadach różniąc się nieskończenie, pisze po rusku, jak każe „Matica" jak chce Didycki. Bo etymologia stała się dlań świętością, wyla-

mać się z pod jej wpływu, by pójść szlakiem pisowni fonetycznej, uważałby on za odbieżenie sztandar nauki dla tego, ażeby iść z nieuctwem. To mniejsza, że z etymologią zerwali Serbi, Chorwaci, Czesi, Słowacy, Słowińcy, Łużyczanie, Ukraińcy, a nawet Polacy (w zasadzie: pisz jak się wymawia — Kopczyński) — wszyscy oni są w błędzie; bo etymologii używa cały oświecony Zachód, a on jest trybunałem mądrości!....

Przejdźmy do szczegółowego rozpatrzenia rękopismu s. p. Wagilewicza.

Pierwszy zwrócił naszą uwagę, spory, kilkudziesięciu arkuszowy rękopis noszący tytuł: *Rozprawy o języku południowo-ruskim*. Rzecz niezmiernie interesująca, zważając na niedostateczność prac, wyświecających przedmiot ten należycie.

I. *Rozprawy* oprócz wstępu, składają się z 10 działów: 1) Południowa Ruś, 2) Język południowo-ruski, 3) Organizm języka: głoski, źródłosłów, składnia, 3) Narzecze, 5) Podrzecze, 6) Porównanie z językami pobratymczymi, 7) Żywioły obce, 8) Dzieje języka, 9) Pojawy języka, 10) Uwagi o języku: a) przypiew, b) metryczność, c) idjotjon, d) idjotyzy, e) wnioski — które tu dla ich ważności podajemy dosłownie.

1) „Język południowo-ruski — powiada Wagilewicz — jest osobnym środkowym językiem na Słowiańszczyźnie. Z tąd, jako taki wiele wpłynął na język książkowy polski i ruski (moskiewski), przeto można by go nazwać podrzeczem obu, czyli inaczej mówiąc, jest on w stosunku do obu na teraz podrzędnym.

2) Język południowo-ruski jest językiem żyjącym; z tąd można objaśnić wyrabianie się nowych form i zwrotów, i przybieranie obcych żywiołów.

3) Język potoczny ma więcej cech miejscowości, jak język pieśniarstwa, a nawet powieściarstwa, który poniekąd jest ogólny.

4) Narzecze Halicke i Kijowskie mają tyle wspólnego, że nie można je uważać za dwa osobne języki, tem mniej za prowincjonalizmy polski i ruski (moskiewski).

6) Podrzeczka zaś tych obu narzeczy są ogniwem, łączącym je ze sobą, równie jak z pobratymczymi językami.“

Nie polemizując z autorem, wstrzymujemy się od wygłoszenia zdań, rozchodzących się z niektórymi zapatrywaniem się Wagilewicza na język ukraińsko-ruski, a chcąc własnymi słowami jego dowieść, że nie trzymał z moskwicyzmem, podajemy tu w całości wstęp do Rozpraw o języku południowo-ruskim, z którego czytelnik dowie się jaką jest treść dzieła.

„Nazwałem język południowo-ruskim, zamiast używanego mało-ruski i ruski, tak jak go po części nazywają na Rusi, aby uniknąć wszelkiego niedorozumienia, bo przymiotnik mało-ruski jest za szczególny, właściwy Ukrainie; inne zaś: łaciński: ruthenicus, niemieckie russniathisch i russinisch, mogą mieć miejsce w tych językach, lecz w każdym słowiańskim są nielogiczne a nawet dziwaczne.

Zresztą to pismo jest materiałem do nauki języka południoworuskiego. Ustępy i rozprawy w niem zawarte niektóre są obszerniej, inne zwięzlej przedstawione jak być powinno, z przyczyny mojej obszerniejszej lub szcuplejszej wiadomości, braku materiałów i t.p. Znowu coś wzięłem za powszechnie znajome, czem może w istocie nie jest i odwrotnie.

Upřednio podałem kronikę południowej Rusi. Organizm języka ogłądałem ze stanowiska ogólnego, w nim jest uzupełniona gramatyka.

O narzeczach i podrzeczach tyle powiedziałem, ilem mógł, to samo i przy porównaniu z pobratymczymi językami. Więcej rozwinęte żywiły obce.

Dzieje języka, powawy i uwagi, są tylko słabym szkicem.

Najważniejsze, oraz najwięcej wypracowane rozprawy są o przypiewie i metryczności. Na końcu dodałem Idjotikon języka południoworuskiego, a za nim Idiotyzmy. Jest to wyciąg z mojego wielkiego słownika, chociaż raczej dla zaokrąglenia mojego pisma, jak dla uzupełnienia.

Dałby Bóg, aby południowi Rusini umieli z czasem korzystać z tego pisma i użyli go należycie. Mówię z czasem! bo z jednej strony obojętność, z drugiej krzywe zapatrywanie się grozi im utratą

swojego języka, a przeto swojej indywidualności jako naród. Teraz nie masz południowo-ruskiej wyższej klasy; należy ona do narodu polskiego lub ruskiego. Średnia klasa nie mając języka, literatury, lub uważa język staro-bułgarski w księgach cerkiewnych (spotwarzony okropnie) za czysty ruski, i z pogardą nazywa język ludu językiem od gnoju (!) lub używa galimatiasu z polskiego, ruskiego, niemieckiego i innych języków, zwłaszcza od r. 1848, gdy ludzie nieświadomi języka południowo-ruskiego, a innych nie wiele umiejący, zaczęli swojemi wyrobami, zwłaszcza pod firmą „Maticy“ obrzucać południową Ruś.

Nawet sam lud, nie mając żadnego wcale wykształcenia, mniej więcej zaczyna się wstydzić swojego języka, i pstrzy go słowami polskimi, ruskimi (moskiewskimi), a nawet niemieckimi.

A dalej mówi:

§. 2. Język południowo-ruski w typie ogólnym ruskim rozwija indywidualny charakter. Zresztą są w nim żywioły wszystkich słowiańskich języków tak, że go można uważać za ogniwo między tymi językami.

Dzieli się język południowo-ruski na dwa narzecza: na Halickie i Kijowskie. W obu narzeczach jeden typ i charakter się odbija, z tą różnicą, że w narzeczu halickiem więcej znamion południowo-słowiańskich, niż w narzeczu kijowskiem zachodnio-słowiańskich.

Narzecze halickie bogate w formy samorodnie rozwinięte; jednak pomimo tego łatwo można w niem zbadać stopniowe rozwinięcie się i postęp języka. Jest ono dla brzmień cienkich wielce dźwięczne, a ucinkowatość robi go dobitnem. Równie jak przez swoje podnarzecza zbliża się wielorako do języków pobratymczych.

Narzecze kijowskie ubogie w formy, a i te są więcej przeszczezione, jak samorodnie rozwinięte. Brzmienia pełne robią go niemilem; nawet z tą bierze się rozwlekłość tu-ówdzie w niem się odbijająca.

W górach karpackich w trzech podnarzeczach przebija się wiele właściwego, nawet wspólnego. Ale że niema ogniska, przeto nie mogą je uważać jak osobne narzecze.“

Nie piszemy krytyki dzieł Wagilewicza, podajemy tylko czytelnikom wiadomość o nich: dla tego też cokolwiek mielibyśmy przeciw wypowiedzeniom się autora, odkładamy do stosownej chwili; tu notujemy tylko, że o ile

wnosić można z odpisu „Kawkazu“ Szewczenki, zrobionego ręką nieboszczyka, Wagilewicz nie znał należycie mowy ludu przydnieprza.

II. *Wywód początku Słowian od Trakoillirów.*

Dzieło napisane z powodu „Krytycznego Wstępu“ Augusta Bielowskiego. Uderza w niem głęboka erudycja, mnogość nagromadzonych faktów i świadectw, o których nie mówi Lelewel, a dzieło swe wygotował Wagilewicz przed wydaniem Lelewela „Narody na ziemiach słowiańskich.“

Podajemy tu treść dzieła w zatytułowaniu rozdziałów, jak je oznaczył autor:

Przedmowa. Wstęp. Uwagi nad wstępem krytycznym do dziejów Polski.

I. Spominki. Źródła Miorsza: Kronika łęchicka; historycy rzymscy. Kontynuator Nestora. Język staro-ruski. — Kosmas jest panegerista. Brzetysława. Znaczenie nazwy Welinana u Mas'udego; bliższe wiadomości o jego historji.

II. Herogonja Trakoillirów. Znaczenie nazwy Jndów w Trakoillirji; trackie Sinty, kaukazkie Sindy. Obraz etnologiczny Illirów. Szafarzyk i Palacki. Fragment Troja Pompeja z XXXII. — Kadłubek. Wyludnienie Illirji przez Rzymian (Rety); Illirowie w Italji. Wyspy Jońskie. Elimy. Makedna. Burobostes. Serby meockie; Segby (Spory). Rudyny, Neury, Wotiaki, Norowa: Siginy (Medy); nazwa Wenetów nie jest rodową, tylko miejscową. Przedimek *de*. Wojna Senonów z Illirami od r. 383 do r. 303 przed Nar. Chr. Początki Antarów i Getów (Daków) od Satrów. — Oddzielne społeczności w Illirji i dzieje Illirów przed Bardylim. Wyrazy urobione z nazw ludowych. — Różnica stanów u Trakoillirów. Wspólność majątkowa. Wojna Illirów z Macedonami pod królem dzieckiem Eropem. Nazwa Łęchitów w Trakoillirji, Eucheheje. — Wiadomości Edrysego o Polsce. Antarjoci. — Ardyjeje i ich upadek. Łączność Słowian z Getami i poplątanie tychże z Gotami. Rozwój cywilizacji u Traków i wpływ ich pod tym względem na Greków. Wanda, Libyssa. Liburny, Zarnicz. Nazwy ludów Illiryjskich po osiedleniu się Słowian. Wojna Aleksandra z Trakami i Tryballami. Sinty słyua z kowalstwa. Dwó-

krotny zabór Lichnytji przez Macedonów. Ślady wychodztwa Illirów do Dacji. Monuni. Wojna Daków z Bojami. — Pirusty. Znaczenie nazwy Birebistas. Katyljus. Związki małżeńskie Rzymian z cudzoziemcami. Stosunki Kotysa z Rzymianami. Pokój Antarów z Rzymianami w Juljobonie. Synowie Kotysa. Krytyczne uwagi o dzielnicach Lestkowiców ze względu na ich miejscowość w Niemczech. Swewy, Ligije — dla czego i kiedy przeniesiono je do Niemiec. — Skład rządów u Trakoillirów. Rymetalk, Suawja. Pojaśnienie mytu o zjedzeniu przez myszy. Piasty (Penesty). Chrześcijaństwo u Bessow i przed Karpatami. Język trakoillirski. Sw. Paulin o powrocie św. Nicety. Piwo trakoillirskie. Durja Wychodztwo trakoillirskie w Szkocji. Klęska Kornela Sulli w Panonji. Kolumna Trajana i tożsamość Trakoillirów pod względem etnologicznym. Daki i w ogólności Trakoillirów w Germanji. Norey; wychodźcy trakoillirscy na wierzchołkach Wolgi. Ludy trakoillirskie przed Karpatami i w Grecji. Geograf bawarski co do ludów osiadłych w Trakoillirji. Traki w Małej Azji i ich pobratymcy; Tyrreny, Pelazgi. Kimmerjanie; łączność ich z Cymbrami i Gotami (Asy). Mędrce trakoillirscy. Przesiedlenie się ludów trackich do Illirji. Wyprawa Kotysa do Italji i jego wojna z Rzymianami. Napis Plauta Silvana. Klęska Juljana przez Decebała. Miecze dackie. Pierwsza wojna Gotów z Rzymianami podczas upadku Decebała. Dacja Rzymska i barbarzyńska. Osiedlenie się wychodźców trakoillirskich w Germanji i początek ich wojen z Rzymianami; Goty stoją na czele rzeszy Skytyjskiej (Herule i Gepidy). Karpy; podboje Gotów i Skytyji; przybycie Hunnów; pierwsze osiedlenie się Słowian w Dacji.

III. Pojaśnienie nazwy Słowian. Posły pokoju u Gotów. Wojny Danów ze Słowianami. Znaczenie nazwy Wisły; Biała woda. Paralella nazw miejscowych i rzek trakoillirskich ze słowiańskimi; miasta w Skytji i w wschodniej Germanji. Radymicze i Wętycze; Ardycje i Antary. Łączność Trakoillirów ze Słowianami (Tryballe). Poczuć historyczne Trakoillirów zachowane przez Słowian na Morawie; ród Piastów. Wykaz tożsamości dynastji Świętopelkowej z Piastową. Wiadomości Edryssego o Rusi.

Dzieje Trakoillirów. Dzieje Słowian i Antów. Jednoplemienność Słowian z Trakoillirami.

III. *Kronika południowej Rusi* od r. 680. przed Chr. do 1741. Recz obrobiona starannie i zupełnie ukończona.

Opublikowanie „Kroniki“ byłoby zasługą nie małą, zważając na potrzebę treściwego zebrania wydarzeń, niezbędnego tak dla specjalistów, jak i dla uczących się historii.

IV. *Polskie tłumaczenie kroniki Nestora*, z którego skorzystał Bielowski w swych Monumentach. Interesującami są dodatki do tłumaczenia: a) Geografja Rusi i sąsiedztwa, b) Kronika Joachima.

V. „*Pisarze polscy Rusini*“ i „*Pisarze łacińscy Rusini*.“ Krótka biograficzna rzecz, która powinna znaleźć miejsce bądź w publikacji odpowiedniej, albo też w poważniejszych czasopismach, jak w Bibliotece Ossolińskich, Bibliotece Warszawskiej.

VI. *Hramaty ruskija*, liczbą 24 z w XIII. — XVIII. Cenne te wypisy, szczególnie ze względu na odmiany mowy ruskiej, będą wydrukowane w „Bibliotece Ossolińskich.“ Ogłoszeniem ich zajmuje się p. A. Bielowski.

VII. *Źródła o mieszkańcach starożytnej Europy*: Ibery, Skithy, Huny, Pelazgi, Tyrrzeny, Macedony, Illiry, Celty, Germany, Słowianie, Sarmaty.

VIII. *Bibliografja europejska. Literatura Europejska.* Są to luźne notatki autora, któremi zapewne posługiwał się w swych naukowych pracach.

IX. *Zapisy.* (Mitologia, gusła, leki, sny, dzwony). Są to zapiski odnoszące się do rzeczy Słowian, szczególnie w Galicji osiadłych — cenne, ale przedmiotu nie wyczerpujące wcale.

X. *Podpisy* osób znakomitszych — kopje autografów.

XI. *Naczalnyi prawyta matoruskoi hramatyki* — praca poświęcona ojcu autora, napisana w języku zbliżonym do moskiewskiego. Rękopis nie dokończony.

XII. *Tablice chronologiczne* do historii powszechnej. Ksiąg troje — z obszerną przedmową.

Krim Geraj. *)

Hej w Stambuli, u Bazaru, kupci turečkyji,
 Rosprodajut' namytońky sami bławatnyji,
 Hej w Stambuli u bazaru mołodyji diwky
 Sidiat', leżat' na rohożi, sami czornobrywky,
 Sidiat', leżat' na rohożi, na ludej morhajut'
 Chłopciam zubky pokazujut', szczo byłyji majut'.

A meż wsimy Tatarczycha, dyw jakaja krasna!
 Łyczko biłe, rumianoje, jak ta zora jasna,
 Sidyť' sobi na rohożi, ta j tużyt', dumaje,
 Ta czerwonci turečkyji zaniszczu ne maje.

Pryjszow kupeć borodatyj wid kraju Damaszk.
 „Prodaj meni Tatarczychu, zroby meni łasku.“
 Idut' hroszi zołotyji od ruki do ruki,
 Pływut' slozy diwoczyji od tuhy, od muky.
 „Szczu ja taka neszczasływa, szczo ja zaprodana!
 Dołeż moja neszczasływa, dołeż ty pohana!“
 Krasnu doczku Krim Geraja iz za sloz ne wydko...
 „Kolyż myni umeraty — szczob pomerty szwydko!“
 Ne płacz, ne płacz diwczynońko! dobre tobi bude,
 Ide cyhan iz medwedem, nasmijutcia lude,
 Ide cyhan iz medwedem, szczob mu hroszej dały,
 Pokłonywsia pered pany, welmożni Moskały.

---

*) Zamieszczamy ten wiersz autora „Lirenki“ w przekonaniu, że wraz z nami czytelnicy ucieszą się tem interesowaniem się Piewcy, mową bratniego nam ludu.

Tancuj, tancuj ponewoli, szczob zaroblat' hroszy,
 Kuplu tobi medwedońku kahaneć choroszyj.
 Tancuj, tancuj medwedońku, szczob jisty, szczob pyty,
 Jak ne budesz tanciuwaty, budut' tebe byty.

Pohlanuła Tatarczycha za tym cyhanczukom,
 Szczo medweda pohaniaje reminnym kanczukom.
 „Pijdy, pijdy cyhanczyku, oś tobi zapłata“
 Oj piznała Tatarczycha Tataryna — brata!

Sije, sije Tatarczycha piastry ta cekiny,
 Upadajut' dribni slozy neszczasnoj diwczyny.
 Oj bidnyji seritońky Krim Geraja chana,
 Szczo dla hroszej neobacznyj opustyw sułtana.
 O ce družba iz Moskwoju jaku sławu rodyt' :
 Twoja doczka u newoli, syn medwedi wodyt'!.. .

Teofil Lenartowycz.

Korespondencje.

Paryż 26. Stycznia 1867. r.

Zarzucają nam miłość obczyzny i obojętność dla rzeczy swojskich, rodzinnych — zarzut to nie pozbawiony słuszności. Obce, szczególnie gdy z Zachodu pochodzi, ma dla nas pewien urok, nawet nie dla swej wartości wewnętrznej.... rzeczy ojczyste, pokrewne nam zbywamy lekceważeniem, omijamy nieuwagą, chociażbyśmy często dumni z nich być mogli. Smutna prawda!

Przyczynia się do tego: świadomość cywilizacyjnej wyższości Zachodu i przecenienie jego wartości, z odmówieniem samym sobie nawet tego, co nam przyznają inni. Lecz czyliż ta wada nasza nie jest do poprawienia? ma li smutny ten objaw duchowego ubóstwa naszego być tak trwałym, że się zeń otrząść i obalić go nie zdołamy?... Nie chcemy temu wierzyć! raczej jesteśmy przekonani, że nadeszła chwila zmycia z narodowego sumienia tego grzechu obojętności dla rzeczy swojskich; że duch nasz poczyną przychodzić do świadomości sił własnych i z siebie samego wysnuwa przedzę do plemiennej tkaniny życia... Powoli już, rodzi się w nas chęć policzenia się z siłami własnymi; z bardziej zakreślonego koła narodowościowego wstępujemy w szersze już koło — naszej plemienności słowiańskiej.... Powoli zaczynamy zwracać uwagę na to, co się w koło nas i w śród nas dzieje...! Czynność to jeszcze słaba, zaczątkowa — nie mniej jednak podająca nadzieję, że ta słaba roślinka w potężne drzewo czynu urośnie, i gałęziami swemi ocieni nas, przysłoni — i zjedni.

Bo też wielki czas rozpatrzyć się w szerokiej ojczyźnie naszej, synom sławy poczuć się braćmi, połączyć serca i dłonie, i z pieśnią na ustach iść w tę jasną przyszłość, której nam nikt nie wydrze, która naszą być musi i będzie!

Cuda mamy, bracia mili w ziemicy naszej! piękno wszelkie, moc wielką i potęgę! Odwróćmy tylko oczy od świecideł mamiących, a poszukajmy dyjamentów, które nam przyroda rzuciła pod nogi na ziemi ojczystej. Podejmijmy je, oczyścimy — niech załśni kolorami tęczy! wtedy Zachód ku nam oczy obróci — wtedy będziemy dzierżyć przyszłość i my dźwigniemy znanie wiekowego postępu!

Muzyka, poezja — dla nich Zachód nic już nie uczyni; świątynią godną tych cór piękna, ich przybytkiem nasza ziemia, Słowianie! My to, plemieniem, miljonowemi piersiami, śpiewamy wielką pieśń przyszłości, myśmy to słowem i harmonją.

Ziemia — obrazem piękna; lud — świętości wyrazem! to co przemija, na nas zwraca spojrzenie, w nas przyszłość widząc, bo myśmy przyszłością!

Kto szuka skarbów poezji — niech posłucha pieśni ludu serbskiego! kto czar muzyki w duszę zanieść pragnie — na Ukrainę, po nad Dniepr niech idzie, niech się zaslucha w nutę podkarpacką!

Skarby mamy w koło — skarbów tych nie znamy, jesteśmy winnymi. Poprawmy się!

Zrozumiejmy raz, że ojczyzną naszą ziemia, którą zasiedlają bracia, a bracią naszą synowie jednej matki, a tą macierzą — Słowiaństwo.

Od morza Czarnego i Adryatyku, od Bałtyckiego do Marmora niech się zejda bratnie dłonie, i spoczna na sercu wspólnej ojczyzny. Wtedy w milionowy głos krzykniemy: „sława!“ i sława będzie w nas i z nami.

Wszystko co słowiańskie, drogie mi jest i miłe! Że mi drzy serce na widok strzechy ojczyściej, czyliż dla tego obojętnie patrzeć mam na siedziby braci? Przenigdy! Obojętność schowam dla obcych — dla swoich mam miłość, miłość bez granic!

W Słowiaństwie naszym główną potęgę stanowi lud; w nim siła, w nim potęga nasza. Każden więc objaw życia ludowego, każde usiłowanie, by go sprowadzić w pewne ustalone koleje, które by go uczyniły bardziej potężnym — witać nam radością, witać sercem całym!

Zakątkiem ziemi słowiańskiej, gdzie obok ludu nie ma nikogo więcej, gdzie on wszystkim — jest Czarnogóra! Wszędzie indziej lud, mniej albo więcej, zależnym jest od warstw, które zeń wyszedłszy, nie zawsze odnoszą się do ludu jako do swego źródła.

O ludach słowiańskich, jęczących pod jarzmem tureckim i duchowieństwa greckiego nie może tu być mowy, i trzeba silnych przewrotów, by tamte miliony miały świadomość siebie i poczuły się raz już w swych siłach.

Lepszy stosunkowo stan rzeczy znajdujemy w ks. Serbskiem. Jako państwo jest ono nijakiem, i nawet demoralizująco oddziaływa na masy — potęga jednak milionów tego ludu jest wielką. Komuż nie jest znana ludowa poezja Serbów, te sławne pieśni, których samo zebranie tylko zdolnem było unieśmiertelnić Karadzića!

Odmienne ma się rzecz z resztą Słowiańszczyzny. Słowianie południowi, wchodzący w skład monarchji Austriackiej rozdrobieni, bez ogólnej spójni nie wyrobili dotychczas dla się stanowiska ogólnego: widzimy tu cząstki; ale całości nie spostrzegamy. Czesi, wyjątek stanowiący w świecie słowiańskim, wynarodowieni w warstwie wyższej, zespolili pozostałe siły; ale wśród Słowian będąc

Anglikami, nie wplatają się w kwiecistą wiązanekę poetyczności plemiennej. Bratni im Słowacy już w niczem nie różnią się od całości; jak Łużycanie, dzwigają się siłami łącznemi, pracując nad rozwojem. Sąsiedni im Słowianie Rusi-Ukrainy i Polacy przywiślańscy również mają się kierunków odmiennych: Polacy nie znają życia ludu, który u nich dotychczas jeszcze jest materiałem surowym, nie dającym znaku życia. Czynnem, żyjącem jest to tylko, co jako wyrób wiekowy stanęło nad ludem i z niego zaczerpuje swe siły. Charakterystycznym znamieniem tego kierunku jest zupełny brak pisarzy ludowych w Polsce.

Jesteśmy przekonani, że tak długo nie będzie; że światlejsze umysły ludzi z Powiśla przyjdą raz do przekonania, że potęgi spoczywającej w milionach ludu, zapoznawać nie należy; że kazać leżyć nieużytymi skarbowi nagromadzonemu, jest grzechem — i zwrócą się oni do tego źródła, ku chwale plemiennej, ku wielkości własnej.

Kończyna Słowiańszczyzny rdzennej, (bo Rosję, jako kolonję, nie włączam do grupy ogólnej) Nowogród, Ukraina, Przed i Za-karpaty dają pocieszające objawy zarodu życia szczerze ludowego, życia wyłącznie mającego przyszłość.

Mniejsza o nieliczne wstecznych dążeń jednostki, któreby chciały nie już wstrzymać, ale z drogi postępu cofnąć wstecz miliony — części zdrowe narodu trzymają tu z ludem, i w imię jego chrzczą swych apostołów, siewaczy ziarn przyszłości.

Gdy na Ukrainie ozwały się tak wielkie talenta jak Szewczenko i Kwitko — genjusze wołający od wschodniego krańca swej ziemi — na Zachodzie odwodził im głos również potężny śpiewaka ludu podkarpackiego. Jest nim góral Fed'kowicz.

Co w Fed'kowiczu zachwyca, to prawda oddania, wierność wypowiedzania się — zdaje ci się, że słowa jego

płyną wprost z serca ludu — że to lud mówi i płacze; bo dla innych jest śmiech radości — lud ma łzy tylko i jęki!... Ta trójca poetów: Szewczenko, Kwitko i Fed'kowicz jakże wymownie opiewa bole swego ludu! Najmniej jęków u Kwitki. Lecz wpatrzmy się tylko lepiej, wsłuchajmy w rozdzierający jęk jego Marusi, Oksany *) i bohaterki dramatu: „Szczyra lubów,“ — ile tam bólu! ile łez z pod serca! Tu prawość i cnota, niewinność — giną, serca druzgocą się o skałę despotycznych urzędzeń — rekrutka! żona bez męża — dzieci bez ojca... (*Marusia*). Tam nikczemność służalców caratu obok czystej jak łą, świętej jak aniołów modlitwa, cichej codziennej cnoty ludu! (*Oksana*). Dalej, wyrzeczenie się szczęścia, dobrowolna z miłym rozłąka — bo nie do przebycia jest przepaść, dzieląca lud od warstw innych... (*Szczyra lubow*) zaprawdę! są to tak przerażające jęki boleści, że je nie słyszeć, że nie zadrzeć na głos ich nie podobna!

Szewczenko — olbrzym pieśni ludowej — pierwszy to ludu poeta! Lutnista ten prawdziwy, dusze i serca jak struny nawiązał, i grał na nich — a echo pieśni jego nie przebrzmi na wieki „Kataryna, Kaukaz, Hajdamaki.“ Czołem, czołem przed tym chłopem-wieszczem! Poznajmy go, pojmy, i za nim! drogą, którą wskazuje Stowiaństwu!

Oto trzeci do ich grona Fed'kowicz! cóż niesie pobratom ducha ku biesiadzie wspólnej? Łzy! — Jego pieśń, to jęk serc gorejących miłością, a przykutych łańcuchem służby wojskowej. Jakąż większą krzywdę wyrządzić mogą nam, dzieciom ciszy, nad tę, gdy kąpać się każą w krwi bliźnich! Nienawiść za miłość — to najsroższa męczarnia!

Z każdego pociągu pióra znać mistrza w Fed'kowiczu — w opisie scen z życia żołnierskiego nikt mu

*) Serdeczna Oksana — powieść.

nie dorówna! To szczyt jego poetyckiej potęgi — bo w tych piosnkach poeta sam siebie wyspiewał — bole własne, bole osób najdroższych!

„Sioło“ zamieściło już niektóre z poezyj Fed'kowicza, „Dziennik Literacki“ ogłosił przekład kilku piosnek. Jednak poeta ten zasługuje ze wszech miar na bliższe obeznanie się z jego utworami.

Połtawa 10. Studnia 1866 r.

W naszij Ukraini dobra ne welyko. Use po staromu bida nas hnoče, a *moskałyky* wodu mutiat'.... W sławnij Połtawi wse też: czuži u hospodi, a swoji po zakutach *dumajuť*, *da hadajuť*!.. Hromada, mow jiji i ne maje! lude rozijszlys po wsich usiudach, de jaki perewertniamy, stały, tamtych pozahaniały w *Rasieju*.... a takich małeńko, szczo smiływo hlanuť napasnym u oczu. Ta trochy czy ne take same u Charkowi, Czernyhowi da Kyjiwi.

Pidkosoły nas Moskalyky, ta szcze j welyczajutcia, szczo bacz ukrainciw ni zazoru, szczo *chachtaczina* na spid pizła a *russkoje* hori pławaje.... Cur wam pohanci, da necesna pohybel!

Zawodyło buło u Połtawi, szczo postawily nasz teatr, okreme od moskowskoho. Gubernator sperszu i tak i siak, ne boronyw, a jakže diło pizło w swij chid — spynyw, zastanowywszys prykazom naczalstwa, szczo mowlaw u *russkom gorodie* dosyt' odnoho *russkoho* teatru.... Połtawciam że niczoho zabahaty; adže i tak ukrajiński twory predstavljajuť i u Moskwi i w Petenbursi.... Tak i rozpalosia szczo zamiriały!... A szkoda! syły bacz u nas ne aby jaki: adže połowyna sławniszczych artystiw — nasziż rodymci: Leonowa, Protasiw, da j yneznych bahato! Myb-b za swoju scenu ne powstydałysia! Dak szczo ty wdijesz z kacapnioju! jich syła — jich wola; a nam lysz smyrno sydity u zapiczku!

Sami dobre znajete, szczo „Osnowi“ wkorotyły wiku, „Czernihywszkyj lystok“ Hlibowa też pizow toju dorohoju; buwało dekudy u „Huberskich Widomostiach“

abo i tak w moskowskich gazetach zostrinesz ridne słowo — teper toho ni na makowe zerno ne maje. — A luda czy mało zdibnoho zachodytcia koło swojeji mowy — dak szczoż wdijesz, koły kacapnia spyna' drukwat' ne dozwołajuczy. — A prawdu kazawszy, i miż naszymy pan kami je bahato smittia — zwisno jak meże panamy! Jim aby *kalaska, takieji* — a tam, czoho dobroho, po chranciuzkij z usim switom rozmowysia, a swoja mowa — mużyčka, nezdała naszomu dworiaństwu, szczo trochy ne use, zabuło pradidiw sławu kriwawuju!

Ot my teper i tychcem zhotowlajemo komu do czoho syła staje — a dast' Bih zijde sonce — my j podamo siromażnu leptu naszu.... Koły ne spynyt' cenzura, ne bawom wydamo dwi-try knyżoczky de czoho horoszoho, najbilszeż z naridnych piseń, prykazok, bajok i tak usiakych poskaziw, na serdecznu wtichu hromady.

Pro Hałyczynu rozkazujut' u nas wslakoho, a Moskali znaj nosiat' „Słowo“ du j usim pid nis tyczat' „Dywitsia — każe — oś wże dijszły do rozumu *russkymy* stawszy!“ Ta propad' ty iz takim Słowom! Hriszna dumka na kilkoch nasiła, a wony na wwes' narod peniu kydajut'. Adże my czytały „Metu“ znajemo, szczo w jiji napysano, j czesnomu priamowanniю dowirajemsia. Chto u was takyj Wołodko Ste?... Do mene distały sia tut dejaki joho wirszi. Koły mołodyj — jomu sława, a nam nadija na johu buduczczynu.... a dekudy, i staromu ne hyd' bułob take skazaty.

Same kinczajuczy, dowidaws' od pryjatela, szczo prywezły do mista pid kaławurom silśkoho wczytela, za te szczo wczyw chłopciw po ukrajinskyj.... Ot take w nas, brattia!

Ostap Ponura.

Historja a Etnografja.

Ktokolwiekbądź, zapytany: co woli: śmierć czy życie? bezpowrotną przeszłość, czy chwilę obecną? niewątpliwie odpowie, że ostatnie!

Będzie to odpowiedź ze wszech miar słuszną, że się tak wyrażę — ludzką; bo umysł nie chorobliwy, sąd o rzeczy trzeźwy odda życiu pierwszeństwo przed śmiercią — chwili obecnej przed przeszłością.

A jednak, rzecz szczególna! gdy na pole badań zejdziemy — więcej bez porównania spotykamy pracowników odgrzebujących popioły przeszłości, aniżeli dopatrujących tętn życia, więcej sympatyzujących z grobem, aniżeli z kolebką....

Historja i Etnografja — to dwie przedstawicielki dwóch sprzecznych kierunków: ta przeszłością władnie — ta chwilę obecną głównie ma na oku; pierwsza trzyma ze śmiercią — ostatnia z życiem. A chociaż miłość życia i bojaźń śmierci wrodzone są ludziom... mamy wielu historyków — mało Etnografów.

Może mi kto powie, że jest to rzeczą naturalną, gdyż Etnografja, jako nauka, młodszą jest od Historji; lecz go zapytam: dla czego tak jest? Dlaczego ludzie chętniej rzucili się do tego, co przeszło niepowrotnie, a zapoznawali naukę tak żywotną, tak wielkiej wagi?

Biorąc rzecz ze stanowiska medycyny, Historja jest anatomją społeczeństwa: ma do czynienia z trupem, by na nim zbadać żywy organizm; Etnografja zaś jest fizjologją

za cel swych dosledzen majacą człowieka żywego. Obie nauki ważnemi są, bezprzecznie; jednej dla drugiej zapoznawać nie należy; obie zarówno winny znaleźć swych pracowników.

W życiu człowieka wielką rolę odegrywa spowszednienie.

Rzecz dla nas najważniejsza, najżywszy obudzająca interes, skoro się stanie powszednią — przestaje nas zajmować, ustępuje z pierwszego planu niejako, i częstokroć wypada z pamięci.

Świat, ludzie zamieszkujący planeta, życie, chwila obecna — to ciągłość nieprzerywająca się w ludzkości; na ile zmiany w niej zachodzą interesująca, zresztą — najprędzej podpada swemu zpowszednieniu.... Przeszłość wszelka, już dla tego, że niepowrotna, żywy obudza interes. Umysł ludzki nie może się oswoić z naturą niepowrotności; mimowoli, siłą faktu, zwraca się ku niej, żądny dotarcia do źródła, dojścia do przekonania. Z drugiej strony życie, obecność zanadto nas zajmuje jako aktorów akcji, że wciąż mu przytomni, nie możemy wejść niejako w siebie, samych siebie poddać ściślejsz uwadze; gdy przeciwnie, przeszłość jako to, co nie jest w nas i z nami, ale poza naszym jestestwem już się daje w swej całości pochwycić, łatwiej podpada analizie.

Oto mojem zdaniem możliwe wytłumaczenie, dlaczego Historia wcześniej, aniżeli Etnografia zajęła umysły ludzkie, dlaczego dziśjeszcze liczywięcej zwolenników, aniżeli ostatnia.

Czyli mam słuszność tak utrzymując? odpowiedź pozostawiam sądowi czytelników, a sam przechodzę do dalszych uwag,

Starożytni nie mogli interesować się Etnografią, gdyż człowiek, którego ta nauka głównie ma na oku, jako taki nie był im znanym.

Autokratyczny ustrój żydów kazał im w Jehowie widzieć cel swój ostateczny. Persów zajęła walka sił: Ormuzda z Arimanem, Indianie znają kasty, Egipt metampsychozę, Grecja i Rzym mają obywatela — o człowieku nie ma mowy wcale. Dopiero chrześcijaństwo stawi *człowieka*, jako jednostkę wyswobodzoną, równouprawnioną. Lecz ileż to wieków upłynęło zanim ten człowiek, przechodząc przez średniowieczne rycerstwo, miasta, protestacjami walcząc z kościelną hierarchją, rewolucjami z absolutyzmem, za naszych dni dopiero, jako *narodowość*, pozyskał uznanie praw swych, zdobył godność własną!

A nie jest to jeszcze ostatni czyn, który ludzkość ma spełnić. Jeszcze wiele zostało do zwalczenia; nie wszystkie pękły łańcuchy, któremi duch ludzi był spętany. Gdzie przemoc władnie, gdzie panuje ucisk, a krew swobody pragnących zalewa ziemię; w wieku Monitorów i Merimaków, w wieku odtylcowych karabinów nie może być mowy o człowieku, niczem niekrępowanym w swem człowieczeństwie. Słowo *człowiek* — to szczęśliwość wieczna, to śmierć zbrodni a panowanie prawdy — to raj na ziemi!

Bądź jak bądź, konstatujemy, że tylko w wieku, który był świadkiem wielkiej rewolucji, można było pomyśleć o nauce tak żywotnej, tak blisko obchodzącej człowieka jak Etnografja. W naszym też wieku dopiero widzimy pierwsze usiłowania, zmierzające do uprawy tej roli tak długo odłogiem leżącej. Wiek XIX. dopiero przekonał się, iż obok znanych już znajdują dla się miejsce nauki nowe jak: statystyka, starsza nieco, acz do dziś nieuobywatelona, Ekonomja polityczna, i nakoniec Etnografja.

W grupie plemion, które osiadły Europę, my Słowianie jesteśmy plemieniem osobnem, samoistnem; ale gdy

się uważnie przypatrzemy, przekonamy się, że jesteśmy czemś więcej jeszcze, bo całością, która odnosi się do Zachodu jako drugiej całości. Słowiańszczyzna i Zachód — to dwa światy, pod wielu względami różne od siebie.

Najwybitniejszą z tych różnic jest ta, że Zachód cały opiera się na przeszłości, gdy Słowiańszczyzna, przeciwnie, w przyszłości widzi cel swój ostateczny.

Popatrzmy. Zachód — to spadkobierca zaginionego Rzymu; kolos runął, a na jego gruzach powstało to, co się zwie Zachodem. Całe plemie romańskie dziedziczy pozostałość Imperji — aż do swej mowy, będącej niczem innym, jak tylko różnym przejawieniem się mowy obywateli wiecznego państwa. Punktem ciężenia tych narodów — historia; w niej widzą oni wszystko, i z całą detalicznością umieją wskazać ubiegłe momenta swego życia, i z niej snuć wątek do przyszłej historycznej tkanki żywota. Plemie Germańskie, więcej samoistne, rozbiwszy się na swe liczne odpryski, porówno z Romańskiem doczerpywa już zasobów życia, i przyszłości, równie potężnej jak jego przeszłość, nie widzi przed sobą. Zachód spotrzebował wszystkie swe siły, gdyż nie wiele pozostało w nim czynników, któreby nie występowały na działań widowni; Zachód przeszedł lato swego życia, i już z późnej jesieni kosztuje owoców, a nie tajne mu, że wkrótce zbliży się zima!...

Przeciwstawmy teraz dwom tym plemieniom nasze Słowiaństwo.

U nas historia, mimo tylu genjuszów, w kolebce, i my w niej więcej widzimy zboczeń z właściwej drogi plemiennego pochodzenia, aniżeli wzorów życia na przyszłość; my dotychczas, właściwie mówiąc, nie żyliśmy wcale, i najgłówniejszy czynnik w plemienu naszym *lud* nie wystąpił jeszcze na widownię. Nasz język nie tylko, że nie

miał czasu zestarzeć się i być zbadanym, ale jest u wstępu życia, i dopiero wyrabiać się poczyną, wzrastać w siły; my do dzisiaj jesteśmy dziećmi w stosunku do Zachodu, dojrzałego męża; ale też, jako do wstępujących w życie, przyszłość do nas należy.

Tak bardzo różni od Zachodu, oczywiście nie możemy ślepo wstępować w jego ślady, nie wszystko uznawać właściwym dla siebie, cokolwiek mu służy; my musimy imać się tego wszystkiego, co dla nas jest właściwym, bez względu na to, czy Zachód ma tę rzecz u siebie, pochwała ją czy potępia; inaczej bowiem moglibyśmy w wielu razach zaszkodzić sobie niewłaściwym naśladownictwem, zwichnąć naszą drogę, opóźnić własny rozwój.

Powtarzam, od Zachodu wyróżnia nas pewność sił, młodzienczość nasza. My idziemy w przyszłość, nas obchodzi chwila teraźniejsza, a najmniej rozczula przeszłość. Jako nieprzeżytych, żyć dopiero poczynających, nas interesuje życie; grobu przeszłości nie mamy, nasze jestestwo nie spoczęło w nim jeszcze — mało nas interesuje historia, i próżno wmawiano by w Słowian potrzebę stawiania jej na głównym planie.

Historję interesują książęta i króle, a nam co po nich! Historia skrętnie zapisuje walki, bitwy — po co? by uwiecznić gwałt przemocy, by apoteozować zbrodnię!... Mówcie nam o cichej cnocie, mówcie o pracy poczciwej, o szczęściu w zagrodzie domowej na łonie rodziny i druhów — o to rzecz godna, by jej czas swój święcić. — Nie neguję historii, jako chowającą w sobie cenną naukę doświadczenia, ale daleki jestem od myśli podporządkowania jej naukę tak żywotną, jak Etnografja!

Poznać człowieka — naród poznać, jego zwyczaje, obyczaje, wiarę, przesady, znać jego serce, zaglądnąć do duszy — poznać się między sobą, byśmy byli bracią

w rodzinie nie z samego imienia tylko, poznać przyrodę, z której życie czerpiemy, dowiedzieć się, jakie bogactwa mamy w nas i w ziemi, która nas karmi — oto powinno być pierwszym obowiązkiem każdego pracownika Słowianina, miłującego ziemię ojczystą i lud na niej zamieszkały.

Zresztą wiek nasz odkrył oczy wierzącym we wszechpotęgę Historji; przekonano się, że nie zawsze jest wyrocznią karta pergaminu....

Dowiedziano już, że w dziedziny, które dla historii są tajemnymi — dociera Etnografja, i z mroku niewiadomości, wyprowadza cały szereg faktów, które zaprzeczeniu podpaść nie mogą.

A właśnie w naszej przeszłości mamy tyle rzeczy niewyjaśnionych, które wyświecić historia nie jest w stanie. Kto jesteśmy? z kąd przybyliśmy? jakimi byliśmy pierwiej, jakie w nas zaszły zmiany? — są to pytania, które historia sama przez się nie wszystkie rozwiąże, a odpowiedź na nie da należyta uprawa Etnografji.

Zestawienie faktów, dochodzenie krytyczne, intuicja wreszcie, która nie małą odgrywa rolę, bardzo często więcej nam powiedzą, niż stopy ksiąg historycznych. Że się, na potwierdzenie słów tych, zwrócimy do rzeczy tak wielce świat interesującej, mianowicie do pytania: czy Moskale są Słowianami? Historia dotychczas utrzymywała, że są nimi; teraz poczyną pierwotnemu twierdzeniu zaprzeczać.... a dla czego? czy odszukano jaki dokument? może w którym ze starożytnych autorów wyczytano rzecz nową? Nie! oto zwrócono się do życia. Poczęto badać: kto są Słowianie, a kto Moskale, jakie są zwyczaje i obyczaje jednych i drugich, podania, pieśni, przesady etc. i przez porównanie przekonano się, że pomiędzy jednymi i drugimi zachodzi dyjamentralne przeciwieństwo! A wierzymy najmocniej, że dalsze w tej mierze dośledzenia

przekonają w końcu samych Moskali, że oszukiwano ich wmawiając, iż są Słowianami, jak dziś Europa potrosze przekonywa się już o ich niesłowiańskości.

Otóż powtarzamy: dla nas Słowian nie tyle jest ważną Historja, jako nauka przeszłości, co Etnografja, teraźniejszość mająca na celu; nie pleśnieć nam w pargaminach, ale pójść na świeże powietrze, pomiędzy nasze wioski i futury. Tam nasza historja wypisana ręką Bożą! W tych wiejskich chatach żyje nasza potęga, nasza przyszłość! A gdy w przeszłość chcesz zajrzeć — idź na cmentarze, pomiędzy uroczyska, zapytaj mogił wysokich, czyje kości w sobie kryją? Wszystko to powie ci wiele, o wiele więcej, niż uczony niemiec z katedry profesorskiej. Ta ziemia i lud, gdy do nich zbliżysz się, gdy je poznasz, podniosą cię we własnem twem przekonaniu; one cię nauczą być zacnym, kochać wszystko ojczyście, żyć dla twej ziemi, umieć się poświęcić!

Więcej nam Chodakowskich! a o przyszłość naszą będziemy spokojni, i dzień jutrzejszy wyrzutów nam czynić nie będzie, żeśmy zmarnowali siły na rzeczy podrzędne, a zaniedbali głównej, bo życia, które nas najbardziej zajmować powinno!

Kończę me przemówienie zwrotem do rzeczy praktycznych.

Czas już wielki, ażebyśmy Słowianie poznali samych siebie i zjedniłi się z bracią; czas wielki by Słowianin brat do brata, umiał ojczytą jego mową przemówić — toż najusilniej starać się nam potrzeba:

1) by w szkołach i na uniwersytetach naszych uczono nas w wszystkich mów słowiańskich;

2) by nauki żywotne, jak Statystyka i Etnografja więcej aniżeli dotąd były u nas uwzględnianemi przez programat naukowy, i wreszcie, gdy chcecie

3) ludzie dobrej woli po wsiach osiadli, akademicy i uczniowie szkół, w czasie feryj, niech się podejmą więcej przyjemnej, niż uciążliwej pracy: skrętnego zapisywania cokolwiek się nadarzy od włościan, o ich bycie teraźniejszym, przeszłości, jak pamięć zasięga; niech robią spostrzeżenia nad ich charakterem, nad wszystkim, co dotyczy ich życia, co ma styczność z sercem, uczuciami ludu, w którym, nie zapominajmy, wyłącznie dochował się prototyp słowiaństwa, nie skażony obcemi przymieszkami. Gdyby tak każdy w chwili wolnej zapisał, bądź piosnkę, bądź bajkę, lub podanie ludowe, przypatrzył się życiu ludu, wniknął w gusła, zabobony i t. d. — gromadą, zebranoby materiały nie lada, które nie tylko „Sioło,“ lecz i wiele pism innych przyjęłyby z wdzięcznością; a nawet mogłyby podjąć się ich zbierania zakłady naukowe, n. p. Biblioteka Ossolińskich.

Nie trzeba tu zdolności pisarskich — chodzi o dosłowne zapisanie, o podanie faktu; rzecz ludzi temu oddających się wyłącznie, umiejętnie wszystko ułożyć w całość i podać ją narodowi.

Jeżeli głos ten zostanie wysłuchany, będziemy mogli powinszować sobie nowego zwrotu ku zbadaniu rzeczy najmocniej ogół obchodzącej. Redakcji zaś pozostałby ten chlubny zaszczyt, że głos swój łącząc z głosem genjuszów narodu, przyczyniła się do przyspieszenia błogiej chwili, w której ziemianie pomyślą sami o sobie.

P. St.

Rozmaitości.

W II. zeszytcie „Sioła“ przyobiecaliśmy „Słowu,“ że wyręcając ministerjum, odpowiemy na jego pytanie, co było podstawą do odrzucenia książki p. Szaraniewicza jako obowiązującej w szkołach? Niestety! ku wielkiej boleści tego organu moskalofilów stało się to prawdziwem niepodobieństwem, gdyż autor cały nakład swego dzieła z handlu wycofał, i zapewne we właściwym czasie posłał do Moskwy.

Zmartwieni i ucieszeni życzymy najszczerzej, by tą drogą poszły i inne *czisto-russkie* książki, poczynając od nakładów „Maticy“ a skończywszy na „Słowie“ i „Strachopudzie,“ pismach rywalizujących ze sobą.

„Kwiety“ w dwóch numerach zamieściły krótki życiorys Szewczenki i rozbiór poematu „Hajdamaki.“ Prostujemy o tyle autora, że nie ten poemat, ale „Kataryna“ jest najbardziej popularną na Ukrainie.

Ostatniemi czasy kwestja rusko-ukraińska poruszoną została w Europie. Nie ma znacniejszego dziennika, któryby nie umieścił kilku w tej sprawie artykułów. „Lepiej późno, aniżeli nigdy!“ Więcej to Moskwie zażkodziło, aniżeli strata stotysięcznej armji.

Spotkaliśmy się z rodzajem elementarza ruskiego, wydanego nakładem Karola Wilda, czcionkami polskimi p. t. „Abecadnyk.“ Dobrze chęci nie zawsze wieńczy skutek pomyślny..

„Nedila“ pismo ludowe przestało wychodzić. Redaktor jego, znany moskalofil, wyjechał do Moskwy.

Wkrótce mają się ukazać w druku poezje utalentowanego poety ukraińskiego p. Koniskiego.

Teatr ruski we Lwowie od kilku miesięcy już zamknięty. Przedsiębiorca w roku zeszłym nie skorzystał nawet w zupełności z dozwolonej rządową koncesją liczby 40 scenicznych przedstawień do roku. Utrzymują, że widowiska rozpoczną się, ale pod innym kierownictwem, podobno pp. Karpenka, czy Artemowskiego - Hulaka z Ukrainy.

Jako *curiosum* zapisujemy, że czeskie pismo „Kwiaty“ zalicza „Siolo“ do płodów literatury — moskiewskiej! o co nawet stoczyło walkę z „Dziennikiem Literackim“, który chciał to pismo z błędu wyprowadzić!

W Paryżu przygotowuje się krytyczne wydanie *Kroniki Nestora*. Wiadomość tę czerpiemy z listu p. Duchńskiego, pisanego do nas ostatnich dni bieżącego miesiąca.

Pismo serbskie „Wila“ zamieściło przekład ukraińskiej powieści Marka Wowczka p. t. *Odkup*.

„Słowo“ pierwsze oświadczywszy gotowość zamiany na nasze pismo, i otrzymawszy je, raczyło dotychczas udzielić nam *tylko dziewięć* luźnych numerów. Oczywiście, że „Słowo“ nie odbiega swej polityki nawet w prywatnych stosunkach.

Słowniczek.

- B**adiorystyj — *tegi, chwacki.*
Bacz — *widzisz.*
Bilsz — *więcej.*
Bezbatczenko — *bez ojca.*
Błahenkyj — *stabiutki.*
Bożnyk — *pułka, na której ustawione obrazy.*
Buwalec — *bywalec.*
Bucza — *szum, walka, szturm.*
- C**upyty — *prowadzić, przydybać.*
Czenci — *zakonnicy.*
Czastyna — *część.*
Cyt' — *milecz.*
Cucyk — *psina.*
- D**ekudy — *gdzieniegdzie.*
Dzereło — *źródło.*
Dzyglyk — *taboret.*
Dowbaty — *dłubać.*
Dowbty — *dłubać.*
Domiwka — *swój dom, rodzina.*
Duka — *bogacz.*
Dula — *figa.*
- H**aukаты — *szczekać.*
Hocak — *taniec w prysiudy.*
Hrinkaty — *hurkotać,*
Hala — *zmniejszone Anna.*
Hyria — *tysa głowa.*
- I**het' to — *i taki dość tego.*
Izzywaty — *zwoływać.*
Izmiżdo — *z pomiędzy.*
Iszcze — *jeszcze.*
- K**ołoszkaty — *niespokoić, poruszać.*
Kochanniaczko — *pieszczotliwie: miłość.*

Kułsi — *biodra*.
Kuczuhura — *nasyp, kupa*.

Łamaty — *tamać*.
Łystuwatysia — *pisać do siebie listy*.
Łuzaty — *jeść ziarnka siemienia*.
Łuna — *echo*.

Marnity — *mizernieć*.
Menszaty — *zmniejszać się*.
Metel, metelyk — *motyl*.
Mişkyj — *miejski*.
Mowezan — *milczek*.
Mowziacznyj — *milczący*.

Na wzir — *na wzór*.
Nawpereminky — *naprzemian*.
Nawprostec — *prostą linią*.
Nahukaty — *przywołać*.
Nadyty — *nęcić*.
Napoworo'mia — *wracając*.
Napołehaty — *nalegać, nastawać*.
Nasamoti — *na osobności*.
Nachid — *znalezienie*.
Newsypuszczyj — *nieustający w pracy, pilny*.
Nehowirkyj — *nie rozmowny*.
Nezabawom — *wnet, niedługo*.
Nepochybnij — *nieomylny*.
Neroba — *próżniak*.
Netry — *zarośla*.

Oblohy — *ziemia nieuprawna*.
Obojko — *pieszczotliwie oboje*.
Omut — *topiele*.
Odiyty — *odejść, opuścić*.
Ostyły — *obrzydły*.
Odyneć — *jedynak*.
Odlasky — *echo klaskania*.
Omana — *zabłąkanie się*.
Operezaty — *obwiązać pasem*.

Opisła — *później.*
 Osyp — *datek ziarna.*
 Ostohodity — *świat zawiązać.*
 Oczortity — *świat zawiązać.*
 Oczyci — *oczka.*

Panimatka — *matka.*
 Papluha — *plotka.*
 Pastownyk — *pastwisko.*
 Pachtyt' — *nieco pachnie.*
 Perelih — *przetóg.*
 Perestrity — *zejść się na rozdrożu.*
 Piwnyk — *kogucik.*
 Pikluwatysia — *mieć staranie, opiekę.*
 Pożeża — *pożar.*
 Połehkost' — *ulga.*
 Popusk — *potakiwanie.*
 Potaj — *skrycie.*
 Pryt'mom — *koniecznie.*
 Proszcza — *pielgrzymka.*

Rajcia — *radca.*
 Recznyk — *adwokat.*
 Rulka — *rurka.*
 Ruczyj — *zręczny.*
 Riumsaty — *chlipać płacząc.*

Same — *właśnie.*
 Samochit' — *samo chcąc.*
 Swinuty — *rozwidnieć.*
 Sipnuty — *szarpnąć.*
 Skarbownia — *skarb.*
 Skincezytysia — *umrzeć.*
 Skoiloś — *stało się.*
 Słowutny — *stawny, znakomity.*
 Słuchnianyj — *postuszny.*
 Storcz — *w dół głową.*
 Struńkyj — *cienki, strojny.*
 Susul! — *on już tu!*

Tikaty — *uciekać.*
 Trojczatyj — *troisty.*
 Trojan — *rodzaj tańca.*
 Tubość — *tubylec.*

Ujidływyj — *ujajadający, zły.*
 U kupci — *razem.*
 Upowni — *zupetnie.*
 U riweń — *na równi.*
 Utysok — *ucisk.*

Whoda — *dogodzenie.*
 Whonobyty — *zadowolić.*
 Weremija krutyty — *napadać rozsypaniem.*
 Wylupyty bańki — *wytrzeszczyć oczy.*
 Wid'muwat' — *zajmować się czarodziejstwem.*
 Wirszomaz — *rymoplasta.*
 Witannia — *przywitanie.*
 Włuczen — *celny.*

Zawbilszky — *tak wielki.*
 Zahadatysia — *zamysleć się.*
 Zazor — *zazdrość.*
 Zaznaty — *doświadczyć.*
 Zanedużaty — *zachorować, opaść z sił.*
 Zaprawtoryty — *zapodziać.*
 Zaczipka — *zaczepka.*
 Zbih — *zbieg.*
 Zhajity — *opóźnić.*

Żakuwaty — *grabić, rozchwyttywać.*
 Żinoctwo — *ptęć piękna.*
 Żowniar — *żotnierz.*

P. I. 1231

akc. 240/66 K

ARN

N.

P.T. 1231